

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN BAĞIMSIZ DENETİME TABİ TUTULMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Candan DEMİR

**Muhasebe ve Finans Yönetimi Anabilim Dalı
Muhasebe Denetim Programı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Beyhan Hilal YASLIDAĞ

Eylül, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN BAĞIMSIZ DENETİME TABİ TUTULMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Candan DEMİR
(Y1612.070009)

Muhasebe ve Finans Yönetimi Anabilim Dalı
Muhasebe Denetim Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Beyhan Hilal YASLIDAĞ

Eylül, 2019

ONAY FORMU

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Muhasebe ve Finans Yönetimi Anabilim Dalı, Muhasebe ve Denetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Y1612.070009 numaralı öğrencisi **Candan DEMİR**'in "YATIRIM TEŞVİKLERİNİN BAĞIMSIZ DENETİME TABİ TUTULMASI" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20/03/2019 Tarih ve 2019/6 Sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 19/09/2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Beyhan Hilal YASLIDAĞ	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Prof. Dr	Gülümser ÜNKAYA	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Prof. Dr	Sinan ASLAN	Marmara Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yatırım Teşviklerinin Bağımsız Denetime Tabi Tutulması” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (19/09/2019)

Candan DEMİR

ÖNSÖZ

Bu araştırmada teşvik politikalarının incelenmesi ve teşviklerin ülke genelindeki etkinlikleri araştırılmıştır. Diğer yandan yatırım teşviklerinin genel kapsamda dikkate alınması ve yatırım teşviklerinin denetimlerinin hangi doğrultuda olması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Bu yönde bir izlenimin ortaya koyulması, Türkiye genelinde yapılan teşviklerin takibine ve söz konusu çalışmaların niteliklerine göre değerlendirilmesine bağlı oluşturulmuştur. Bu kapsamda araştırma genelinde de söz konusu teşviklerin bölgesel dağılımlarına bağlı değerlendirmeler söz konusudur. Yorumlamalar da bu yönde geliştirilmiştir.

Teşvikler ve teşvik sistemleri içerisinde yatırım teşvikleri, ülkelerin gelişmişliklerini artırma, cari açıklarını azaltma, kaynakları etkin bir şekilde kullanma, bölgesel farklılıklara bağlı kalkınmaları en iyi konumlamaya ulaştırma, istihdamı artırma gibi çalışmalara etki göstermesinden dolayı önemli faaliyetler bütünlüğünü oluşturmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde ise özellikle de kalkınmayı sağlama durumu, bölgesel kapsamda az gelişmiş bölgelerin daha iyi konumlamaya ulaşması açısından önemlidir. Araştırma kapsamında yatırım teşviklerinin özellikle de sektörel temelde incelenmesi üzerinde durularak yorumlamalar geliştirilmiştir. Bu çerçevede yatırım teşviklerinin denetimlerinin gerekliliği ifade edilerek bu denetimlerin özelliklerinin artırılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmada bağımsız denetçi çerçevesinde uzman tarafından değerlendirmelerin yapılması ve Bağımsız Denetim Standardı kapsamında çalışmanın yetkinliğinin ifade edilmesi sağlanmıştır. Böyle bir çalışma yetkinliğinde temel profil ise, şirketin bağımsız denetimden ne lde verim alabildiğinin belirlenmesi üzerinedir.

Bu çalışmayla ilgili veri seti konusunda söz konusu araştırmalardan yararlanarak hazırladığım için, bu kapsamda geliştirilmiş tüm çalışmalara teşekkür ederim. Çalışma süresince zorlukların tamamını benimle göğüsleyen arkadaşlarıma ve hayatımın her evresinde bana destek sağlayan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Eylül, 2019

Candan DEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvii
ÖZET.....	xix
ABSTRACT	xxi
1. GİRİŞ	1
2. YATIRIM VE TEŞVİK KAVRAMLARININ İNCELENMESİ.....	5
2.1 Yatırımların Kavramsal Çerçevesi	5
2.2 Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi	6
2.2.1 Teşvik kavramı ve tanımı.....	7
2.3 Teşvik Politikalarının Genel Amacı	8
2.3.1 Sanayileşmeye ve ekonomik kalkınmaya etkisi.....	9
2.3.2 Ekonomik temelde rekabet düzeyinin uluslararası sağlanması.....	10
2.3.3 Bölgesel kalkınmaya etkisi	12
2.3.4 İstihdam durumuna etkisi.....	13
2.4 Teşviklerin Genel Amaçlarının İncelenmesi	14
2.5 Teşviklerin Nedenleri ve Özellikleri	15
2.6 Teşvik Araçlarının Çeşitleri	17
2.6.1 Finansal teşvikler	19
2.6.2 Mali teşvikler	19
2.6.3 Diğer teşvikler.....	20
3. YATIRIM TEŞVİKLERİNİN GEREKÇELERİ VE ARAÇLARI	23
3.1 Teşviklerin Gerekçeleri ve Etkin İşleyişlerinin Değerlendirilmesi.....	23
3.2 Teşvik Araçlarına Genel Bakış	25
3.2.1 Amaçlarına göre teşvik unsurları	27
3.2.2 Kapsamına göre teşvik unsurları.....	30
3.2.3 Veriliş amaçlarına yönelik teşvik unsurları	32
3.2.4 Kullanılan araçlara yönelik teşvik unsurları	34
3.2.4.1 Ayni teşvikler	35
3.2.4.2 Nakdi teşvikler	36
3.2.4.3 Vergi teşvikleri.....	37
3.2.4.4 Dolaysız vergi teşvikleri	39
3.2.4.5 Dolaylı vergi teşvikleri.....	41
4. TÜRKİYE’DE TEŞVİKLER VE SEKTÖRLERE YÖNELİK DAĞILIMLARI.....	43
4.1 Türkiye’de Teşvik Politikalarının Tarihçesi	43
4.2 Türkiye Kapsamlı Yatırım Teşviklerinin Değerlendirilmesi	46
4.2.1 Yeni yatırım teşvik sistemini belirten koşullar	47
4.2.2 Büyük ölçekli yatırımlarda teşvik sistemi.....	49

4.2.3 Genel yatırım teşvik sistemi.....	50
4.3 Türkiye’de Genel Kapsamlı Yatırım Teşviklerinin Analizi.....	50
4.3.1 Teşviklerin niteliklerinin yatırım kapsamli değerlendirilmesi.....	51
4.3.2 Kalkınmaya dayalı sorunsalın incelenmesi.....	52
4.4 Türkiye’de Teşviklerin Yeterliliklerinin İncelenmesi.....	53
4.5 Teşviklerin Sektörlere Yönelik İncelenmesi.....	54
4.5.1 Tarım sektörü.....	55
4.5.2 Madencilik sektörü.....	56
4.5.3 Enerji sektörü.....	58
4.5.4 İmalat sanayi sektörü.....	60
4.5.5 Hizmetler sektörü.....	61
4.6 Yatırım Teşviklerinde Genel Düzenlemeler.....	64
4.6.1 Yatırım teşviklerinde izlenecek yollar.....	65
4.6.2 Teşvik alım örnekleri üzerinden değerlendirme.....	66
5. BAĞIMSIZ DENETİM KAPSAMINDA MUHASEBE STANDARTLARI İNCELEMESİ.....	69
5.1 Bağımsız Denetimde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Etkisi.....	69
5.2 Denetim Sürecinde Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) Etkisi.....	70
5.3 Denetim Sürecinde Bağımsız Denetim Standardı (BDS) Etkisi.....	71
5.4 Bağımsız Denetimde Uzman Görüşü.....	72
5.4.1 Denetim Yapılacak Sektör Açısından Değerlendirmelerin Yapılması.....	72
6. YATIRIM TEŞVİKLERİNİN DENETİMİNİN SAĞLANMASI VE BAĞIMSIZ KURULUŞ DENETLEMELERİNİN ÖNEMİ.....	75
6.1 Denetlemenin Kavramsal Çerçevesi.....	75
6.1.1 Yatırım teşviklerinde denetlemenin önemi.....	75
6.1.2 Teşvik çerçevesine uygun niteliklerin belirlenmesi.....	76
6.1.3 Denetim sonuçlarına bağlı gerekli önlemlerin alınması.....	77
6.2 Yatırım Teşvikleri Denetim Stratejilerinin İncelenmesi.....	78
6.2.1 Yatırım teşviklerinde denetim politikalarına genel bakış.....	78
6.2.2 Yatırım teşviklerinde denetim kapsamlarının çerçevesi.....	79
6.3 Yatırım Teşviklerinde Denetim Açısından Önemli Unsurlar.....	80
6.3.1 Yerindelik denetim anlayışının önemi.....	80
6.3.2 Denetim stratejilerinde bağımsız kuruluşların önemi.....	81
6.4 Yatırım Teşviklerinde Bağımsız Kuruluşların Denetimde Niteliksel Olarak Etkisi.....	82
6.4.1 Teşvik doğrultusunda yatırım kesinliğinin belirlenmesi.....	82
6.4.2 Yatırıma yönelik dolandırıcılık unsurlarının önlenmesi.....	83
7. BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPOR İNCELEMESİ: X KURUMSAL GAYRİMENKUL DEĞERLEME VE DANIŞMANLIK A.Ş. YÖNETİM KURULU ÖRNEĞİ.....	85
7.1 Araştırmada Bağımsız Denetçi Raporuna Yönelik Genel Kapsam.....	85
7.2 Görüşün İncelenmesi.....	85
7.3 Görüşün Dayanağı.....	85
7.4 Kilit Denetim Konuları.....	86
7.5 Yönetim ve Üst Yönetimden Sorumlu Olanların Finansal Tablolara İlişkin Sorumlulukları.....	87
7.6 Bağımsız Denetçinin Finansal Tabloların Bağımsız Denetimine İlişkin Sorumlulukları.....	87
7.7 Mevzuattan Kaynaklanan Diğer Yükümlülüklerle İlişkin Rapor.....	89

7.8 Muhasebe ve Tablo İncelemelerinin Değerlendirilmesi	89
8. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	101
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ.....	113

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 7.1: Kilit Denetim Konusunun Denetim Sürecinde İrdelenmesi.....	86
Çizelge 7.2: 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Finansal Durum Tablosu	90
Çizelge 7.3: 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Kâr veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu.....	93
Çizelge 7.4: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Özkaynak Değişim Tablosu.....	95
Çizelge 7.5: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Nakit Akış Tablosu..	96
Çizelge 7.6: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Finansal Tablolara İlişkin Açıklayıcı Notlar.....	99

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1: Türkiye’de Madencilik Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımları.....	58
Şekil 4.2: Türkiye’de Teşviklerin Yatırım Miktarı Bakımından Sektörel Dağılımı .	59
Şekil 4.3: Türkiye’de Teşviklerin Yatırım Teşvik Belgelerinin Yıllar İtibariyle Sektörel Gelişimi	60
Şekil 4.4: Türkiye’de İmalat Sanayi Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımı	61
Şekil 4.5: Hizmet Sektöründe Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Alt Dallara Göre Değişimi	63
Şekil 4.6: Türkiye’de Hizmet Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımı	64

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN BAĞIMSIZ DENETİME TABİ TUTULMASI

ÖZET

Teşvik, teşvik sistemleri ve bu sistemler çerçevesinde geliştirilen teşvik politikaları, ülke genelinde çalışmaların yapılmasını destekleyici yönde sunulmaktadır. Bu sayede istihdam artırılmakta, cari açık azaltılmakta, bölgeler arası kalkınma farkı azaltılmaktadır. İfade edilen unsurlara çok sayıda etkenler dâhil edilebilmektedir. Bu etkenlerin genel özellikleri, ülkelerin gelişmesine katkı sunacak çalışma bütünlükleridir. Ülkelerin gelişmesi ise özellikle de bölgelerde etkin çalışmaların yapılması desteklendiğinden, daha etkin sonuçların alınmasına yardımcı olacak süreçleri içermelidir. Ülkelerin genel olarak çalışma profilleri de bu yönde gelişme göstermektedir. Örnek üzerinden ifade edildiğinde, gelişmiş ülkelerde hizmetler sektörüne yönelik yatırımların fazlaca olması, Türkiye’de genel olarak teşviklerin hizmetler sektörü üzerinde konumlanmasına ortam hazırlamaktadır. Bu eğilim, belirli bir süre devamlılık göstermiş ve firmaların teşvik sistemlerini bu yönde oluşturmaları gerekliliği belirtilmiştir. Buna göre çalışma süreçlerinde temel eğilimler, ülkelerin söz konusu pozisyonlarına bağlı çalışma özelliklerini içermelidir. Geliştirici odaklı çalışmaların yapılması ise önem arz etmektedir.

Çalışma çerçevesinde, teşviklerin genel kapsamda incelenmesi ve yatırım teşviklerinin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Yatırım teşviklerinin sektörel bazda incelemesi yapılarak bölgelerce faaliyetleri takip edilmiştir. Bu yönde Türkiye genelinde özellikle de gelişmekte olan ya da az gelişmiş bölgelerde teşviklerin olması gerekirken, gelişmiş bölgelerde daha çok teşviklerin uygulandığı görülmüştür. Oysa teşviklerin genel kapsamı özellikle de gelişmişliği az olan bölge odaklı olmalıdır. Bu durumdan yola çıkılarak araştırma çerçevesinde, yatırım teşviklerinde denetleme politikalarının özellikleri incelenmiş ve yerinde yönetim uygulamaları ile bağımsız kuruluşlarca oluşturulan yönetim sistemlerince denetlemenin önemi ifade edilmiştir. Denetlemede bağımsız kuruluşlarca denetlemenin yasal kapsamda da özelliklerinin belirtilmesi, çalışma eğilimlerinde bu durumun takibinin yapılarak etkileşimci bir denetin uygulaması önemlidir. Diğer yandan bu denetleme çalışmaları, devletin doğrudan nakit akım sağladığı teşviklerde daha önemlidir. Bu nedenle dolandırıcılık gibi unsurlardan uzak kalma ve yatırım güvenini oluşturma çalışmaları açısından bağımsız denetçilerin yeri önemlidir. Böylece araştırma kapsamında bu durumun geniş kapsamda ele alınması ve uzman tarafından bir şirkete yönelik yapılan çalışmaların da genel değerlendirmeleri ve çalışma yetkinlikleri temel alınarak Bağımsız Denetim Standardı çerçevesinde ifade edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu şekilde, araştırmada denetleme sürecindeki faaliyetlerin hem son yıl hem de daha önceki yıl ile değerlendirmelerinin sık bir şekilde yapılması üzerinde temel irdelemeler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yatırım, Teşvik Sistemi, Teşvik Politikaları, Uzman Etkisi, Denetim, Bağımsız Denetim*

INVESTMENT INCENTIVES TO INDEPENDENT AUDIT

ABSTRACT

Incentive, incentive systems and incentive policies developed within the framework of these systems are presented in a supportive way to conduct studies throughout the country. In this way, employment is increased, the current deficit is reduced and the regional development gap is reduced. Numerous factors can be included in the expressed elements. The general characteristics of these factors are the working integrity that will contribute to the development of the countries. The development of countries, especially in regions, should include effective processes, and should include processes that will help to achieve more effective results. The working profiles of countries in general also develop in this direction. Example, when expressed, be in excess of investments for the services sector in developed countries, services are generally encouraged in Turkey is preparing to be positioned on the environment sector. This trend has shown continuity for a certain period of time and it is stated that firms should create incentive systems in this direction. Accordingly, the main trends in the work processes should include the characteristics of work that depend on the positions of the countries. Developer-focused studies are important. Within the framework of the study, it was ensured that the incentives were examined in general and investment incentives were evaluated. Investment incentives were examined on a sectoral basis and the activities of the regions were followed. This aspect, in Turkey especially when they should be encouraged in the developing or less developed regions have been shown to promote the implementation of more advanced areas. However, the general scope of the incentives should be particularly focused on the region with little development. From this point of view, the characteristics of auditing policies in investment incentives are examined and importance of auditing by on-site management practices and management systems created by independent organizations is stated. In auditing, it is important to specify the characteristics of auditing by independent organizations in the legal scope, and to follow this situation in working trends and to implement an interactive audit. On the other hand, these supervisory works are more important in the incentives that the state provides direct cash flow. For this reason, the position of independent auditors is important in terms of avoiding such elements as fraud and creating investment trust. As a result of this research, this situation was handled in a wide scope and the studies carried out by a specialist for a company were also expressed in the framework of the Independent Audit Standard based on the general evaluations and working competencies. In this way, in this research, basic investigations have been developed on the frequent evaluation of the activities in the audit process both in the last year and in the previous year.

Keywords: *Investment, Incentive System, Incentive Policies, Expert Effect, Audit, Independent Audit*

1. GİRİŞ

Çağdaş bir niteliği yansıtan ekonomiye ulaşma temeli, ülke genelinde yalnızca mali politika işlevselliklerine bağlı değil, diğer yandan ekonomik hayata yönelik olarak da farklılıkların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Böyle bir husus, ekonomide etkin bir işleyiş kapsamında önemli olup, ekonomik kazançta küresel bir yapıyı elde etmede önemlidir. Bu durum, talebe bağlı şekilde teşviklerin sağlanabilmesini, devlet harcamalarının bir ölçüsü halinde doğrudan talep ölçümlerinin yükseltilebilmesini, özel firmalara yönelik olarak yüksek yatırımların yapılabilmesini sağlama gibi önemli yapıları beraberinde getirmektedir (Şaylan, 2003; Ataç, 2002).

Teşvikler, hem ulusal düzeyde hem de bölgesel ekonomik kalkınmayı sağlama temelinde, önemli politika araçları arasında değerlendirilebilmektedir. Bu durumun en önemli etkisi, sektörlerin belirli bölgelere yönlendirilmesini sağlama ve yatırımların da aynı şekilde yapılmasını sağlaması açısından gereklilik arz etmektedir. Bölgesel temelde, gelişmişliğe yönelik farklılıkları azaltmanın sağlanmasında bu durum, hemen hemen yerleşim yerinin iyi bir çerçevede olmasını sağlama açısından önemlidir. Diğer yandan teşviklerin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bağlamında, ekonomik araçlara yönelik olarak en sık kullanılan yapılardan birisi olma niteliğini yansıtmaktadır. Bu durum ekonomik vasıtalarda önemli bir fonksiyon olarak değerlendirme kazanma açısından, önemli bir kapsamı çerçevelemektedir. Bu çerçevede denetimlerin sağlanması ve teşviklerin bu doğrultuda gelişme kazanması, etkin bir pozisyon açısından önem taşımaktadır. Denetimlerin yapılması önemli bir gereklilik iken teşviklerin denetimlerinin yapılması ve kontrollerin de yine aynı doğrultuda sağlanması, zorlu bir süreç etkisi oluşturmaktadır. Bu nedenle hem sağlıklı hem de güncel bilgilerin elde edilebilmesi açısından gerekli istatistiksel verilerin oluşturulabilmesi önem taşımaktadır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017).

Yatırım teşviklerinde artışların sağlanması ile beraber yatırım hacimlerinde etkin bir işleyiş yapısına ulaşma durumu ve istihdam yapısı sürecinde sürekliliklerin kazanılması hedefi, şirketlerin de devamlılık kazanımlarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak şirketlerin, teşvikler ile beraber yatırım analizlerini gerçekleştirmeleri ve sorunları belirleyerek çözümleyici etmenlere yönelim göstermeleri önemlidir. Yatırımların gerçekleştirilmesi sürecinde analizlerin sonuçlarında var olan yapı ile uyumlulukların söz konusu olması, gerekli denetimlerin etkin bir düzeyde yapıldıklarının önemli bir ölçüsü konumundadır (Yayar ve Demir, 2012).

Şirketlerin denetimleri gerçekleştirmeleri sırasında, etkin bir işleyiş yapısının şekillenme göstermesi, proje faaliyetlerine yönelik alanlarda denetimlerin geliştirilmesini, yerindelik ve uygunluk denetim süreçlerine bağlı olarak etkinlik kazanabilmektedir. Bu durumun yerine getirilmesi ise, yatırım teşviklerine yönelik denetimlerin gerekliliklerini zorunlu bir sürece sürüklemektedir. Yenilikçi sistem anlayışı içerisinde faaliyet tasarımlarında oluşumların kazanılması ve aynı zamanda bu durumun etkin bir çerçeveye ulaştırılması, denetimlerin sağlanması ile önemli bir ölçüye bağlı olarak şekillenme kazanabilmektedir. Yatırımlardan en üst düzeyde yararın sağlanabilmesi, ifade edilen bağlamda önemlidir. Aynı zamanda denetimlerin yapılması, yerindelik denetim anlayışları ile herhangi bir dolandırıcılık etkisinin oluşmamasında etkin stratejiler arasındadır. Bu durum sonucunda zararın meydana gelme durumlarını önleme ve şirketlerin de devamlılıklarını sağlayabilmesi, yatırımlardan yararlanmaları en iyi şekilde göstermede önem taşımaktadır (Kahraman, 2011; Recepoğlu ve Değer, 2016).

Yatırım teşviklerinde denetimlerin gerçekleştirilmesi ile denetimlerin etkin bir şekilde sağlanması, etkin bir denetleme süreci açısından önemlidir. Bu nedenden kaynaklı olarak bağımsız kuruluşlar aracılığıyla dünya genelinde yaşanan ekonomik ve ticari gelişmelere ayak uydurma niteliği önem taşımaktadır. Aynı zamanda hukuksal çerçevede de geliştirilmesi sağlanan yasalar ile beraber denetim onuşunda yeniliklerin geliştirilmesi, ülkeye çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bu kapsamda hukuksal dayanıma da çeşitli sorumlulukların düştüğü belirtilebilmektedir. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse Yeni Türk Ticaret Kanunu, denetim temelli oluşturulan bir kanun

hükümündedir. Bu bağlamda şirketler, bağımsız kuruluşlar tarafından denetlenmektedir. Denetleme ile beraber şirketlerin, dürüst resim ilkesi çerçevesinde faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi durumları tespit edilmektedir (Demircan, 2007). Diğer yandan, uluslararası çerçevede standartları kapsama ve gereklilikleri yerine getirme, etkin bir denetim işlevselliğinde önem taşımaktadır. Buna göre özellikle de denetimlerde, bağımsız bir denetim anlayışının şekillenme göstermesi üzerinde yoğunlaşma önemlidir (Özçelik, Şenol ve Aktürk, 2014).

Denetimlerin gerçekleştirilmesinin yatırım teşvikleri açısından ifade edilen önemlerinin Türkiye kapsamında ifade edilmesi gerçekleştirildiğinde, Türkiye ekonomisi üzerinde özel sektör yatırımlarda meydana gelen ivme, küresel krizlerde etkin nitelikleri gösterme yapısında önemli bir kazanım oluşturmaktadır. Ekonomik etmenler Türkiye’de son on yıllık bir süreç içerisinde önemli düzeylere ulaşma göstermekle birlikte, teşviklerde de artışların söz konusu olması, bu kapsamda çalışmalara yön gösterilmesini gerekli kılmaktadır. Yatırımların yalnızca kendi ülke potansiyeli içerisinde yer almaması ve küresel bir boyuta etki etmesi, gerçekleştirilen yatırımların niteliklerini önemli bir pozisyona ulaştırmaktadır (Ersan, 2013; Kalem, 2015). Diğer yandan, 1994-2004 yılları arasında her sene ortalama 1,4 milyar dolar olan yatırımların değeri, 2005-2012 yılları arasında 15-20 milyar dolar arasında ve 2014-2015 yılları arasında ise 20-22 milyar dolar arasındadır (Ersan, 2013; Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017). Bu değerlerde artışların devamlı bir şekilde sağlanması, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde artışların elde edilebilmesi açısından önemli bir kavram olarak değerlendirme kazandığından, işlevsel yapı içerisinde bu konunun elde edilebilmesi önemlidir. Denetim unsuru bu çerçevede önem kazanmakta olup, bölgesel etkiye yönelik yatırımların yapılmasında önemli bir etki oluşturabilmektedir (Çetindamar, 2014).

Bu kapsamda ifade edilen kavramsal çerçevede, yatırımların ekonomik faaliyetlerde gelişimlerde bir gösterge konumunda yer alması, yatırım teşviklerinin iyi bir düzeyde yapılmasını gerektirmektedir. Buna göre denetimlerin yatırım teşviklerine yönelik olarak gelişme kazanması önemlidir. Teşviklerin ülke bağlamında etkin politikalar ile desteklenmesi, sektörel yapıda olumlu bir süreci yansıtmaya açısından irdelenmesi gereken etmenlerdir. Ancak

teşvik sistemlerinin yapılabilmesi niteliği, istatistiksel verilerin güncel bir şekilde ve sürekli olarak verilmesini gerektirdiğinden, zorlu bir etki oluşturmaktadır. Denetimler bağlamında bu durum, şirketler açısından önemli bir kavram olan yatırım teşviklerinde uygulanmayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda araştırma çerçevesinde denetimlere yönelik işlevselliklerin ifade edilmesinin sağlanması ile yerindelik denetim anlayışlarda önemin irdelenmesi ve bağımsız denetimlerin gelişme kazanması durumunun açıklanması gerçekleştirilecektir. Araştırmada en önemli katkılar arasında, şirketlerin devamlılık kazanımlarında sürdürülebilir bir yapının desteklenmesinin sağlanması ve yatırımlardan en verimli sonuçların alınması belirtilebilmektedir.

Bu çerçevede araştırmada, yatırım teşviklerinin denetimi irdelenecektir. Araştırmanın dört bölümde irdelenmesi ve teşviklerde denetimin önemi üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda araştırmanın birinci bölümünde, yatırım ve teşvik kavramlarının incelenmesi gerçekleştirilecektir. Yatırımların kavramsal çerçevesinin bu temelde değerlendirilerek teşviklerin genel amaçları ile araçlarına bağlı ifadeler geliştirilecektir. Kavramsal çerçevenin tamamlanması ile beraber araştırmanın ikinci bölümünde, yatırım teşviklerinin gereçleri ile araçlarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir. Teşviklerin etkin işleyiş yapısının incelenmesi, teşvik araçlarının kapsamlı bir yapıda şekillenme göstermesi niteliği, önemli bir yapı olarak etkinlik kazanıp ifade edilecektir. Araştırmanın üçüncü bölümünde, Türkiye’de teşviklerin ele alınması ve teşvik politikalarında tarihsel süreç incelemesi gerçekleştirilecektir. Yatırım teşviklerinde analizlerin yapılması süreci, sektörler üzerinde geniş bir anlatım ile değerlendirme kazanacaktır. Araştırmanın son bölümünde ise yatırım teşviklerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinde, bağımsız denetim anlayışının oluşturulması gerekliliği üzerinde yoğunlaşma gösterilecektir. Denetlemede kavramsal çerçeve, denetim stratejilerinde önemli bir yapıyı kazanma temeli, yatırım teşviklerinde bağımsız kurumların etkin işlevsellikleri bu temelde değerlendirme kazanacaktır. Buna göre araştırmanın bu çerçevede tamamlanması ve etkin bir şekilde irdelenmesi gerçekleştirilmiş olacaktır.

2. YATIRIM VE TEŞVİK KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

2.1 Yatırımların Kavramsal Çerçevesi

Yatırım kavramına yönelik olarak geliştirilen ifadeler, genel, makro ekonomi ve işletmeler temelinde farklı düzeyde anlamlar yansıtan bir özelliğe sahiptir. Genel bağlamda değerlendirilmesi sağlandığında yatırım kavramı, ekonomik verilerin kâr amaçlı bir iş kapsamında yönlendirilmesini sağlama niteliği halinde ifade edilebilmektedir. Bu durum örneklere bağlı değerlendirildiğinde, bir kişinin parasını bankaya yatırması veya hisse senedi alımları, tahvil ya da gayrimenkul satın alımlarını gerçekleştirme durumları gibi hususlar belirtilebilmektedir (Özdaş, 2009).

Geleneksel anlamda yatırım kavramı incelendiğinde ise, sonraki dönemlere yönelik elde edilebilecek kârların ve yaşamın güvence altında tutulması bağlamı fonların belirli alanlarda harcanması etkisidir. İnsanların genel olarak gelecek temelinde yarar görmeleri veya gelir getirmede tahminlerde bulunma hususları, varlıkların bugünden sahiplenilmesinde, gelecek temelli yatırımları elde edebilme hususları önemli bir çerçeve taşımaktadır. Bu kapsamda bireylerin yatırımlarında en büyük kaynak, tasarruflara bağlı oluşturulan kaynaklar olmaktadır (Gedik, Akyüz ve Akyüz, 2005; Özdaş, 2009).

Ekonomi temelinde yatırım kavramı, milli servette oluşan net artış miktarı şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu kapsamda bir yıllık süreç içerisinde, tüm malların tüketiminin sağlanmayan kısmı tasarruf veya yatırım olarak belirtilmektedir. Makro ekonomik düzeyde yatırımlarda, üretimler sonucunda malların yatırım malları olması hususu, tüm gider ve harcamaların da yatırımlar olarak değerlendirme kazanması söz konusudur (Aşıkoğlu, 1995; Özdaş, 2009).

İşletmelere yönelik yatırım kavramı incelendiğinde ise, işletmede uzun bir süreci kapsayan gelirleri oluşturma hususları, her türlü giderleri kapsamaktadır. Bu çerçevede teşebbüse bağlı faaliyetlerde nitelendirmeleri yapma hususları zorunluluk taşıyan bina, materyal, araç, arazi ve gereçleri kapsayan tedarik

amaçlı yatırımlar olmaktadır. Nakdi değerlerin, sabit değerlere ulaşma pozisyonları kapsamı, yatırımların bir ölçüsü olma özelliklerini yansıtan süreçler olmaktadır (Özdaş, 2009; Gedik, Akyüz ve Akyüz, 2005).

2.2 Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi

Devletin etkin bir şekilde gelişme kazanmalarında, maliye sistemlerine yönelik politika anlayışları önem taşımaktadır. Bu husus, günümüz temelinde çağdaş bir maliye anlayışının şekillenme göstermesinde önemlidir. Bu duruma etki eden en birincil özellik, yalnızca maliye politikasına bağlı anlayışın şekillenme kazanması değil, devletin ekonomik hayatı üzerinde de etkin bir çerçeve oluşturmasının etkisi niteliğinde olmasıdır. Ekonomi temelinde politikaların geliştirilmesi üzerine geliştirilen çalışmalarda, önemli olan faktörler arasında, ekonominin kendi kendine tam istihdam yapısını oluşturmasının zorluğu belirtilebilmektedir. Bu durumun çözümlenmesi kapsamlı teşviklerin geliştirilmesi ve doğrudan doğruya devlet harcamalarının etkisi altında çalışmaların hız kazanması önemlidir. Bu kapsamda gelişme kazanan unsur, maliye politikası işlevselliklerinin önemli bir düzeye ulaşması kapsamlıdır. Maliye politikalarında bu anlayış yapısı, özel firmaları teşvik etme ve yatırım yapmalarını sağlama, gerekli olması halinde kamu kapsamlı ucuz kredi verme durumlarını sağlama ve bu durumların sonucunda devlet kapsamında yatırımları gerçekleştirme durumlarına ortam hazırlamaktadır (Şaylan, 2003).

Ekonomik bağlamda iyi bir işleyiş yapısını elde etme, devletin büyüme ve istikrar yapısını sağlama hususlarının bir ölçüsü şeklinde değerlendirme kazanabilmektedir. Bu bağlamda bölgesel gelişmişlik düzeyini sağlama, yatırım kapsamlı sanayileşme odağını oluşturma, ekonomide dışa eğilimli bir yapıyı kazanma etkileri, gerek ekonomik gerekse sosyal bağlamda etkin çalışmaların şekillenme göstermesi açısından önemlidir. Devletin hem doğrudan hem de dolaylı çeşitli görevleri üstlenmesi, çeşitli politikaları geliştirme ve gerekli yatırım desteklerini sağlama durumlarının bir ölçüsü olarak şekillenme kazanmaktadır. Buna göre ekonomik hayat mücadeleli çalışmalara yönelim göstermesi devletin, maliye politikalarında önemli bir işleyişi geliştirmelerini gerektirmektedir. İfade edilen bağlamlarda ifade edilen en etkin maliye politika araçları arasında teşvik politikaları, devletin serbest piyasalarına yönelik

ekonomik müdahalede bulunma açısından önem taşımaktadır. Ekonomi sistem temelinde önemli olan etmenler arasında değerlendirilen teşvikler, toplam yatırıma bağlı hacimlerde artışları sağlama, yatırımlara verimli alanlara yönelimleri gerçekleştirme, toplam yatırımlarda öz kaynakların çoğaltılmasını sağlama, geri kamı olan bölgelerde stratejik yatırımlar ile nitelikli bir düzeye gelmesini sağlama durumları gibi faktörler önemli bir çerçeve taşımaktadır. Bu çerçevede günümüzde önemli bir kavram olan teknolojik temelli gelişmelere odaklanma yapısı, dış rekabette belirgin bir ekonomik yapıyı elde etme kapsamında önemli bir çerçeve olarak değerlendirilebilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Topal, 2016).

2.2.1 Teşvik kavramı ve tanımı

Teşviklerin ülkeler açısından önemli bir kavram olarak değerlendirilmesi, refah düzeyinin artırılmasını sağlama ve var olan kaynakların belirli stratejilere yönelik olarak etkin bir şekilde yönlendirilmesi olarak ifade edilebilmektedir. Stratejilerde verimli alanlara yönelimlerin sağlanması, politik yöntemlerin kullanılması ile etkin bir düzeye ulaşmasına yardımcı olma özelliklerini yansıtmaktadır (Yayar ve Demir, 2012).

Teşvik kavramı ekonomi literatürü kapsamında, belirli ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve sektörler temelinde gelişmelerin elde edilebilmesi açısından, ekonomik temelde çalışmaların daha hızlı ve etkin bir çerçevede gelişmesini sağlama çerçevesinde, kamu tarafından çeşitli vasıtalarla bağlı olarak sağlanan maddi ya/ya da gayri maddi destek, yardım ve özendirme şeklinde ifade edilebilmektedir (Çiloğlu, 1997). Başka bir tanımda ise teşvik, bir yatırıma bağlı maliyetin ya da potansiyel açıdan kârın etkilenmesi veya yatırıma yönelik risklerin değiştirilmesini sağlayarak büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkileme kapsamında, hazırlanması sağlanan hükümet önlemleri şeklinde belirtilmektedir (Çatal, 2010; Duran, 2003). Bu tanımlamalar değerlendirildiğinde teşvik, belirli ekonomik faaliyetlere yönelik incelemelerin etkin bir çerçevede yapılmasının sağlanması ve ekonominin hem daha fazla hem de daha hızlı bir şekilde yapılmasını gerçekleştirme sürecinde, kamuya yönelik olarak geliştirilmesi sağlanan desteklerin tamamını belirtmektedir (Serdengeçti, 2000).

Teşvik kavramlarından yola çıkılarak teşvik uygulamalarının değerlendirilmesi sağlandığında, kaynaklarda hem ülke hem de bölge açısından verimli ve faydalı bir süreç etkisini oluşturduğu belirtilebilmektedir. Bu durumun etkisi, gerileme durumu yaşamakta olan sektörler açısından önemli bir kavram olduğu gibi, ileri pozisyonlara yönelik unsurların da sağlanması sürecine etkileri, teknolojinin önemli bir unsur olduğu günümüzde hızlı bir ilerleme sağlama temelinde önem taşımaktadır. Sanayileşme stratejisinde temel bağlam, yatırım ve ihracata bağlı özendirme sağlama olgusuna etki gösterdiğinden, belirli hedeflerin söz konusu olması halinde, etkin yapıların elde edilmesi işleyişi önemli bir çerçevedir. Teşvikler ile ekonomik bağlamda etkin niteliklerin elde edilmesi sürecinin oluşturulması önemli bir sistem yapısı olduğundan, çalışmalarda bu tür konulara eğilimlerin olması, belirli stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olma özelliklerini yansıtmaktadır. Hedeflerin belirlenmesi ve hedeflerde ne tür desteklerin sağlanacağı gibi faktörler, teşvik kavramı doğrultusunda belirtilen nitelikleri kapsar boyutta olması halinde önemli bir kazanım sağlayabilecektir (Yayar ve Demir, 2012; Gülmez ve Noyan Yalman, 2010).

2.3 Teşvik Politikalarının Genel Amacı

Teşvik politikalarının geliştirilmesinde en temel hedef olarak ekonominin daha istikrarlı bir yapıya getirilmesini sağlama durumları belirtilebilmektedir. Böyle bir unsur, ekonominin canlanmasında hem iç hem de dış ekonomik ilişkilerde önemli bir kazanımın elde edilmesine etki göstermektedir. Bu durumu sağlama süreci ise, ihracat ve geliştirilen yatırımların bir sonucudur. Buna göre devletin gelişme kazanmasında önemli mali politikaları geliştirme kapsamlı yapının oluşturulması ve politikalardan da teşvik politikalarının oluşturulması niteliği, yatırımlara desteklerin sağlanabilmesi temelli bir kazanıma ortam hazırlamaktadır (Yavuz, 2010).

Teşvik politikalarının genel amacının yatırımlara destek sağlama etkisi, özellikle de devletin ekonomik kapsamda rollerini tanımlamada önemlidir. Böyle bir durum, devlet faaliyetlerinde miktar temelinde artışları gösterme ve iktisadi hayatta doğrudan düzenlemeleri sağlama yapısına bağlı ölçümlere katkıları, yadsınamaz bir çerçevededir. Bu nedenle devletler, ekonomik hayatı düzenlemede, teşviklerden yararlanmaktadırlar. Teşviklerin genel amaçlarının

bu doğrultuda şekillenmesi, yapılacak yatırımlarda, uygun teşvikleri sağlama temelli yapıları da yansıtmasını gerektirmektedir. Teşvik politikalarının oluşturulması, bu durumda önem taşımaktadır. Teşvik politikalarının oluşturulmasında hem sektörler hem de devlet temelinde önemli amaçları olmakla birlikte, asıl unsur ülke genelinde refahı artırmaktır. Refahın artırılmasında gerekli durumlarda, devlet desteğinin fazlasıyla verilmesi, ülkelerde etkin çalışmaların şekillenme gösterebilmesi açısından önem taşımaktadır. Yatırımların teşvikler ile sağlanmasında gerekli destekleri sunmanın yanı sıra, yapılacak teşviklerde denetlemelerin olması, etkin bir teşvik sistemini oluşturmada önemlidir. Buna göre teşvik politikalarının oluşturulmasının yatırım teşvikleri açısından önemli olması, teşvik politika sistemlerinde etkin politikaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Karluk, 1996; Yavuz, 2010).

2.3.1 Sanayileşmeye ve ekonomik kalkınmaya etkisi

Teşvik politikası, ekonominin iyi bir düzeye ulaşmasında temel araçlardan birisidir. Bu durumdan kaynaklı olarak ekonomik yapıların optimal düzeyde, endüstrileşme ve sektörel yapı politikasında değerlendirme kazanması gerekmektedir. Kalkınmanın sağlanabilmesi yatırımla, yatırım ise tasarrufla mümkün olmaktadır. Bu duruma bağlı olarak yatırımlar ile tasarrufların, her türlü vasıta ile teşviklerinin gerçekleştirilmesi zorunluluk taşımaktadır. Ekonomik teşviklerde kaynakların, ülkeye katkı sağlayabilecek ekonomilere dönüştürülmesi işlemleri, yararlı bir alan olma özelliklerinin ölçüsü olarak önemli bir pozisyona ulaşmaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak teşvik politikaları, ülkelerde zaman içerisinde gelişmelerin önemli bir yapısı olarak ihracat, demografik yapı, yatırımlar gibi alanlarda öncelikleri yansıtması gerekmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017).

Ekonomik kalkınma amaçlı olarak sanayilerden yararlanma nitelikleri, sektörlerde etkin çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir. Var olan kaynakların daha etkin bir sistem ile yönetimlerinin gerçekleştirilmesi, teşvik politikalarının uygulanması ile daha nitelikli bir çerçeveye dönüşmektedir. Sanayi alanlarına yönelik olarak teşviklerin yapılması, oluşturulan tesislerin korunması ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bilinen bir formata

dönüştürme etkisini şekillendirmesi, günümüzde küreselleşmenin hızlı bir şekilde artmasından kaynaklı olarak önem taşımaktadır. Destekleyici ve koruyucu işlevselliklere yönelik eğilimlerin sanayi kapsamında etkisini yansıtmaya, yatırım mallarına yönelik üretimlerin sanayi kollarında gelişmelerini sağlama, üretimde öncelikli esası oluşturma, geri kalmış bölgelerde hızlı gelişimleri sağlama etkisinde üretim önceliğini tanıma, kooperatif şirket gibi girişimcilerde çoğalmaları sağlama gibi etkiler, sanayileşmenin artırılmasına yönelik çalışmalardır. Bu duruma yönelik etmenler, sanayileşme olgusu içerisinde etkin yapıların oluşturulabilmesi açısından dikkate alınmasını gerektiren unsurlar olma özelliklerini yansıtmaktadır (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010).

Sanayileşme olgusuna yönelik ekonomik istikrarın geliştirilmesi, bölgesel kalkınma kapsamlı çalışmalarda çevresel, kültürel ve doğal koşullara yönelik nedenlerin bir ölçüsü olarak geri kalmış olan bölgelerde etkin çalışmaların sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda geri kalmış bölgelerin de sanayileşme evresine katılmaları, ülkede toplumsal refahı artırmada da önemlidir. Bu nedenle bölgesel kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesi, sanayileşmede etkin çalışmalarda önem taşımaktadır (Akyol, 2016).

2.3.2 Ekonomik temelde rekabet düzeyinin uluslararası sağlanması

Teşvik politikaları, ülkelere yönelik olarak farklı özellikleri taşımakta ve sonuçlara ortam hazırlamaktadır. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse Güneydoğu Asya ülkeleri, yatırım mallarına yönelik maliyetleri azaltma ve dış dünyaya ilişkin uyumu sağlayabilme amacıyla, dış ticaret sektörüne bağlı özendirici teşvik uygulamaları geliştirmeye çalışmıştır. Böyle bir süreç etkisinden kaynaklı olarak ihracata bağlı gelişme gösteren yeni yatırımlar, üretim ve verimlilik odağında yönlendirme etkisindedir (Öğüt ve Barbaros, 2003).

Ülkelerin temelde yatırım teşviklerine yönelik çalışmaları gerçekleştirmeleri ve bölgesel kapsamların bir ölçüsü olarak ekonomiyi güçlendirme eğilimli çalışmaları geliştirmeleri, teşvik politikalarını artırmalarına ortam hazırlamıştır. Bu çerçevede teşvik politikalarını geliştirme eğilimli çalışmaların hızlandırılması, var olan işletme yapılarına yönelik rekabet artırımının

hızlanmasına etki göstermiştir. İşletmelerin bu yönde daha fazla çalışmalar geliştirmelerinde ise, politikaların genel kapsamda vergi indirimi uygulamaları ile ekonomik kalkınmaya dayalı teşvikleri geliştirme yapılarına yönelik unsurları sağlamaları önemli bir kapsam olmuştur. İşletmelerin aynı zamanda rekabetçi bir yapıyı geliştirerek yeni faaliyet çalışmalarına odaklanmaları, yeni mesleklerin gelişmesine ve ülkelerin de etkin bir pozisyonu kazanmalarına ortam hazırlamaktadır. Diğer yandan ülkede bölgesel rekabet yapılarının gelişme göstermesi, uluslararası düzeyde rekabet edebilecek pozisyona ulaşmalarına da katkı sağlamaktadır. Bu anlamda rekabet gücünü geliştirme odağı, çalışmaların daha nitelikli bir düzeye ulaşmasına katkı gösterme temelinde önemlidir. Rekabet gücünün geliştirilmesini sağlama odaklı çalışmaları sağlama ülkelerin kaynaklarını en etkili şekilde değerlendirmelerine ve geliştirmelerine etki göstermektedir (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010).

Ekonomide uluslararası rekabetin geliştirilmesi, küreselleşme unsurunun yoğunluk kazanması sonucunda, uluslararası rekabet yapısına uyumu sağlamada gereklilik olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle teşvik politikalarını geliştirme eğilimli çalışmalar, son zamanlarda sık ve yaygın bir şekilde geliştirilen unsurlar arasında yer edinmiştir. Bu durum özellikle de son yirmi yıllık süreç içerisinde uluslararası düzeyde doğrudan yabancı yatırımlardan gereğinden fazla pay alımlarının sağlanması durumlarının, teşvik politikalarına bağlı yönelimlerin daha etkili bir yol olmasına katkı sağlamıştır. Uluslararası temelde rekabet gücü zayıflamış olan ve dış ülkelerin yoğun rekabet yapılarından dolayı zor durumda kalmış olan veya kurulumları henüz yeni olan kurulumlara destekler fazlaca verilmektedir. Bu durum özellikle de gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen bir durumdur. Böyle bir çerçevede ülkelere daha fazla desteklerin verilmesi gerçekleştirilmekte ve üretimlerin devamlı bir hal alması sağlanarak istihdam yapılarını geliştirme hususları, önemli olmaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak sektörlerin değişen ve gelişen sektörlerle uyum sağlamaları da geliştirilmektedir. Ülkelerin temelde bu yönde etkileri, başarılı bir rekabet yapısını oluşturma bağlamında önemli bir fonksiyon olarak ele alınmıştır. İç ve dış pazarlarda rekabet gücünün sağlanması amacıyla teşvik politikalarının bu odaklılık çerçevesinde sağlanması, önemli bir fonksiyon yapısı oluşturmaktadır (Aykın, 2006; Leblebici, 2002).

2.3.3 Bölgesel kalkınmaya etkisi

Tarihsel süreç içerisinde bölgelerin gelişme dinamikleri, farklı işlevselliklerden kaynaklı olarak değişkenlikler meydana getirmiştir. Bu nedenler arasında en bilinen faktörler arasında yer altı ve yer üstü kaynak yapısının, nüfus yapısının, beşeri sermaye unsurlarının ve hem tarihi hem de kültürel birikimlerden yersel yoğunlaşmalardaki farklılıklar olarak ele alınabilmektedir. Bölge çapında herhangi bir sektör yapısına yönelik teşviklerin sağlanması ve geliştirme yapılarının oluşturulması, enflasyon ve dış dengeye yönelik makro boyut unsurlarından ziyade, dış ticarete bağlı olan koruyucu politika yapılarının kaldırılması ile beraber desteklenmektedir. Bölgesel etkiler bu yönde önemli bir nitelik taşımaktadır (Elmas, 2001).

Ülkelerde bölgeler arasında söz konusu gelişmişlik düzeylerinin dengelenmesini gerçekleştirme potansiyeli, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın, bölgesel teşvik sistem yapılarını uygulamaya geçirmektedir. Böylece bölgeler arasında söz konusu farklılıkların ekonomik bağlamda geliştirilmesi sağlanarak, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirme durumu söz konusu olmaktadır. Ülkelerin gelişmişliğine bu durum, toplumun refah seviyesini artırma odağını yakalamasının bir ölçüsü olarak etkinlik kazandırmaktadır. Bölgeler arasında gelişmişlik yapısını yansıtan en birincil unsurun refah seviyesi olması, teşvik politikalarının az gelişmişlik yapısında olan bölgelere uygulanması ve geliştirilmesi sonucunda, önemli bir profil kazandırmaktadır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017).

Yatırım teşviklerini, diğer teşvik yapılarından ayıran en önemli unsurlar arasında seçicilik yapısının bulunmasıdır. Seçicilik bu yönde yatırımın genel olarak sektörel yapısına, gerçekleştirilecek bölgeye ve endüstrisine dayalı olarak değişkenlik göstermektedir (Öğüt ve Barbaros, 2003). Bölgeye göre farklılık düzeyi, teşvik politika sistemlerinde nitelikli olmayı gerekli kılmaktadır. Buna göre teşviklerin bu yönde açık, kolay ve etkinlik düzeyi ölçümlenebilir bir yapıda olması gereklilik arz etmektedir. Bölgesel çalışmaların teşvikler ile sağlanmasında genel hedeflemelerin sağlanması önemli bir kapsamdır. Sektör ya da ürün yapısı, sosyal grup niteliği, ölçek ya da benzeri düzeydeki ayrımlar veya müdahale sistemleri, piyasa temelinde bozulma etkisi oluşturan ve gelişme odaklarını da sağlayan kavramlar şeklinde değerlendirilebilmektedir. Bu

nedenle bölgesel çalışmalarda öncelikli olarak ihtiyaç yapısının belirlenmesi ve buna göre çalışma süreçlerinin oluşturulması gerekmektedir (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010). Buna göre ifade edilebilir ki teşvik politikalarının uygulanmasında, bölgesel olarak tercihlerin yapılması ve kalkınma politikalarının oluşturulması, sektörlerin de hızlı bir şekilde geliştirilerek uluslararası düzeyde çalışma etkinliklerini sağlayan bir potansiyel yapısında olmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, doğru politikaların uygulanması ve teşviklerin yapılması ile sağlanmaktadır. Ulusal çerçevede ekonomik büyümeye yönelik yapının sağlanması etkinliği, ekonomik verimlilik ile beraber tartışma odağında olmuştur. Bölgesel ekonomik büyümeler ile beraber bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması eğilimli çalışmalar, bu çerçevede geliştirilen genel etmenler olarak işlevsellik kazanmaktadır (Recepoğlu ve Değer, 2016; Sevinç, Emsen ve Bozkurt, 2016).

2.3.4 İstihdam durumuna etkisi

Günümüzde nüfus artışlarındaki hız, ekonomik çerçevede istihdam sorunlarının meydana gelmesine ortam hazırlamıştır. Bu nedenle devletin istihdam yapısını desteklemesi gerekliliği, önemli bir çerçeve olarak ifade edilebilmektedir. Ülkeler temelde işsizlikle mücadele yöntemlerini geliştirme kapsamında, yeni iş kollarının açılmasını sağlama ve gerekli teşviklerin bu kollara yönelik olarak sağlanmasını gerçekleştirme durumuna yönelim göstermektedir. Teşvik etme süreçlerinin, teşvik politikalarını gerçekleştirme eğilimli çalışmalar bu yönde, önemli bir araç olarak değerlendirme göstermektedir. Bu nedenle ülkeler, işletmelerin faaliyete geçmesi aracılığıyla düşük faizli kredi imkânlarının geliştirilmesini sağlamaktadır. İşletmeleri teşvik etme ve sektörlerin de bu yönde gelişmelerini sağlayarak yeni meslek kollarının oluşturulmasına yardımcı olma durumu, başarılı bir yapıyı sergileme potansiyeline ulaşma bağlamında önemli bir fonksiyondur (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Duran, 1998).

Bölgelerarasında gelişmişlik farklarının azaltılmasını sağlama işlevselliği, ülke ekonomisine yönelik gelişme yapısının oluşturulması ve arzulanan gelişmeye ulaşma odağında önemli bir fonksiyondur. Gelişme süreci içerisinde ilk aşama olarak istihdam yapısının yeterli oranda olmaması durumu değerlendirmeye alındığında, üretim faktör odağında etkili yapıları sağlama odaklı çalışmaların

geliştirilmesini gerekli bir pozisyona ulaştırmıştır. Teşvik politikaları aracılığıyla geliştirilen işletmelerde, ticaret kavramını şekillenme göstererek istihdamda ve verimlilikte olumlu bir odak yapısını oluşturacaktır. Buna göre her açıdan olumlu bir etki olarak değerlendirilen istihdam yapısı, teşvik politikalarının geliştirilmesinde önemli bir odak sistemi olarak etkinlik kazanmaktadır (Öz ve Buyrukoğlu, 2017; Akan ve Arslan, 2008).

2.4 Teşviklerin Genel Amaçlarının İncelenmesi

Teşviklerin genel çerçevede amaçları değerlendirildiğinde, ülkelerin temel kapsamda belirlemiş oldukları ekonomik politika ve gelişmişlik düzeylerine göre değişkenlik gösterdiği ifade edilebilmektedir. Gelişmiş ülke yapıları teşvikler ile beraber rekabet gücünde artırımları sağlama, teknolojik gelişmeleri devam ettirme, sermaye kaçışlarını engelleme, bölgesel temelde dengesizlikleri giderme, verimlilik yapısında artışları sağlama, sorunlu olan sektörleri destekleme ve işsizliği azaltma eğilimini sağlamaya çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise teşvikler, ekonomik kalkınmayı sağlama ve sanayileşmeye odaklanma, geri kalmış bölgelerde kalkındırma eğilimlerini gerçekleştirme, uluslararası düzeyde rekabet gücünü kazanma, verimlilik artışlarını sağlama, istihdam imkânlarında genişletmeleri sağlama, teknoloji transferlerini yapma, ihracatı artırma çalışmalarını gerçekleştirme ve yabancı sermayeleri ülke bünyesine çekerek etkin çalışmaları sağlama odaklarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Yavan, 2011).

Teşviklere dayalı olarak yatırımların artırılması ve özel sektörün daha çok yatırım yapmasının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, ekonomik istikrar ve büyümeye bağlı ekonomik amaçların uygulanması da sağlanmaya çalışılmaktadır. Teşviklerin geliştirilmesinde, ekonomik araç etkenleri kadar sosyal amaçlar için de geliştirildiği belirtilebilmektedir. Ülkelerin çoğunluğunda teşvikler, yatırımların belirli sektör grupları üzerinde gelişme odağını oluşturma ve yönlendirmelerin de belirli bölgelerde olmasını sağlama süreçleri bölgesel kalkınma yapısını etkilemektedir. Bölgesel kalkınma yapısı, göç niteliği, çevre ve benzeri yapıdaki sosyal amaçları gerçekleştirmede önemli bir fonksiyon olarak değerlendirilmektedir (Yavan, 2011; Çiloğlu, 2000).

Teşviklerin geliştirilme nedenlerine bağlı işleyiş yapısı ele alındığında çeşitli amaçları kapsadığı ifade edilebilmektedir. Bu çeşitlilikler arasında kapsamına bağlı teşvik yapıları, veriliş amaçlarına yönelik teşvik yapıları ve kullanılan araçlarına yönelik teşvikler şeklinde belirtilebilmektedir. Teşvik sistemlerinin bu yönde farklı gruplandırmalar içerisinde yer edinmesi, etkili bir sistem yapısını yansıtmaya ve başarılı bir süreç eğilimini oluşturma bağlamında önemli bir fonksiyon olmaktadır. Teşviklerin amaçlarına da bu şekilde bir düşünce sistemi ile ulaşma göstermeleri sağlanabilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Yavan, 2012).

2.5 Teşviklerin Nedenleri ve Özellikleri

Teşviklerin geliştirilmesine yönelik işleyiş yapısı, ekonomik temelde ele alındığında farklı etkilerin belirli sonuçları olarak kendisini göstermektedir. Buna göre ekonomik literatürde kamu fonlarına bağlı belirli sektör, bölge ya da firmalara yönelimler, haksız rekabet unsurlarını giderme ve piyasa ekonomisinde müdahale aracı olarak görme pozisyonuna bağlı işleyişler olmaktadır. Bu şekilde hem sosyal amaç özelliği hem de yaratılan dışsal faydaların bir değerlendirilmesi çerçevesinde, sanayi devriminde günümüze değin uygulanan sistemler olarak ele alınmaktadır (Türkkan, 2001). Ülkelerde genel kapsamda teşviklerin verilme amaçları ele alındığında ise, aşağıda maddeler halinde sıralanan etkenler, neden unsurları olarak belirtilebilmektedir (Yavan, 2011);

- Öncelikli sektör yapıları; Doğal faktör yapılarının etkisinde olan tarım gibi sektör yapıları, dalgalanmalarda dengelemeleri sağlama ve sanayi dalının korunmasını gerçekleştirme ya da gerilemesini engelleme amacıyla gelişme göstermektedir.
- Makro ekonomi yapıları; Ekonomik çeşitlilik yapısını sağlama ve sanayi politikalarında desteklemeleri sağlama durumları, büyümeyi sağlama amacıyla teşviklere yönelimleri gerçekleştirmektedir.
- İhracat etkisi; Dış piyasalara erişimin artırılması ve ihracat odaklı büyümeleri sağlama durumları gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.
- İstihdamı artırmak; Yatırımların emek yoğun endüstrilere çekilmesini

sağlama hedefi ile beraber istihdamın artırılması hedeflenmektedir.

- Eğitim düzeyini artırmak; Beşeri sermaye yapılarında gelişme odaklarını sağlama çerçevesinde gençlerin, kadınların ve engelli insanların işsiz kalmaları önlenmek istenmektedir.
- Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek; Geri kalmış bölgelere özgü olan ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi ve spesifik bir yapıda olan firmaların gelişmesinin sağlanması hedeflenmektedir.
- Piyasa hatalarında düzeltmeleri sağlamak; Piyasa mekanizması kapsamında belirli mal ve hizmet üretimleri geliştirilmeye çalışılmaktadır.
- İnovasyon ve teknoloji yapılarını geliştirmek; Ar-Ge çalışmalarının desteklenerek geliştirilmesini sağlamanın yanı sıra, teknoloji transferlerini yapmak hedeflenmektedir.
- Çevreyi korumayı sağlamak; Çevreye duyarlı yapıda olan yeşil üretim tekniklerinde desteklemeleri sağlama, kirliliğin azaltılması kapsamlı üretilere odaklanma gibi unsurlar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Teşviklerin geliştirilmesinde özellikle de devlet kapsamlı olan yatırım teşviklerinin ele alınması sağlandığında, temel özelliklere bağlı irdelemeler aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Duran, 2003);

- Devletler tarafından teşviklerin firmalara sağlanması, hem özel hem de kamu teşebbüslerine dayalı olarak verilebilmektedir.
- Devlet bütçelerinde önemli bir maliyet girdisini oluşturan teşvik sistemleri, devletin gelirinde kayıplara neden olma ya da fon azalma etkilerine ortam hazırlarken, firmalar kapsamında bir yarar yapısı oluşturmaktadır.
- Teşvikler, belirlenmiş olan yatırım türlerini, bölgelerini, sektörlerini, büyüklüklerini ve zamanlamalarını etkileme amaçlarına yönelik şekilde gerçekleştirilmektedir.
- Teşviklerin verilmesi farklı niteliklerde gerçekleştirilebilmektedir. Buna göre dolaylı, dolaysız, açık, gizli, koşullu veya koşulsuz şekillerde verilebilmektedir.
- Teşviklerin verilmesi, aynı ve nakdi yardımların bir ölçüsü olmasının yanı

sıra, uygulama kapsamlı olarak da geliştirilebilmektedir. Buna göre idari tedbir yapılarını sağlama, kolaylıkları geliştirme, destekleme ve özendirme şeklinde de oluşturulabilmektedir.

- Teşvikler genel olarak hibe olarak verilmesinin yanı sıra, finansman kolaylıklarını gerçekleştirme gibi durumlar için de verilebilmektedir.
- Teşviklerin, kamusal politikalardan farklı şekillerde ekonomiye enjekte edilmesini sağlama durumlarına ek olarak, kısa sürede sonuç alma odağında da gelişme kazanabilmektedir.
- Teşvikler genel olarak büyüme ve istihdamı sağlama gibi nitelikte olabileceği gibi bölgesel gelişme yapılarını sağlama, göç, çevre unsurları gibi sosyal amaçlara bağlı olarak da verilebilmektedir.

2.6 Teşvik Araçlarının Çeşitleri

Yatırım teşvik yapılarına yönelik olarak çok sayıda araçlardan bahsedilebilmektedir. Buna göre yatırıma karar vermeden önce, teşviklerin ne kapsamda yapıldığının bilinmesi ve bu yönde çalışmaların geliştirilmesi önemlidir. Teşvik araçlarının ülkelere yönelik olarak da farklılıklar göstermesi, gelişmişlik düzey yapısından etkilenme ve ekonomik kalkınmaya bağlı ihtiyaçlara cevap verme kapsamında önemli bir fonksiyon olmaktadır. Genel kapsamda değerlendirme yapıldığında ise teşvik araçları ve çeşitlerine bağlı nitelikler aşağıda belirtildiği üzeredir (Yavan, 2011; Özdaş, 2009);

- Finansal teşvikler;
  - Karşılıksız,
    - Hibeler,
    - Primler.
  - Karşılıklı,
    - Uygun koşul olanaklarını sağlayan krediler.
  - Garanti ve kefaletler.
    - Kredi garanti yapıları,
    - Yüksek düzeydeki ticari riskleri oluşturan projelere, kamu destekli

risk sermayesi katılım çerçevesi,

- Ekonomik ve ticari risk faktörlerini taşıyan ayrıcalıklı yapıdaki kamu sigortası.
- Mali teşvikler;
  - Gelir ve kurumlar vergisi teşvikleri,
    - Düşük oranlardaki kurum ve gelirler vergisi,
    - Vergi muafiyet yapısı,
    - Zarar mahsup özelliği,
    - Hızlandırılmış yapıdaki amortisman etkisi,
    - Yatırımlara yönelik indirim yapısı,
    - Vergi kredi yapıları,
    - Gerçekleştirilen harcamalardan bazılarının vergiden düşürülmesi işlemleri.
  - Katma değer vergisi teşvikleri,
    - Sermaye mallarında katma değer vergisi eklentileri,
    - Gelişmemiş olan bölgelere ya da bazı ürün yapılarında katma değer vergisi azaltımları.
  - Gümrük vergisi teşvikleri.
    - Gümrük vergisine yönelik iade işlemleri,
    - Sermaye mallarına bağlı gümrük muafiyet sistem yapısı.
- Diğer teşvikler;
  - Aynı teşvikler,
    - Arsa ve araziye yönelik tahsis işlemleri,
    - Bina teminlerinin yapılması etkileri.
  - Diğer bazı teşvikler,
    - Alt yapı hazırlanmasına yönelik teşvikler,
    - Enerji desteğinde ucuz yapıların verilmesi,

- Ayrıcalıklı yapıdaki kamusal anlaşma yapıları.

2.6.1 Finansal teşvikler

Yatırımcılara devlet tarafından sağlanan yardımlar olarak ifade edilmektedir. Yardımların gerçekleştirilmesi, karşılıklı ya da karşılıksız şekilde sağlanabilmektedir. Karşılıklı olarak sağlanan teşvikler genel kapsamda düşük faizli krediler olmaktadır. Karşılıksız olanlar arasında ise değerlendirilenler hibe, bağış ve primler olarak belirtilebilmektedir. Finansal teşvik yapıları üç ayrı grup kapsamında ele alınabilmektedir (Kılınç Savrul ve Doğru, 2013; Yavan, 2011). Buna göre belirtilen ayrımlar ve geliştirilen ifadeler aşağıda maddeler halinde belirtildikleri üzeredir (Yavan, 2011);

- Yatırım bağışları ya da hibeleri; Yatırımı gerçekleştirme kapsamında doğrudan verilmesi sağlanan nakdi yardımlar olarak belirtilebilmektedir. Buna göre karşılanan ihtiyaçlar arasında sermaye, üretim ve pazarlama maliyetleri ifade edilebilmektedir.
- Sübvansiyonlu yapıda olan kredi ve kredi garanti yapıları; Kredi yapılarından sübvansiyon edilmiş olan kredi, kredi garanti yapıları ve ihracat kredi garanti uygulamaları belirtilebilmektedir.
- Ayrıcalıklı yapıda olan kamu sigortaları; Yüksek ticari işlemlerinin gerçekleştirilmesi sırasında, risk sermayesinin ayrımını tanımlayan teşvikler olarak ifade edilebilmektedir.

2.6.2 Mali teşvikler

Mali teşvik sistemi, esasında devletin vermemiş olduğu yalnızca almaktan vazgeçtiği vergiler olarak belirtilebilmektedir. Mali teşvik sistemleri, farklı vergilerden muaf yapıda olabileceği gibi ödemelerde ertelemelerin sağlanması ya da taksitlendirme durumlarının gerçekleştirilmesi şeklinde de oluşturabilmektedir (Altay ve Karabulut, 2018). Bu şekilde teşvik yapıları, genel kapsamda dokuz çeşit olarak belirtilebilmektedir. Bu çeşitlendirmeler aşağıda maddeler halinde belirtildiği üzeredir (Yavan, 2011);

- Kâr kapsamlı mali teşvikler; Kurumlardan alınan ya da kazançlardan alınan vergi sistemlerinin, indirilmesi ve verginin tatilinin gerçekleştirildiği teşvikler olarak belirtilebilmektedir.

- Sermaye ve yatırım kapsamlı mali teşvikler; Teşviklerin bu kapsamda geliştirilmesinde hızlandırılmış amortisman yapısı, yatırım ve yeniden yatırım odaklı indirim şekli belirtilebilmektedir.
- Emek kapsamlı mali teşvik sistemleri; Vergisel indirimlerin, sosyal güvenliğe dayalı katkılarının azaltımının gerçekleştirilmesi, işçi sayısı ve emeğe bağlı harcamaların sağlanması şeklinde belirtilebilmektedir.
- Satışa bağlı mali teşvikler; toplam satış işlemlerinde kurumlar vergisinde indirimlerin yapılmasıdır.
- İthalat kapsamlı mali teşvikler; Üretim sürecine bağlı girdi yapılarına yönelik olarak ithal mallarda indirimlerin yapılması işlevselliğidir.
- İhracata yönelik mali teşvikler; İhracat kapsamlı olan tüm yatırım işlemlerinde sağlanan vergi indirimleri olarak ifade edilebilmektedir.
- Katma değer yapılı mali teşvikler; Gelir vergisi indirimine yönelik uygulamaların geliştirilmesidir.
- Ülke dışı mali teşvik sistemleri; Faaliyetlerin ülke dışında gerçekleştirilenlere bağlı olarak uygulanan teşviklerdir.
- Diğer özel harcamalara ilişkin mali teşvikler; Faaliyetler içerisinde pazarlama ya da promosyon yapıları gibi harcamaları kapsayan gelir vergisi indirimleridir.

2.6.3 Diğer teşvikler

Teşvik sistemleri içerisinde diğer teşvik sistem yapıları, gerçekleştirilen teşviklerde düzenleyici etkisinin yansıtılması, sübvansiyonlu hizmet yapısının geliştirilmesi, piyasada ayrıcalıkların yapılması ve döviz ayrıcalıklarının geliştirilmesi şeklinde belirtilebilmektedir. Buna göre ifade edilen teşvik sistemlerinin genel hatlarıyla ifadeleri aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Kılınç Savrul ve Doğru, 2013; Yavan, 2011);

- Düzenleyici teşvik sistemleri; Çevre odaklı, güvenlik kapsayıcı, sağlık çerçevesi ve çalışma alanlarına yönelik standartlarda düzenleme niteliklerinin yanı sıra, uygulanması sağlanan işlem süreçlerinde standartlar ile uyumluluğu sağlama odaklı geçici ya da sürekli muafiyetleri oluşturma, mevcut yapıdaki

yönetmeliklerin yatırımcıya zarar vermesini önleyecek kapsamda sağlanan teşviklerdir.

- Sübvansiyonlu hizmet teşvik sistemleri; Elektrik, su gibi altyapı hizmetlerinin sübvansiyon edilmesi, finansal kaynak yapılarını sağlama temelinde para yardımlarında bulunulması, proje uygulama işlemlerinin geliştirilmesi ve yönetimlerin sağlanması, ön yatırım çalışmalarının geliştirilmesi, teknik bilgi yapısının oluşturulması ve kalitenin sunulması, üretim yöntemleri ile pazarlama teknik yapılarında yön gösterici etkilerin yansıtılmasına bağlı teşviklerdir.
- Piyasada ayrıcalık sistem teşvikleri; Devlet sözleşmelerine bağlı olarak ayrıcalıkların oluşturulması ve dış rekabetten korunma tekniklerinin geliştirilmesi, tekel hakkının sağlanması ya da piyasaya bağlı giriş engellerinin sağlanmasına yönelik teşvik sistemleridir.
- Döviz kuru ayrıcalığı; Döviz kur değerinin indirilmesi, özel kur yapılarının uygulanması, yabancı kredilere yönelik döviz riskinin ortadan kaldırılması amacıyla ihracat kazançlarında döviz kredisinin sağlanması, sermaye ve kâr odağında ayrıcalıkların tanınmasına ilişkin teşvikler şeklinde belirtilebilmektedir.

3. YATIRIM TEŞVİKLERİNİN GEREKÇELERİ VE ARAÇLARI

3.1 Teşviklerin Gerekçeleri ve Etkin İşleyişlerinin Değerlendirilmesi

Teşviklerin yapılması bir anlamda, devlete çeşitli yararları sunma potansiyelidir. Ekonomik modeller içerisinde teşvikler, hangi tür ekonomik sistem yapısı olursa olsun, ülkelerde uygulanma göstermelidir. Teşvik uygulamalarının geliştirilmesinde en temel hedef, genel bağlamda ülke refah düzeyini artırmaktır. Bu durumun yanı sıra ifade edilen gerekçeler arasında ülkelerin benimsemekte oldukları ekonomik politikalar ve gelişmişlik farklarına bağlı unsurlar belirtilebilmektedir. Aynı zamanda teşvik politikalarının geliştirilmesinin az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler açısından da farklı açılardan uygulandığı ifade edilmektedir. Bu yönde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin teşvik politikalarını uygulamadaki faaliyetleri, sanayilerini diğer güçlü pozisyondaki ülkelerin sanayilerinden korumasıdır. Bu durum teşvik politikalarını bir anlamda, tedbirlerin alınması şeklinde değerlendirmeye yöneltmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerde para ile sermaye piyasalarının yeterli oranda gelişmemiş olması, ileri teknoloji düzeylerinde üretimlerin yapılmamış olması, ihracat imkânlarında yetersizliklerin bulunması, yatırımcıların hem eğitim hem de deneyim bakımında yetersiz olması, işsizlik ve bölgesel açıdan gelişmişlik farklarının bulunması çok çeşitli problemler oluşturmaktadır. Diğer yandan ifade edilen sorunsallıklar, bu tür ülkelerin teşviklerini geliştirmelerini ve başarılı çalışmalar yapmalarını zorunlu kılmaktadır (Topal, 2016). Bu anlamda az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde teşviklerin gerekçelerini yansıtan unsurlar arasında yerli firmaların yurtiçinde bulunan yatırımları teşvik edilmektedir. Diğer bir etki, yabancı sermayelerin yatırımlarının yurtiçine çekilmesini sağlamaktır. Sermayenin kullanımlarının ekonomik açıdan gelişmişliğini sağlayabilme özelliği, gelişme yapılarında olan ülkeler açısından önemli bir kaynak olmaktadır. Sermayenin yanı sıra, ülke genelinde işsizliklerin azaltımını sağlama, seçilmiş yapıdaki

ekonomik sektörleri destekleme ile beraber belirli oranlarda faaliyetler korunmaktadır (Yavan, 2011).

Teşviklerin etkin bir doğrultuda işlenmesi, kaynak dağılımlarının yapılmasını ve yeterli oranda yatırımların geliştirilmesini devlet tarafından desteklemelidir. Devlet desteği, etkin işleyişlerin geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Teşvikler aracılığıyla devletin ekonomiye müdahalesi, kaynakların yetersiz olması sonucunda gereklilik taşımaktadır. Teşviklerde devlet destekleri özellikle de az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından önemlidir. Bu yönde teşviklerin geliştirilme nitelikleri aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzere dir (Topal, 2016; Karakurt, 2010);

- İhracatın artırılmasını sağlamak,
- Yabancı sermayeleri ülkelere çekmek,
- Ekonomik planlar aracılığıyla geliştirilen unsurların, ülke kalkınmasında hedeflenen noktaya ulaşılmasını sağlamak,
- İstihdamın yaratılması ile beraber işsizliğin azaltılmasını ve önlenmesini sağlamak,
- Geliştirilen ekonomik planlara dayalı ülke kalkınmasında hedeflenmekte olan noktaya ulaşmak,
- Bölgeler arasında meydana gelen gelir dağılımı adaletsizliklerini önlemek ve bu sayede gelişmişlik açısından farkları gidermek,
- Ülke sanayisinde tesislerin korunmasını sağlama ve rekabete hazır hale getirme ile beraber, uluslararası düzeyde gelişme ve değişmelerin yapısal uyum ile sağlanmasını desteklemek,
- Sermayenin tabana yayılmasını sağlama işlevselliğinde kaynak dağılımlarını sağlamak,
- Katma değer açısından yüksek olan ve hem ileri hem de uygun teknolojiler vasıtasıyla verimliliği artırmak.

İfade edilenler ölçüsünde yatırım teşviklerinde farklı açılardan gerekçelerin sözü konusu olduğu belirtilebilmektedir. Ancak bu durumlar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik unsurlardır. Bu durumun gelişmiş bir ülke

açısından konumu daha farklı düzeylerde değerlendirilmektedir. Bu yönde ifade edilebilir ki gelişmiş ülkelerde teşviklerin gerekçeleri, teşvik politikalarını amaç olarak ele alma durumudur. Bu amaçlar ise aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Duran, 2003);

- Rekabetin korunmasını sağlamanın yanı sıra, kapitalist gelişmiş ülkelerde bu durumu rekabet gücünü artırma amacıyla sağlama,
- Teknolojik gelişmeleri sağlayabilme,
- Sermaye kaçışlarında önlemleri yansıtma,
- Bölgesel açıdan söz konusu olan dengesizlikleri önleme,
- Verimlilikte artışları sağlama,
- Sorunlu yapıda olan sektörlerin desteklenmesini sağlama,
- İşsizliğin azaltılmasını sağlama açısından hedefler oluşturma ve ekonomide canlılığı koruma.

Bu yönde değerlendirme gösteren ifadeler ise, gelişmiş ülkelerin teşvik gerekçelerinde söz konusu potansiyeli artırma odağındadır. Kapitalist sistem anlayışının hâkim olduğu ülkelerde ise, etkin işleyişler ile beraber gerekçelerin yansıtılması, daha başarılı sonuçlar almaya yardımcı olabilmektedir. Ancak hem az gelişmiş hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde, teşvik politikalarında etkinlikleri artırma dereceleri, teşviklere yönelik yeni düzenlemeleri geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda mevcut politikaların yeni dünya düzeni ve gelişmekte olan unsurlar ile uyumlu bir pozisyonda olması, önemli sayılabilecek faktörler arasındadır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Sarıöz, 2006).

3.2 Teşvik Araçlarına Genel Bakış

Teşvik politikalarının uygulanmasında temel maksatlara bağlı eğilimler, refah seviyesinin artırılmasını sağlama ve bölgelerarasında söz konusu dengesizlikleri azaltma durumları belirginlik göstermektedir. Bu amaçların yanı sıra, çok sayıda farklı amaçlara yönelik olarak uygulanan teşvik politikaları, farklı araçlar kullanılarak geliştirilebilmektedir. İfade edilenler ölçüsünde teşvik araçları

aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Özdaş, 2009; Tekin, 2006);

- Amaçlarına göre teşvikler; Ar-Ge faaliyetlerine yönelik geliştirilen teşvikleri, KOBİ'lere yönelik teşvikleri ve bölgesel kalkınma ile ilişkili teşvikleri içermektedir.
- Kapsamına göre teşvikler; Gümrük muafiyetleri, KDV ertelemeleri, kredi garanti destekleri ile yatırım faiz destekleridir.
- Veriliş amaçlarına göre teşvikler; Yatırıma bağlı olarak şekillenen bu destekler, yatırımların hem öncesinde hem aşamasında hem de sonrasında uygulanma göstermektedir.
- Kullanılan araçlara yönelik teşvikler; Arsalar ile arazilerin temin edilmesini sağlama sırasında, işgücü eğitimlerine bağlı durumlarda, hibelere yönelik durumlarda, kaynak kullanımlarında destekleri sağlanması durumlarına göre teşvikleri oluşturulmaktadır.
  - Aynı teşvikler,
  - Nakdi teşvikler,
  - Vergi teşvikleri,
  - Dolaysız vergi teşvikleri,
  - Dolaylı vergi teşvikleri.

Maddeler halinde sıralanan teşvik politika araçları incelendiğinde, politika yapıcılarının ekonomik gelişme açısından seçim yapacakları türde politikaları tercih etmeleri önemlidir. Politika araçlarını seçmelerinde iç ve dış koşul etkisi önemli birer unsurlardır. Bu etkiler dikkate alınmadan araçların tercih edilmesi çeşitli sorunlar oluşturabilmektedir. En önemli faktör olarak ise, teşvik araçlarında başarılı sonuçların elde edilmesinin önlenmesi niteliğidir. Başarılı teşvik araçlarında denetimlerin geliştirilmesi bu yüzden önem taşımaktadır. Uygun araçlar ile uygun teşvik politikası çalışmalarının yapılması, bazı ön çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse sanayide teşvik politikalarının geliştirilmesi, aşağıda maddeler halinde sıralanan unsurlara dikkate edilmesini gerekli kılmaktadır;

- Teşvikler ile ilişkili sübvansiyon çalışmaları,

- Dış ticarete bağlı politikaların irdelenmesi,
- Rekabet politikalarının değerlendirilmesi
- Teknoloji ile standart uyumluluğunda çalışmaların geliştirilmesi,
- Bölgesel düzeyde çalışma etkinliklerinin oluşturulması.

Bu maddeler, sanayi odaklı bir araç seçiminde dikkat edilmesi gereken faktörleri belirtmektedir. Beraber bir etkileşimin yansıtılma özelliği, daha başarılı sonuçların alınabilmesi açısından önem arz etmektedir (Yavuz, 2010; Morgil, 2000). Teşvik araçlarının tercih edilmesinde dikkatleri çeken en önemli unsurlar arasında ekonomik ölçüt sistemi belirtilebilmektedir. Kullanılan teşvik politikaları da bu anlamda, ekonominin şartlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu durum, teşvik tedbirlerinde gelişime bakılarak yapılan çalışmalardır. Teşvik tedbirleri, gerçekleştirilen yatırımlar sonucunda meydana gelebilecek sorunsallıkları çözümlenmede önemli uygulamaları çevrelemektedir. Yatırım teşviklerinde ekonomik yapının dikkate alınarak tedbirlerin alınması eğilimi, 1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam olarak üyeliklerin başlanması ve 1996 yılında Gümrük Birliği ile ivme kazanmalarının sağlanması, ihracat sübvansiyonlarının uluslararası düzeyde yasaklanmasına ve yine ihracat odağında başarılı olabilme açısından çeşitli makroekonomik hedefler geliştirilmesinin bir ölçüsü konumundadır. Bu şekilde, yatırım teşviklerinde çeşitli araçların geliştirilmesi ve ekonomik yapıya bağlı gelişimleri sağlayacak çalışmalar etkinleştirilmelidir (Köksal, 2009).

3.2.1 Amaçlarına göre teşvik unsurları

Ülkelerin gelişmişlik dereceleri, teşvik uygulamalarının amaçlarında önemli değerlendirme göstermektedir. Ülke genelinde sanayi yeterli oranda gelişmemişse, yatırım mallarında yetersizlik durumları söz konusu ise, teknolojideki gerilikler ve tasarruflardaki yetersizlikler ülkeleri dış ülkeye bağlı hale getirebilmektedir. Ülkenin dışa bağımlılığının olması, daha çok kaynakları olmayan ya da kaynakları kullanma becerisinde olmayan ülkeleri çevrelemektedir. Bu anlamda sorunların azaltılması ve yatırımların artırılmasında, özellikle de amaçlarına göre teşvik sistemlerinin geliştirilmesi önemli bir yer edinmektedir. Dünya genelinde uygulandığı gibi Türkiye'de de teşvikler, istihdam yapısını artırmayı, yatırım özelliklerini geliştirmeyi, ülke genelinde refah seviyesini artırmayı, Araştırma ve Geliştirme (AR-GE)

faaliyetlerinde artırımları sağlamayı, Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeleri (KOBİ) desteklemeyi, bölgesel açıdan farklılıkları azaltmayı sağlama gibi amaçlar doğrultusunda yapılmaktadır. Bu unsurlar ise özellikle de amaçlar doğrultusunda, özel sektörlerin yatırımlarını destekleme ve firmaların üretim kapasitelerini artırma hedeflidir (Kılınç Savrul ve Doğru, 2013).

Ülkelerin teşvikler ile beraber amaçlar doğrultusunda çalışmalarını geliştirmeleri, özellikle de bölgesel kalkınmayı artırma ve bölgelerarasındaki eşitsizliği azaltma eğilimlidir. Türkiye’de bölgesel kalkınmaya yönelik olarak kullanılan en genel araçlar arasında ise, sektörler ile yörelere göre teşvikleri farklılaştırma çabaları bulunmaktadır. İllerin gelişmişliklerine bakılarak gerçekleştirilen teşviklerde, gerekli çalışma eğilimlerinin oluşturulması önemlidir (İldırar, 2004). Türkiye açısından bu durum değerlendirildiğinde, amaçlara yönelik teşvik uygulamaları 2000’li yıllar ile beraber AR-GE, KOBİ, çevresel, bölgesel, istihdam gibi konularda geliştirildiği ifade edilebilmektedir. Çok çeşitli alanlarda yayılmalarının olması, ülkenin gelişmişliğini artırmaya yönelik çalışmalarını geliştirme ile eşdeğer pozisyonadadır. Teşvikler, devletlerin en önemli piyasaya müdahale araçları arasında olduğundan, bu dönemler ile beraber amaçlar doğrultusunda müdahalelerini geliştirmeye çalışmışlardır. Dünya genelinde AR-GE eğilimli çalışmaların şekillendirilmesi, küreselleşme ile beraber kaynaklardan en verimli ölçüde yararlanma ve pazar payında yer edinme özelliğini yansıtmaktadır. Bu şekilde çalışmaların etkin bir düzeyde olması amacıyla yeni ürünlerin geliştirilmesi ve mevcut kaynaklar ile ürünlerden yararlanma eğilimleri, önemli uygulama etkinlikleri arasında yer edinmektedir (Eser, 2011).

Türkiye açısından amaçlara bağlı teşvik çalışmalarını irdelendiğinde, bölgesel kalkınma amaçlı desteklerin sunulması 2004, 2006, 2009 ve 2012 yıllarında belirgin bir şekilde geliştirilen çalışmalarını kapsamaktadır. Bu yıllardan özellikle de araştırma ve geliştirme içerikleri, bölgesel kalkınmaları sağlayabilmede kilit nokta olarak görülmüştür. Kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülmesi sağlanan hedefler, yüksek yatırımlara yönlendirme ile beraber etkin çalışmalar hedef olarak belirlenmiştir. Tasarrufları katma değeri yüksek olan hedeflere yönlendirme etkisi, üretimler ile istihdamları artırma potansiyelleri, yatırım eğilimlerinde devamlılık sağlama işlevsellikleri, sürdürülebilir düzeyde

kalkınmayı sağlama anlayışı, araştırma ve geliştirme içerikleri açısından hem yüksek hem de büyük ölçekli yatırımları özendirme çalışmaları, doğrudan yabancı yatırımların artırılabilmesi niteliği, çevreyi korumaya yönelik yatırımların yapılması, teşviklerin bu doğrultuda yapılmasını kapsamıştır (Kılınç Savrul ve Doğru, 2013).

Genel ekonomi politikasının en etkin ve önemli araçlarından birisi olan teşvikler, çeşitli araçlar ile gerçekleştirilen uygulamalardır. Bu anlamda amaçlara yönelik olarak yapılan çalışmalar, üretim ve istihdam yapısını artırma ve bu yönde araştırma ve geliştirme çalışmalarına yönelme durumlarını etkilemektedir. Aynı zamanda ihracatı destekleme, rekabet yapısında gücü kazanma, yabancı sermayeleri çekebilme, bölgeler açısından söz konusu dengesizlikleri giderme, girişimci açısından riski azaltma, teknolojik yapıda gelişmeleri sağlama, araştırma ve geliştirme çalışmalarına yönelme, kalite ve verimliliğe bağlı artışları sağlama ve bu doğrultuda küreselleşme eğilimli çalışmaları destekleme, yarım kalmış olan yatırımların tamamlanmasını sağlama, KOBİ'leri destekleme gibi unsurlar, teşviklerin amaçlar doğrultusunda yapılan etkinliklerini içermektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Yayar ve Demir, 2012).

Teşviklerin ilk olarak amaçlar doğrultusunda sunulması, 1990'lı yıllarda iletişim teknolojileri ile film endüstrisinde gelişmelerin yaşanması ile başlamıştır. Ancak bu dönemlerde verilmekte olan özel döneme sahip sektörlerde ayrıcalıklı yapıdaki teşvikler kaldırılmaya başlanmıştır. Bunların yerine amaçlar doğrultusunda şekillendirme kazanan bölgesel kalkınma ve araştırma geliştirme çalışmalarına bağlı teşvikler sunulmaya başlanmıştır. Bu yönde yapılan çalışmaların etkin olması ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması hedefi, mevzuatlar ile belirginlik kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemlerde ekonomik açıdan büyüme durumunda düşüşlerin olması belirginlik gösteren faktörler arasında olsa da, diğer dönemlere oranla daha düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemler içerisinde dikkatleri çeken temel kapsam, finansal açıdan desteklerin araştırma geliştirme çalışmalarında eğilimlerin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 2000'li yıllarda bu durum belirginleşmeye başlamış ve teşviklerin amaçlar doğrultusunda daha etkin yapıda sunulması sağlanmıştır. Teşviklerin bu dönemlerde hedeflenen niteliği

ise, ihracattan elde edilecek olan sermaye artırımlarında birtakım yaptırımların uygulanması olmuştur. İhracat odaklı çalışmaların teşviklerde etkinleştirilmesi niteliği, bu yönde amaçların farklı derecelerde değerlendirme kazanan özellikleri arasında yer edinmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013).

3.2.2 Kapsamına göre teşvik unsurları

Kapsamına göre teşvik grupları arasında gümrük muafiyetleri, KDV (Katma Değer Vergisi) indirimleri, kredi garanti destekleri gibi çeşitli çalışma etkinliklerini desteklemektedir. Bu araçlardan yola çıkılarak yatırımların teşvik edilmesi, daha yoğun çalışmaların geliştirilmesinde devlet desteğinin sunulabilmesini ölçülemektedir. Günümüzün küreselleşme eğilimi, küresel rekabet ortamında hem yerli yatırımları ülke genelinde tutma hem de yabancı yatırımları kendilerine çekme eğilimlerinde teşvik yarışlarına yönelmektedir. Ülke genelinde uygulamalar değerlendirildiğinde, standart bir model teşvikinin olup olmama niteliği tam anlamıyla belirlenmemektedir. Türkiye’de bu yönde geliştirilen çalışmalara eğilim olmakla birlikte, ne oranda etkin bir yapının desteklendiği ifade edilememektedir. 2009 yılında uygulamaya geçilmesi ve henüz yeni bir dönemi kapsayan uygulamalarda sanayileşme odaklı çalışmaların artırılması, bu yönde dikkatleri çeken en önemli unsurdur (Karakurt, 2010).

İhracat eğilimli çalışmaların yapılması, kaynakların kullanımının ülkeler açısından daha iyi bir düzeyde olmasını sağlamaktadır. Ancak gümrük muafiyetlerine bağlı eğilimler, ülkelerin dış ticaretlerini destekleme ve hem korumacılık alanlarında tedbiri sağlama hem de ihracatı teşvik etme eğilimli olmalıdır. Gümrük muafiyetleri, ülkenin genel ekonomik göstergelerine göre şekillendirilen bir unsur olmuştur. Bu anlamda örnek verilmesi gerekirse 2008 yılında krizin başlaması, bazı ülkelerde gümrük tarife artırımlarına ortam hazırlamıştır. Bu ülkeler arasında Brezilya, Arjantin, Şili sayılabilmektedir. Teşviklerin tamamında temel unsur, kamunun özel sektörlere hem doğrudan hem de dolaylı olarak fon transferlerini içermesidir. Gümrük muafiyetleri açısından ise bu durum, ülkelerin vergi muafiyetlerinde gümrük vergileri iadesi şeklinde gösterilebilmektedir. Bu yönde ülkelerin gümrük vergilerinden muaf olması ya da az bir gelir ile beraber çalışma etkinliklerini şekillendirmesi, daha başarılı sonuçların elde edilmesinde yardımcı olabilmektedir. İhracat odaklı

çalışmaların geliştirilmesi, bu yönde dikkate alınan unsurlar arasındadır. Gümrük muafiyetleri ise, bazı ülkelerde sık bir şekilde uygulanmaktadır. Bu durum, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişkenlik göstermektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise bu durum, etkisini daha belirgin şekilde yansıtmaktadır. Örnek üzerinden belirtmek gerekirse Afrika, Asya, Latin Amerika ve Karayipler gibi ülkelerde daha sık rastlanılan durumlar olduğu ifade edilebilmektedir (Altay ve Karabulut, 2018; Karakurt, 2010).

Ekonomi politikalarının yönlendirilmesi doğrultusunda şekillenen amaçlar, teşvik araçları ile sağlanan unsurlar arasında yer edinmiştir. Teşvikler yoluyla desteklenme durumları, özellikle de sanayi odaklı çalışmaların geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Bu yönde sağlanan teşvikler arasında yer alan kredi garanti destekleri ile yatırım faiz destekleri önemli teşvik uygulamalarıdır. Sanayilere hem uzun hem de orta vadeli kredinin sağlanması, teşviklerde önemli olan “Türkiye Sınai ve Kalkınma Bakanı” aracılığıyla destekler oluşturmuştur. Kalkınma planları da bu yönde oluşturularak kaynakların daha iyi bir şekilde kullanılması ve bunun da sanayilerde uygulanması sonucunda, kredi olanakları sağlanmıştır. Düşük faizler sağlanan destekler önemli derecelerde etkinlik kazandıran unsurlar arasında yer edinmiştir (Altay ve Karabulut, 2018; Tatar, 2011).

Büyük ölçeklerde yatırım teşviklerinin yapılması, kapsamına göre teşvik araçlarını gerekli kılan çalışmalardır. Büyük ölçekli olarak geliştirilen çalışma profilleri, desteklerin sağlanma düzeylerine bağlı şekilde gümrük muafiyetlerinde vergi uygulamalarını ve KDV istisnalarının oluşturulmasını gerektirmektedir. Tüm bölgelerde bu yönde bir çalışma profilinin yansıtılması, gerekli destek oranları ve süreleri ile sağlanmaktadır. Türkiye’de de bu şekilde çalışma profillerinin geliştirilmesi dikkatleri çeken potansiyeldedir (İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği, 2018).

Bu anlamda ifade edilebilir ki, kapsamına bağlı teşvikler hem özel hem de genel amaçlı olarak sınıflandırılabilir. Genel amaçlı teşvikler arasında ekonominin genelini oluşturacak şekilde sağlanan ve herhangi bir sektör ayrımına yönelme olmaksızın gümrük muafiyetleri, KDV ertelemeleri gibi desteklerin içerilmesi gerçekleştirilmektedir. Belirli düzeylerde sektörleri, bölgeleri ya da firmaları diğerlerinden daha avantajlı bir konuma ulaştırıran ise

özel amaçlı teşvikler olmaktadır. Faiz destekleri ile kredi garanti destekleri ise, KOBİ'lerin yapılacağı yatırımlar ile sağlanma potansiyelleri gösteren ve AR-GE çalışmalarında da yatırımlara uygun koşullu yatırım desteklerini sunan etmenler arasında gösterilebilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Duran, 2003).

3.2.3 Veriliş amaçlarına yönelik teşvik unsurları

Teşviklerin verilmesinde belirli nedenlerin olması, bu yönde amaçların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Veriliş amaçları doğrultusunda bu teşvikler ele alındığında yatırım öncesinde, döneminde ve sonrasında teşvikler şeklinde irdelenmektedir. Yatırım öncesi teşvikler, kamu kesimlerinin yatırımlarda gerekli artışları sağlayabilme amacıyla girişimlerde kolaylık sağladığı teşvikler şeklinde değerlendirilmektedir. Oldukça büyük çapta sermaye gerekliliği gösteren ekonomik faaliyetlerde bu durum, kamu kesiminde işletme dönemi içerisinde uygulanmış olan işletme dönemi teşvikleri olarak ele alınmaktadır. Son grup içerisinde ise işletmelerin kuruluşlarının tamamlanması sonucunda daha çok vergi bazında sağlanan kolaylıklar olmaktadır. Yatırımların gerçekleşmesi ile beraber vergisel açıdan kolaylıkların oluşturulması, belirli bir sürenin veya sürekli bir kolaylığın sağlanması yatırım sonrası teşvikleri çevrelemektedir (Noyan, 2016; Kılıç, 2015).

Veriliş amaçlarına yönelik teşviklerin sınıflandırılması sağlandığında, genel amaçlı ve özel amaçlı olarak iki ayrı grupta belirtilebilmektedir. Genel amaçlı teşvikler, ekonominin tamamında bir sorun olması halinde bölgelerin ve sektörlerin tamamına uygulanan teşvikler olmaktadır. Bu teşvikler ile beraber düzenleme eğilimine yönelim söz konusudur (Duran, 2010). Özel amaçlı teşvikler ise, kendi içlerinde bölgesel ve sektörel olarak iki ayrı grupta değerlendirilmektedir (Ünsaldı, 2006). Sektörel teşvikler, herhangi bir düzeyde iyi bir konumlamaya getirilmesi hedeflenen bir sektöre yönelik yapılan teşvikleri çevrelemektedir. Bölgesel teşvikler ise, bölge açısından kalkınmayı sağlamak amaçlıdır. Bu yönde, parasal veya aynı şekilde sağlanan teşvikleri içermektedir. Amaç doğrultusunda incelendiğinde ise, bölgelerarasında söz konusu olan gelişmişlik farklarını azaltma eğilimleri belirgin özelliklerdir (Okutmuş, Uyar ve Gövce, 2015).

Teşviklerin verilme nedenleri arasında bölgenin ve sektörün etkilenmesini sağlayarak artırma eğilimleri, hükümet tarafından önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Özellikle de ülkelerin gelişmişliklerine önemli düzeyde etki eden bu unsur, hükümet tarafından gerekli önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Teşviklerin uygulanması sırasında ülkelerin etkin hedefler belirlemesi ve gelişmesini sağlama potansiyelleri, ekonomik faaliyetler ile beraber değerlendirme kazanmalıdır. Ekonomik faaliyetlere devlet eliyle sağlanan maddi unsurlar, hukuki destekler ve kolaylıklar, veriliş amaçlarını da bu yönde şekillendiren unsurlar olmaktadır. Geliştirilme odaklı çalışma profilleri, bölgelere ve sektörlerle bağlı değerlendirmeleri gerekli kılmaktadır. Ülkenin tam anlamıyla gelişmesi hem bölgelere hem de sektörlerle yönelik etkin bir potansiyeli oluşturma eğilimidir. Bu nedenle ülke genelinde yapılacak olan çalışmalar, bu yönde bir profili yansıtacak şekilde teşvik verimlerine yönlendirilmelidir. Mevzuatlar açısından bu durum ifade edilerek gerekli çalışmaların şekillendirilmesi sağlanmalıdır (Onay, 2016).

Veriliş amaçlarına yönelik teşviklerde bir anlamda, finansal desteğin sağlanması eğilimi yer almaktadır. Bunun ya devlet ya da kamu kaynaklarına bağlı olarak yapılması, firmaların parasal açıdan herhangi bir sorun yaşamayacakları şekilde etkinliklerin sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Finansal teşviklerin sağlanmasında ise ya doğrudan ya da dolaylı açıdan gerçekleştirilmesi söz konusudur. Doğrudan sağlanan teşvikler arasında nakit hibe destekleri, borç garantileri, istihdamın geliştirilmesine bağlı nakit istihdam yardımları, düşük faizli veya faizsiz kredi destekleri yer almaktadır. Dolaylı açıdan teşvikler arasında ise, devletin yerel birimlerinden kaynak aktarımlarının sağlanması, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarından da yine aynı şekilde kaynak aktarımlarının oluşturulması önemli bir uygulama niteliği olmaktadır. Özel sektörlerin bu şekilde desteklenmesinin yanı sıra su, kanalizasyon, otoyol, elektrik şebekesi, demiryolu, liman gibi her türlü altyapıya yönelik çalışmalar, genel ekonomik çıkar hizmetlerinde sübvansiyon etkisi oluşturmaktadır. Firmaların bu şekilde desteklenmesi de, veriliş amaçlarına yönelik teşviklerin ele alınan boyutudur (Baştürk, 2012).

Teşviklerin veriliş amaçları doğrultusunda sunulması, teşviklerin belirli özelliklere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda teşvikler bir anlamda

kolay, açık ve etkinlikleri ölçülebilir düzeyde olmalıdır. Teşviklerin nitelikli olması da diğer bir unsurdur. Bu durum, bölgesel ya da yerel bazda anlamlı sonuçların elde edilmesi ve etkin bir işleyişin değerlendirilmesi açısından önemli bir uygulamadır. Teşvikler bu çerçevede, yüksek işsizliklerin ve düşük gelirlerin olduğu yerlerde değerlendirme göstermelidir. Bu şekilde verilmiş amaçlarına yönelik teşviklerin gerçekleştirilmesi, daha başarılı sonuçların alınmasında etkin olmaktadır (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010).

3.2.4 Kullanılan araçlara yönelik teşvik unsurları

Kullanılan araçlar açısından teşvik unsurları arasında aynı teşvikler, nakdi teşvikler, vergi teşvikleri, dolaysız vergi teşvikleri ile dolaylı vergi teşvikleri bulunmaktadır. Bu teşviklerin uygulanması sırasında, hem gelişmişlik düzeylerinin hem de ihtiyaçlarının daha farklı çerçevede olması dikkate alınmalıdır. Teşvik politikalarının uygulanması sırasında sıklıkla kullanılan bu teşvik araçları, durumlara göre değerlendirilen araçlar olma özelliğindedir. Bu anlamda tercihlerin etkin bir düzlemde yapılması önem arz eden konular arasındadır (Yavan, 2011).

Kullanılan araçlar doğrultusunda teşviklerin sunumlarının sağlanması, özellikle de vergi uygulamalarında etkin bir düzlem içermektedir. 2004 ve 2006 yıllarında açıklanan teşvik sistemlerinde temel amaç, bazı iller bazında vergi ve sigorta primleri desteklerinin sunulması şeklinde değerlendirme kazanmaktadır. Vergiye yönelik çalışmalar, özellikle de bu dönemlerde belirgin bir şekilde yapılmıştır. Günümüzde vergiye yönelik düzenlemeler de yine ekonomik çerçevede şekillenen bir araçtır. Teşvik sistemlerinde bu aracın dikkate alınması ve özellikle de ekonomik yapıda krizlere göre şekillendirilmesi, üzerinde durulması gereken etmenler arasındadır. 2012 yılı teşviklerinde de bu unsur, büyük yatırımları sağlamak ve faaliyetlerin bu yönde şekillenmesini sağlamak açısından önemli birer faaliyetleri içermiştir. Türkiye’de özellikle de doğu ve güneydoğu illerinde yapılacak olan teşvikler, bölgesel teşviklere ek olarak gelir vergi stopajını sağlamada da kullanılmıştır. 2012 yılında sağlanan faaliyetlerde bu durum, belirgin özelliklerin yansıtılmasında önemli faktörler arasında yer edinmiştir (Kılınç Savrul ve Doğru, 2013; Acar ve Çağlar, 2012).

3.2.4.1 Ayni teşvikler

Teşviklerin kullanılan araçlara göre sınıflandırma boyutlarından ilki ayni teşviklerdir. Bu teşvikler, işletmelere mali yönlerden avantaj sağlamaktadır. Bu durumun ise gelişmesi arasında bina, makine, teçhizat, devlet arazilerinde tahsisler ve danışmanlıkların nakit ödeme içermeyecek şekilde mali açıdan desteklerini çevrelemektedir. Maliyet unsurlarında ortadan kaldırma eğiliminde veya azaltma işlevselliğinde etkinliklerin çevrenmesi, devletin işletmelere sunmuş olduğu ayrıcalıkları içermektedir. Bu tip teşviklerin olması halinde devlet bütçelerinden transfer yapımları söz konusu olmamaktadır. Devletin ifade edilen varlıkları işletmelere sunması ise ya karşılıksız ya da düşük fiyat ölçümlerinde gelişme göstermektedir (Onay, 2016; Ulsan, 2008).

Teşviklerin geliştirilmesinde gerekli yardım ölçütlerinin oluşturulduğu ifade edilebilmektedir. Bu yönde değerlendirme gösteren eğilim, ayni yardım kavramıdır. Yardım kavramı bu yönde, devletin otoritesine bağlı olarak kişi ve kuruluşlara gerekli yardımların sağlanmasında kamu yararı ilkesince ayni yardımların oluşturulması niteliğindedir. Nakdi veya ayni transferler bu şekilde sağlanabilmekle birlikte, gerekli yardımların sunulmasını da çevrelemektedir (Gediz Oral ve Uğur, 2013). Yardım kavramını teşvik kavramından ayıran temel unsur, yardımların teşviklerden çok daha geniş bir düzlemde olmasıdır. Bu nedenle ayni yardımlar ile ayni teşvikler farklı işlevsellikleri içerebilmektedir (Onay, 2016).

Aynı teşviklerin firmalara sağlanabilme özelliği kadar bölgelere ve sektörlere yönelik olan muafiyet ve avantajı destekleme nitelikleri de belirtilmektedir. Bu anlamda maliyet unsurlarını ortadan kaldırma ya da düşürme unsurlarını çevrelemesi, önemli imtiyazlar arasındadır. Devlet tarafından önem taşıyan unsurlar arasında, altyapı çalışmalarının desteklenme durumu belirginlik taşımaktadır. Ortak kullanımlarda elverişli niteliklerin oluşturulması, devlet tarafından hazırlanmış olan organize sanayi bölgeleri, nitelikli düzeyde sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, küçük sanayi siteleri gibi alanlarda yatırımcılara yönelik olarak önemli teşvik etkilerini oluşturmaktadır. Uygun maliyetler ile yararlanabilme fonksiyonunun ortak kullanımlara elverişli imkânlar çerçevesinde değerlendirilmesi, yatırım maliyetlerini düşürebilmeyi çevrelemektedir. Türkiye genelinde işgücüne bağlı olarak başarılı politikaların

oluşturulduğu tam anlamıyla ifade edilen bir kapsam değildir. Aynı zamanda genç nüfusun işgücü piyasası açısından yeterlilik taşıyan bilgi ile beceriye sahip olmaması, işverenleri zor duruma sokabilmektedir. Böyle bir durumda genç nüfus işsiz kalabilmektedir. Bu etki ise, ülkenin gelişme potansiyelinde başarılı bir çalışma niteliğini oluşturmayı önlemektedir. Çeşitli sorunsallıklar böyle bir etkide teşvikler geliştirilse de sorunların çözümlenmeyen bir durum olmasına ortam hazırlamaktadır. Ülkelerin aynı teşvikleri desteklemesi kadar, işgücü kapasitesini de nitelikli bir düzeye ulaştırması, destekleme potansiyelini önemli birer unsurlara dönüştürmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Hekimler, 2008; Duran, 2003).

3.2.4.2 Nakdi teşvikler

Teşviklerin genel anlamda etkinlikleri değerlendirildiğinde, devlet bütçesi açısından önemli bir maliyet unsuru iken işletmeler açısından bir faydayı ifade ettikleridir. Teşvikler çeşitli şekillerde sağlanabilmektedir. Bunlardan birisi de nakdi teşviklerdir (Şanlıoğlu ve Özcan, 2017). Kullanım amaçlarına yönelik verilen teşviklerden nakit teşvikler hibeler, geri ödeme ya da herhangi bir karşılıkları olmayan teşviklerdir. Bu anlamda verilecek teşviklerde etkin bir çalışma potansiyelinin oluşturulması, kaynakların etkin bir düzlemde değerlendirilmesi ile sağlanabilmektedir. Herhangi bir karşılıklarının bulunmaması ya da geri ödeme gibi unsurların söz konusu olmaması, nakdi teşvikleri yatırımcılar açısından önemli bir konuma taşımaktadır. Diğer yandan Türkiye açısından da çalışmaların daha kapsamlı bir düzeyde olmasında önemli bir faaliyet oluşturacak olan nakdi teşvikler, uygulanma eğilimi ile beraber anlamlı sonuçları destekleyecektir. Ancak 1991 yılından sonra Türkiye’de bu yönde teşvikler yapılmamaktadır. Bazı sektörler açısından verimli bir potansiyel oluşturabilecek olan bu tür teşviklerde, hibe olanaklarının sunulması, kaynakların daha verimli olmasında etki oluşturabilmektedir. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse turizm faaliyetlerinin Türkiye açısından önemli bir konum taşınması söz konusu iken, nakdi yönde teşviklerin yapılmaması kısıtlama etkisi oluşturabilmektedir. Çalışma profillerinin bu yönde şekillendirilmesi önem arz eden çalışmalar arasındadır (Şanlıoğlu ve Özcan, 2017; Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017).

Kaynak kullanımlarında destekleme primleri, 1985 ila 1991 yılları arasında hibe türü nakit teşvikler arasında sayılmıştır. Bu yıllar arasında uygulama alanları içerisinde değerlendirilen bu teşvik sistemi, yapılmakta olan yatırımın bölgesine ve konusuna bağlı olarak %10 ila %60 oranlarda değişkenlik göstermiştir. Bu uygulama içerisinde ifade edilen teşviklerden yararlanma potansiyeli, uygulanma eğilimi gösteren teşvik oranı kadarlık kısmı, devlet tarafından sübvansede edilmiştir. Parasal teşviklerin kaldırılmasında en önemli unsur, 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde Avrupa Birliği ile uyumun sağlanabilmesinde teşvik edilecek yatırımların uzun dönemde uluslararası pazarda rekabet yapısında olacak düzeye ulaştırılmasını sağlamaktır. Teşvik sistemleri bu nedenle hem vergisel hem de bölgesel bir düzeye ulaştırılmıştır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Oktayer, 2003; Leblebici, 2002).

Teşvik politikaları genel olarak vergisel düzeyde ağırlıklıdır. Nakdi devlet yatırımları ise asgari düzeyde bulunmaktadır. Nakdi yatırımların öngörülen yanları uzun bir dönemden beri sadece KOBİ yatırımlarına, yarım kalmış ya da işletme sermayelerinde yetersizliklerin kendisini gösterdiği işletmeye geçememiş olan yatırımlara, AR-GE yatırımlarına, çevre koruma eğilimli yatırımlara verilmektedir. Aynı zamanda bölgesel amaçlı yatırımlarda da nakdi yatırımlar kullanım etkinliğindedir. Uzun bir dönemi kapsayan süreçte bu yönde yatırımlar çok olmamaktadır. Bu durum, nakdi yatırımların hemen hemen sonlandırılan eğilimlerini çevrelemektedir. Nakdi devlet yatırımlarının en düşük düzeyde olmasının yanı sıra “kaynak kullanımı destekleme primi” ve “teşvik primi” uygulamalarının kaldırılması, Türkiye Kalkınma Bankası'nın özendirici etkisini kaybetmesi, bazı sektörlerin genel teşviklerden yararlanmasına ortam hazırlamıştır. Günümüzde teşviklerin özellikle de vergi sistemlerine bağlı değerlendirme göstermesi, bu yönde geliştirilen çalışmalarda vergilerin önemli bir yer edinmesine kaynaklık oluşturmuştur (Toker, 2007).

3.2.4.3 Vergi teşvikleri

Vergi teşvikleri, önceden hedeflenmiş yapıda olan makroekonomik belirginliklere ulaşabilmek amacıyla vergi mevzuatlarında değişiklikler yaparak bazı ekonomik unsurlara veya faaliyetlere vergisel kolaylıkları ya da ayrıcalıkları sağlama niteliğindedir. Bu teşviklerin kullanılma araçları arasında

bölgesel ve sektörel düzeyde yatırımları artırma, iş gücünde eğitimleri artırma ve ülke içerisinde katma değer yapılarını artırma nitelikleri önemli bir yapıya ulaşmıştır. Aynı zamanda teknoloji transferinin sağlanmasında da ülkeler bu teşvik araçlarını kullanmaktadır. Vergisel teşviklerde sağlanan olanakların geniş kapsamda ifade edilmesi gerçekleştirildiğinde yatırım indirimleri, KDV istisnaları, veri, resim ve harç istisnaları, gümrük vergileri ve toplu konut fonu istisnaları, sigorta işveren paylarında karşılama, gelir ve kurumlar vergisinde istisnalar gibi unsurlar belirtilebilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Köksal, 2009).

Vergi teşviklerinin kullanılması, yatırımlarda yönlendirmeyi sağlama, üretimleri artırma, işsizliğe çözüm olanaklarını geliştirme, rekabet gücünde artırımları oluşturma, bölgesel düzeyde gelişmişlik farklarını azaltma, sektörel açıdan kümelenme olgusunu geliştirme gibi unsurları çevrelemektedir. Diğer yandan ithalatta bağımlılığı azaltmada da önemli sayılabilecek teşvik uygulamalarını içermektedir. Vergi teşviklerinin bu denli önemli bir yapıda olması, mevzuatta da gerekli uygulama faaliyetlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Vergi teşviklerinin düzenlenmesi, stopaj teşviklerine veya istisna uygulamalarına yer verilmesine olanak tanımıştır. Çalışma profillerinin ve mevzuat düzenlemelerinin bu yönde niteliği, çeşitli kanunlar da ele alınan boyuttur. Kanun çerçevesinde gelir vergisi stopaj teşviki düzenlemeleri, farklı yönlerden ele alınmıştır. Aynı zamanda sigorta primine de sunulan destekler bu yönde değerlendirilen unsurlar arasındadır. Vergi teşviklerine bağlı kanun çerçevesinde değerlendirme gösteren maddelerden bazıları aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzere (Saraçoğlu ve Gümüş, 2017);

- 5746 sayılı kanun kapsamında Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinde Destekleme faaliyeti, gelir vergisi stopajını çevrelemektedir, aynı zamanda sigorta primine yönelik destekler de 3. maddenin 3. fıkrasında ele alınmıştır.
- 5084 sayılı kanunda Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında söz konusu ifadenin 3. maddesinde, gelir vergisi stopajı teşvik uygulamasına yer verilmiştir. Kanununun 4. maddesinde ise, sigorta primi işveren paylarında teşvik düzenlemesine gidilmiştir.

- 4691 sayılı kanunda Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ifadesinde, geçici düzeydeki 2. maddesinde AR-GE, tasarım ve destek personellerinin görev süreçleri boyunca ücretlerinin ödenmesinde istisna düzenlemelerine yönelim gösterilmiştir.
- 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 3. maddesi gereğince, bu bölgelerde çalışmakta olan personellerin ücretlerinde istisna düzenlemeleri geliştirilmiştir.

İstihdam sübvansiyonları açısından maliyetlerin azaltılmasını sağlama profili, vergisel indirimlerin oluşturulmasına ve böylece gerekli kaynak çalışmalarında olanakların geliştirilmesine ortam hazırlamıştır. İşverenin işe alma sübvansiyonlarında, ücret ya da ücret dışı maliyetlerinde azaltıcı yönde çalışmaların desteklenmesi, işsizlerin istihdam edilmesini sağlama amacıyla nakit ödül sistemlerinin uygulanması etkin çalışma süreçlerinin şekillendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönde bir eğilim potansiyeli, her türlü kolaylıkları sunmaya ek olarak vergi indirimlerini de destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır (Yazıcı, 2015).

3.2.4.4 Dolaysız vergi teşvikleri

Kurumlar vergisine dayalı olarak ekonomi birimlere dayandırılmış olan vergi teşvikleri, dolaysız vergi teşvikleridir. Bu vergi teşvikleri iki grup altında değerlendirilebilmektedir. Bunlardan ilki, kurum kârlarının normal kurumlar vergisinden daha az ücretlerde vergilendirilmesine yönelik düzenlemelerdir. İkincisi ise, mevcut pozisyondaki kurumlar vergisinde uygulamalar ile tanımlanmakta olanlara kıyasla yatırım maliyetlerinde daha azaltıcı yöndeki hükümleridir. Şüphe bulunmaksızın kurumlar vergisinde genel teşvikler, amacı yatırımlar üzerindeki söz konusu olan vergi yükümlülüğünü azaltmaktır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Tekin, 2006). Ancak bu vergi teşvik türlerinde farklı politikalara yönelik çalışmalar geliştirilmektedir. Vergi teşviklerinin sunulmasında dikkatleri çeken bir diğer durum, çeşitli avantajları ve dezavantajları getirmesidir. Bu anlamda seçilmiş bazı vergi teşvik uygulamalarının avantajları ile dezavantajları aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Tekin, 2006);

- Düşük kurumlar vergi oranında genel avantajlar, gelir kaybının daha şeffaf

düzeyde olmasıdır. Aynı zamanda idaresi de daha basit konumdadır. Dezavantajlar arasında ise, teşvikler yapılmadan da yatırım yapabilme olasılıkları yüksek düzeyde bulunan firmalar, büyük yararlar kazanabilmektedir. Diğer yandan, yüksek vergi yükümlülüğü bulunmakta olan firmaların kârlarını düşük vergi yükümlülüğünde bulunanlara aktarması söz konusudur.

- Vergi tatillerinin uygulanmasına yönelik avantajlarda idaresinin basit olmasının yanı sıra, yükümlülüklerde vergi idaresi ile temasları artırılmaktadır. Dezavantajlar arasında ise gelir kayıplarında şeffaflık bulunmamaktadır. Aynı zamanda kısa vadeli olan projeleri cezbetmektedir.
- Yatırım indirimlerine yönelik teşviklerde avantajlar olumlu dışsallıkları çevreleyen yüksek düzeyleri yansıtan projeleri hedeflemesidir. Diğer yandan gelir kaybı da daha şeffaf bir konumlamadadır. Dezavantajlar arasında ise, kısa ömürlü olan sermaye varlıklarının seçilmesinde sapmaların olması, idari yük işlemlerinin fazla olması ve yatırım indirimlerini alabilmesi layık görülen firmaların, birden çok yatırım indirimi almaya çalışması ve suiistimal edici pozisyonda olmasıdır.
- Hızlandırılmış amortismanda avantajlar daha belirgin bir düzeyde olup, yatırım indirimleri açısından tüm avantajları sunmakta, kısa ömürlü varlık tercihlerine yol açmamakta ve kurumlar vergisinden kaynaklı sapmaların azaltılmasını sağlamaktadır. Dezavantaj etkisi ise, idari yükümlülüğünün fazla olmasıdır.

İfade edilenler değerlendirildiğinde, vergi teşviklerinin sağlanmasında çeşitli avantaj ve dezavantajlar önemli bir niteliktedir. Ancak dolaysız vergi sistemlerinde temel çerçeve birey ve firmaların elde etmiş olduğu gelirlere bağlı olarak yapılmış ayarlamalar, sağlanan teşviklerde dolaysız vergi indirimlerini oluşturmaktadır. Dolaysız vergi teşviklerinde temel eğilim ya vergi yükümlülüğünü azaltma potansiyelinde teşvikleri sunma ya da yatırım maliyetlerinde azaltıcı etkileri yansıtan teşvikleri sunmadır. Vergi yükü azaltımında vergi tatil uygulamaları, vergi cenneti uygulamaları ve gelir ve kurumlar vergi yükümlülüklerinde azaltma faaliyetleri ele alınmaktadır. Yatırım maliyetlerine yönelik uygulanan dolaysız teşvikler ise, yatırım teşvik

uygulamaları ile hızlandırılmış amortisman uygulamalarıdır (Gül Kır ve Yavuz, 2015; Acinöroğlu, 2009). Dolaysız vergi sistemleri gelire yönelik incelendiğinde, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde çeşitli olumluluklar taşıdığı ifade edilebilmektedir. Ekonominin iyi bir düzeye getirilmesinde bu vergi sistemlerinden yararlanılması, özellikle de gelişmekte olan ülkeler açısından avantaj niteliğindedir. Vergi sistemlerinde etkinleştirme potansiyellerinin oluşturulması, vergi gelirlerinde artışlara yol açacak ve ekonomik büyümede çeşitli katkılar sunacaktır. Bu anlamda önemli bir maliye politika araçları arasında olmakla birlikte ekonomide de canlanma sağlayacaktır. Ancak vergi sistemlerinin de dikkate alınması, bu yönde önem arz etmektedir (Sivrekli Demircan, 2003).

3.2.4.5 Dolaylı vergi teşvikleri

Dolaylı vergi teşvikleri, genel doğrultuda ihracata yönelik sektörler ya da ihracat ile bağlantılı olmayan diğer sektör gruplarına sağlanmaktadır. Ülke genelinde yürürlükte olan ihracatı teşvik araçları, kredilendirme sisteminden hibe yardımlarına kadar uzanan geniş alanda uygulanma göstermektedir. Uygulamalarda kullanılan en yaygın şekli ise, gümrük vergilerinden sağlanan muafiyetlerde dâhilde işleme rejimi olmaktadır. Son dönemlerde ise mahsup sistemi, prim ödemeleri ve ihracat iadeleri gibi isimler, vergi sistemleri benzer uygulamalar içerisinde sıkça tercih edilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Saraç, 2005). Vergi sistemleri çeşitli amaçlara hizmet etmektedir. Dolaysız verginin genel kapsamda etkisi, ekonomik kalkınmayı sağlayarak büyümede etkinlik oluşturmasıdır. Dolaylı vergi sistemleri, mal ve hizmet gibi harcamalarına dayalı unsurlar üzerinden alınmaktadır. Bu açıdan dolaylı vergileri oluşturan unsur bir malın, eşyanın ya da değer bir kişiden diğer bir kişiye aktarımı veya bir hizmetin satımıdır. Dolaysız vergiler ile dolaylı vergilerin farklılıklarını oluşturan unsurlar ise aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (TÜSİAD, 2012);

- Yansıma kriteri; Dolaylı vergiler, kolay bir şekilde yansıma gösteren vergileri içermektedir. Bu vergi çeşitlerinde kanuni mükellef ile fiili mükellefler farklı kişilerdir. Vergiyi ödemekte olan kanuni mükellefler, ödemiş oldukları vergileri, arz-talep-fiyat mekanizmalarından tam anlamıyla yararlanma amacıyla mal ya da hizmetin alıcılarına ya da tedarikçilerine

yansıtmaktadırlar.

- Ödeme gücü kriteri; Dolaysız vergiler genel doğrultuda mükellefin ödeme gücünde kavrama eğiliminde olan yüksek vergiler olmaktadır. Dolaysız vergilere uygulanmakta olan teknikler arasında, artan oranlılık düzeyleri, en az düzeyde geçim indirimleri, ayırma prensibine bağlı indirimler belirtilebilmektedir. Dolaylı vergilerde ise bu durum, mükellefin şahsi durumlarının dikkate alınmadan “tersine artan oranlılık” özellikleri söz konusu olabilmektedir.
- Belirlilik kriteri; Dolaysız vergilerde mükellef önceden belirgindir. Ancak dolaylı vergilerde, mal ya da hizmetleri kullanmakta olan kişi veya kurumlara göre mükellefiyet durumu doğmaktadır. Dolaylı vergiler bu nedenle belirginlik taşımaktadır.

İfade edilenler ölçüsünde, dolaylı vergiler ile dolaysız vergilerde farklılıkların yansıma gösterdiği belirtilebilmektedir. Dolaylı vergi teşvikleri bu anlamda, yansıtılması kolay olan yükümlüsü belirli olmayan, ne zaman ve ne oranda tahsilin kestirileceği belirlilik taşımayan vergiler konumundadır. Ancak bu durumda vergilerin kaçırılması daha düşük bir eğilimdedir. Dolaylı vergilere örnek olarak katma değer vergileri, özel tüketim vergileri, gümrük vergileri, banka ve sigorta muameleler vergileri verilebilmektedir. Vergilerin adil bir düzenlemede olmasını tespit etmek amacıyla hem dolaylı vergilerin hem de dolaysız vergilerin oranlarına bakılması önem arz etmektedir. Dolaysız vergilerin oranları genellikle daha fazla olmakla birlikte bu ülke genelinde vergi yükü dağılımları da adaletsizdir (Rakıcı ve Aydoğdu, 2017; Işık ve Kılınç, 2009).

4. TÜRKİYE’DE TEŞVİKLER VE SEKTÖRLERE YÖNELİK DAĞILIMLARI

4.1 Türkiye’de Teşvik Politikalarının Tarihçesi

Ekonomik gücün niteliği, yalnızca günümüzdeki tutumla ilişkilendirilmiş olmayıp, insanlık tarihi ile eş bir zamana denk düşmektedir. Bu gücün en önemli göstergesi, insanların topraklarını koruma mücadeleleridir. Yabancı ırkları kendi bölgelerine yaklaştırmama girişimleri, insanların toplu yaşayıp kabilelerin, topraklar üzerinden bağımsız yaşamak istemeleri ile beraber başlamaktadır. Ekonomik gücün, tarihsel süreçte kendisini gösterdiği en önemli unsur, sanayileşme kavramlarıdır. Bu kavram, günümüzde özellikle de sanayileşmenin en etkin düzeye ulaşması ve bölgeler arasında sanayileşme yapılarının birbirlerinden farklı düşünülmemesi gerekliliğinde, çeşitli teşvik politikalarının yapılması ile belirginleşmiştir. Bu açıdan irdelendiğinde, teşvik politikalarının etkinlikleri Osmanlı Dönemi’nden başlayıp Cumhuriyet Dönemi’nde önemli bir süreç olarak ele alınma yönündedir. Bu nedenle teşvik politikaları, 17. yüzyıldan günümüze doğru gelişen seyirde sürekli çalışmalar bütünlüğünü kapsamaktadır (Baştürk, 2012; Arđınç ve Yılmaz, 2002). Türkiye’de yatırım teşviklerinin tarihsel sürecine genel bir bakış sunulduğunda öncelikli olarak Osmanlı Devleti zamanında yapılan çalışmalardan bahsedilebilmektedir. Buna göre, bu dönem içerisinde teşvik politikalarının uygulanması, sanayi çalışmalarının desteklenmesi ile ilgili çalışma etkinlikleridir. Bu desteklemeyi sağlama eğilimli gerçekleştirilen çalışmalardan ilki, Islah-ı Sanayi Komisyonu’nun oluşturulmasıdır. Ancak Türkiye’de teşvik politikaları bağlamında gerçekleştirilen ilk çalışma, 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati’dir. 1913 yılında çıkarılan bu kanundan, Cumhuriyetin ilk yıllarında da önemli düzeyde yararlanma gösterilmiş ve bu kanun sonraki uygulama süreçlerinde de bir temel teşkil etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde uygulamaya giren bu yasa ile beraber, toplam değeri 1000 liranın üzerinde olan ve en az 5 HP motor gücünü kullanan sanayi kuruluşlarına makine

ve donatım ile beraber ham ve yardımcı maddelerin ithalatı sırasında gümrük vergisinde muafiyet uygulaması sunulmuştur. Böylece yatırım teşviklerinde ilk çalışmalar da bu şekilde geliştirilmiştir. Yasa ile beraber aynı zamanda, sanayi tesislerine bağlı yatırımlar açısından 5 bin metrekare arazi tahsisi, aşar vergisi, yapı ruhsat araçları, emlak vergisi ve inşaat vergisi gibi çeşitli vergilerden de istisnaları söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uygulanan Teşvik-i Sanayi Kanunu, sanayi yatırımları açısından ilk ciddi teşviklerdir. Ancak o dönemlerin gerek siyasi ve ekonomik bunalımlarının mevcut olması gerekse de Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi durumları, bu teşvik politikasından haberdar olunamamasına ya da etkin bir teşvik sisteminin geliştirilememesine ortam hazırlamıştır (Yavan, 2011; ATO, 2000).

Teşvik politikalarının uygulanma sürecinin Osmanlı Devleti'nde temeli atılmış olmasına rağmen ortam şartları ve hem siyasi hem de ekonomik belirsizlikler, verimli bir uygulama bütünlüklerini ortaya koymamıştır. Bu yönde Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan teşvik sistemleri, daha önemli adımların atılmasına katkı sağlamıştır. Kendi içerisinde uygulamalarda farklılıklar, dönemin özellikleri doğrultusunda belirlenen politikalar ve kullanılan araçlardaki nitelikler açısından, 5 alt dönemde ele alınması sağlanmıştır. Bu dönemler ve süreç işleyişinin kısaca değerlendirilmesi aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Yavan, 2011);

- 1923-1929 dönemi; Cumhuriyet'in kurulmasından önce, iktisadi ölçüde kararların alınımı, I. Türkiye İktisat Kongresi'nde tarım, sanayi, ticaret ve el emeği konularında kararların alınımına etki göstermiştir. Böylece Misak-ı İktisadi kabul edilmiş ve Teşviki Sanayi Kanunu'nun günün koşulları ile uyumlu ölçülerde olması sağlanmıştır. Bu kanun ile beraber öngörülen unsurlar arasında devlet arazisinden 10 hektara kadar bedelsiz arazi tahsisi işlemi, özel şahıslardan kamulaştırma vasıtasıyla alınan arazi ve kredi girişimciliği, altyapı yatırımlarına bağlı olarak devletin aldığı arazi ve binanın kredi ile girişimciye verilmesi ve devletin öncelikli hizmetini vermesi, sınaî işletmelerin kuruluş dönemlerinde alınması gereklilik taşıyan vergi, resim ve harçlardan indirimlerin yapılması ve muafiyetlerin sağlanması gibi önemli çalışmalar geliştirilmiştir.

- 1930-1949 dönemi; 1923-1929 tarihleri arasında alınan kararların temel odak noktası, özel sektörün teşviki ile ilişkili çalışma etkinlikleridir. Ancak özel sektöre bağlı yeterli düzeyde sermaye, bilgi ve teknoloji birikimlerinin olmaması, kredi imkânlarının az olması gibi durumlar, ekonomi politikalarında başarısızlıklara ortam hazırlamıştır. Bu nedenle politikaların etkinliklerini artırma amacıyla devlet, 1930 sonrasında, Kamu İktisadi Teşebbüsler vasıtasıyla ekonomiye doğrudan müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu amaçla 1930 yılında toplanan İkinci Sanayi Kongresi'nde milli sanayinin kurulması sağlanmıştır. Böylece Teşvik-i Sanayi Kanunu uygulamaları tekrardan gündeme getirilmiştir. Birinci Sanayi Planı oluşturularak uygulama çalışmalarına yönelim gösterilmiştir. Ülke genelinde sanayi dallarının en temeli oluşturulmuş ve Sümerbank, Etibank ve Makine Kimya Endüstrisi gibi Türk sanayisinde uzun yıllar etkinlik oluşturan sanayiler kurulmuştur. Ana ve ara malı üreten bu sanayi kuruluşları, kamu sektöründe gelişmelerin sağlandığı ancak özel sektörün geride kaldığı uygulama bütünlükleri olarak bu dönemin teşvik politika sistemini sonlandırmıştır.
- 1950-1960 dönemi; Bu dönemlerde Türkiye'de teşvik politikalarına yönelik çalışmalar, hem yerli yatırımcıların desteklendiği hem de liberal bir ekonomi politikasının gelişme gösterdiği süreci oluşturmuştur. Yerli ve yabancı sektör bazında çalışmalar önemli bir etkinliğe ulaşmıştır. Aynı zamanda bu dönemlerde altyapı yatırımları hızlandırılmış, dış yardımlar vasıtasıyla özel kesimde kredi olanakları geliştirilmiş, dış ticaret politikasında yeniden düzenlemelere yönelim gösterilmiş, tarımsal sektör için artırıcı fiyat politikaları desteklenmesi gibi çalışmalar da geliştirilmiştir. Böylece yatırım teşviklerinde önemli bir çalışma dizaynı oluşturulmuştur.
- Planlı dönem: 1960-1979; Türkiye'de yatırım teşvikleri ile ilişkili çalışmalar her ne kadar diğer dönemlerde belirginleştirilse de, bu yönde çalışmaların etkin düzeye ulaşması, planlı dönemde sağlanmıştır. Bu yönde planlı sistemin etkinliği Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile beraber hem yatırımların hem de ihracatın devlet eliyle kapsamlı bir şekilde teşviki sağlanmıştır. Bu sayede planlı dönemin niteliği, daha etkin çalışmaların teşvik sistemi ile beraber şekillendirildiği süreçleri kapsamaktadır. Bu sürecin temel odak noktası ise, sanayi sektörünün ekonominin lokomotif sektörü

olmasından kaynaklanmaktadır. 1963 yılından itibaren planlı çalışmaların her beş yılda bir hazırlanması sağlanarak sistemli bir bütünleşmede sistemlerin geliştirilmesi söz konusu olmuştur.

- 1980-2009 dönemi; 14 Ocak 1980 yılında alınan ekonomik kararlar, Türkiye’de ithal ikamesine dayalı, içe dönük, korumacı sanayileşme politikasını terk ederek dışa açık olan ve ihracat odaklı bir ekonomi politikası anlayışını kapsamıştır. Sanayileşme politikasının bu yönde şekillendirilmesi, Türkiye’de alınan kararlar çerçevesinde, büyük bir yön değişikliğini ortaya koymuştur. Bu durumlar, uluslararası düzeyde ekonomi çalışmalarına eğilim oluşturmuştur. 1980’li yıllarda görülen bu dönüşümler, teşvik politikalarına da yansıma göstermiştir. Sanayileşme stratejilerinde değişimler gözlemlenmiş ve makro ekonomik açıdan serbest piyasa ekonomisi anlayışında en belirgin düzeylere ulaşan sistemler bütünlüğü olmuştur. İhracata dönük sanayiler, teşvikler esas alınarak yapılmış ve bu yönde de çalışmalar 2009 yılında alınan kararlar ile etkinleştirilmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen uygulama bütünlükleri arasında KDV (Katma Değer Vergisi) istisnası, yatırım yeri tahsisi, faiz destekleri, SSK primi destekleri, gümrük vergisi muafiyetleri çalışmaları gibi önemli düzeyde çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye’de yatırım teşviklerinin tarihsel süreçleri uzun dönemleri kapsamakla birlikte, etkileşimlerin yansıtılması planlı dönemler ile beraber şekillenen bir yapıyı ortaya koymuştur. Bu yönde yapılan çalışmaların genel potansiyelleri, yatırım teşviklerinde kolaylaştırıcı ölçüde süreçlerin değerlendirilme özelliğidir. Bu nedenle planlı sistemler anlayışı ve 2009 yılı ile beraber geliştirilen çalışmalar bütünlüğü, etkin sonuçların alınmasını destekleyen kolaylıkları sunmaktadır. Teşvik politikalarının uygulanması hem özel hem de kamu sektöründe etkinleştirilmiş uygulamalar bütünlüğü olup, diğer süreçlerde de yine aynı şekilde çalışma nitelikleri dikkate alınmıştır (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; ATO, 2000; Tecer, 1996; Türk, 1974).

4.2 Türkiye Kapsamlı Yatırım Teşviklerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’nin ekonomisinin gelişmesinde önemli bir yer tutan teşvikler, gelişmeyi ve değişmeyi sağlama önceliğinde dikkate alınmasını gerektirmektedir. Türkiye’nin özel sektörde daha fazla yatırım yapmasını sağlamak amacıyla bu

yatırımların belirli sektörlere yönlendirilmesini sağlama girişimleri önemlidir. Aynı zamanda yatırımların bölgesel açıdan gelişmişlik farklarını azaltacak düzeyde işlevsellikleri taşıması da gerekmektedir. Türkiye'nin teşviklerinin uygulama süreci dikkate alındığında, 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile başlayıp, 1986 yılından bu döneme kadar ekonomik ve bölgesel gelişmesini sağlamak amacıyla düzenli olarak teşvikleri verme çalışmalarından bahsedilebilmektedir. Türkiye'de teşviklerin tarihsel süreci, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlamış olup, 2000 yılı sonrası teşvik politikaları özellikle de önemli girişimleri ortaya koymaktadır. Türkiye'de ekonomik çerçevede alınan kararlar, ithal ikameci, içe yönelik ve dışa kapalı bir sistemi yansıtmaktayken, bu tutum sonraki süreçlerde ihracat odaklı ve dışa dönük bir sistem üzerinde gelişme kazanmıştır. 2000'li yılların sonunda aynı zamanda özel sektöre yapılan yatırımların artması ve yatırımların özellikle de bölgesel düzeyde çalışmaları kapsamı önemli bir niteliktir. Teşvik politika ve uygulamaları, 1980'li yıllar ile beraber dikkatleri çeken ve günümüzde de artış gösteren uygulamalar bütünlüğüdür. Türkiye'de teşvik politikalarına bağlı çalışmalar özellikle de AB (Avrupa Birliği)'ne uyum sağlama ve öte yandan DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), OECD (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) gibi üyesi olduğu uluslararası düzeydeki kuruluşlar arasında etkin bir yer edinmeyi desteklemektedir. Bu nedenle belirli yükümlülükler doğrultusunda çalışmalar yapılmaya özen gösterilerek yeni yatırımlar, büyük ölçekte yatırımlar ve genel yatırımların teşvik edilmesi sağlanmaktadır. Bu yönde adımların atılması ve gerekli ölçülerde ve analizlerde çalışmalar ile beraber teşvik sistemlerinin uygulanması sağlanmaktadır. Türkiye kapsamlı yatırım teşviklerinin genel çerçevesi bu yönde bir işleyişi oluşturmaktadır (Yavan, 2012; Yavan, 2011).

4.2.1 Yeni yatırım teşvik sistemini belirten koşullar

Türkiye'de teşvik politika sistemlerinin geliştirilmesinde, çeşitli teşvikleri destekleyen paketler sunulmakta ve çalışmaların bu yönde şekillendirilmesi sağlanmaktadır. Bu paketlerden birisi olarak değerlendirilen yeni yatırım teşvikleri uygulaması, 2012 yılında açıklanan ve Türkiye'nin geleceğini şekillendiren uygulamalar bütünlüğünü çevrelemektedir. Yeni yatırım teşvikleri uygulamaları, geliştirilmiş ve şekillendirilmiş çalışma etkinliklerinden oluşmaktadır. Özellikle de özel sektörlerden gelen talepler doğrultusunda

Çalışmaların yapılması amaçlanmaktadır. Teşvik mekanizmaları ile uygulanmak istenen temel unsur, vergiye, gmrge, enerji desteğine, sigorta primine, yatırımlara bedelsiz arsa uygulamalarına kadar farklı çeşitlerde çalışma etkinliklerini içermektedir. İstihdam imkânlarının artırılmak istenmesi de bir diğer uygulama süreçleridir. Aynı zamanda teşvik sistemlerinde yn de belirtilmekte ve yeni teşvik politikası sistemleri, 2009 yılında ifade edilen uygulamalarda da dikkate alındığı gibi, katma değerri yüksek olan çalışmalara yönelimin gösterilmesi gerekliliği üzerindedir. 2012 yılı ile beraber yeni yatırım teşvikleri sistemi kapsamında ise getirilen yenilikler arasında aşağıda maddeler halinde sıralanan unsurlar ifade edilmiştir;

- Cari açıkları azaltılması,
- Üretimlerde katma değerlerin artırılması,
- En az gelişmiş bölgelerde kalkınmanın sağlanması,
- Destek araçlarında etkinliklerin artırılması,
- Bölgesel eşitsizliklerde giderici olde çalışmaların yapılması,
- Kümelenmelerin sağlanarak ileri derecede teknolojik yatırımları destekleyecek çalışmaların geliştirilmesi ve böylece küresel rekabetin artırılması.

İfade edilen maddeler, küreselleşme ile beraber şekillenen ve değişen ekonomik yapıda, istikrarlı bir yapıyı elde etmeyi sağlamayabilme açısından önemlidir. Bu nedenle teşvik sistemleri, ülkelerin tamamını etkileyen bir olde gelişmekte ve kalkınmaya etki göstermektedir. Teşvik sistemleri kapsamında değerlendirilen oller ve gelişmeler, teşvik destek araçlarının artırılması ile de ilişkilidir. Bu nedenle yeni teşvik sisteminde kullanılan araçların sayısı, bir önceki uygulamaların iki katına çıkarılarak uygulamaya koyulmuştur. Destekler ise ilden ile değişme içermemekte ve illerin gelişmesine katkı sunacak faaliyetleri çevrelemektedir. Ancak az gelişmiş bölgelere uygulanan desteklerin miktarları, gelişmiş bölgelere oranla daha yüksek bir düzeye ulaştırılmıştır. Böylece alışma faaliyetlerinin, gelişmekte olan ya da az gelişmiş olan bölgelere kaydırılması sağlanarak kalkınmanın daha aktif bir düzlemde olması sağlanmıştır. Yeni teşvik sistemi ile önemli bir uygulama bütünlüğü dikkate

alındığında, aynı zamanda sektör bazında önceliklerin sunulması çalışmaları da önem taşımaktadır. Böylece sektörlerin daha etkin bir konuma ulaşması desteklenerek çalışma süreçlerinde kaynakların da bu yönde kullanılması ve değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Yeni teşvik sistemi ile beraber daha etkin bir faaliyet bütünlüğü geliştirilmektedir (Acar ve Çağlar, 2012).

4.2.2 Büyük ölçekli yatırımlarda teşvik sistemi

Türkiye'nin uluslararası rekabet üstünlüğünü elde etme girişimleri, teşvik politikalarında öncelikli niteliklere yönelmeye etki göstermektedir. Bu amaçla gelişmiş bir teknoloji sistemini uygulama ve Ar-Ge kapasitesini artırma çalışmaları, yadsınamaz bir gerçeklik ölçüsüdür. Rekabette üstünlüklerini elde etme girişimleri, sektörlerin bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklı şekillerde teşvikler sunmalarına etki göstermiştir. Bu amaçla da bölgesel düzeyde yatırım teşvik uygulamalarında, daha avantajlı düzeyde olan Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulaması tercih edilmiştir. Bu uygulama ile beraber bölgeye sunulan teşvikler, bölgenin genel durumları doğrultusunda teşviklerin yapılmasını desteklemektedir. Büyük ölçekli bir yatırımdan yararlanmada bu nedenle bazı şartlar oluşturulmuştur. Bu şartlar kapsamında belirli sektörler ve en az düzeyde miktarlar sınırlaması geliştirilmiştir. İfade edilen şartlar, aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır (Altay ve Karabulut, 2018);

- Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatında en az 1 milyar TL olması ifade edilmiştir.
- Kimyasal madde ve ürünler imalatında, liman ve liman hizmetleri ile havalimanı ve motorlu kara taşıtları ana sanayisine yapılan en az 200 milyon TL değerinde belirlenmiştir.
- Motorlu kara taşıtları yan sanayi, demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve/veya vagon üretimi, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, elektronik sanayi, tıbbi alet, hassas ve optik aletler üretimi, ilaç üretimleri, hava ve uzay taşıtları ve/veya parçaları imatları, makine imalatı ve nihai metal üretimlerine yönelik yapılan en az 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar büyük ölçekli yatırımlar şeklinde değerlendirilmiştir.

4.2.3 Genel yatırım teşvik sistemi

Teşviklerde gerçekleştirilen yatırımlar, yalnızca belirli bir kalıpta değerlendirilmeyen uygulama bütünlüklerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle teşvik konuları dışında kalan uygulama çalışmaları da söz konusudur. Bu durum, yalnızca belirli bir kalıpta ve şekilde teşvik sistemlerinin olmadığını ve geliştirilebilecek ölçüde teşvik sistemlerinin mümkün olduğunu göstermektedir. Buna göre teşviklerin de ifadesi söz konusu olup, her türlü teşvik çalışmalarının yapılabileceği ifadesi geliştirilebilmektedir (Akın, 2018). Genel yatırım teşvikleri kapsamı, belirli projelerin asgari yatırım şartlarını sağlaması ile beraber verilebilecek olan teşvikleri ifade etmektedir. Bu teşvik araçları arasında değerlendirilmeyen sektörler, alınan kararlar doğrultusunda ifade edilmiştir. Buna göre tarım, imalat, enerji, madencilik ve hizmetler sektörü, bu grup içerisinde değerlendirilmeyen sektörlerdir. Bu sektörler dışında kalan sektörlere ise, gerekli ölçülerde yardımların yapılması ve teşvik sistemlerinden yararlanılması imkânları sunulmaktadır (Altay ve Karabulut, 2018).

4.3 Türkiye’de Genel Kapsamlı Yatırım Teşviklerinin Analizi

Teşviklerin uygulanma eğilimleri, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde en sık kullanılan ekonomik araçlardan birisi olarak değerlendirilmesinin ölçüsüdür. Devlet tarafından verilen maddi ya da gayri maddi desteklerin oranları, bölgelerin genel durumlarına bağlı olarak değerlendirilebilmektedir. Buna göre mekânsal ya da istatistiksel bir analiz gerçekleştirilebilmektedir. Türkiye’de bölgeler arasında gelişmişlik farklarını teşvikler ile beraber azaltma eğilimleri, genel kapsamlı yatırım teşviklerinin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Buna göre söz konusu teşviklerin, hangi amaçlarla hangi bölgelere uygulanmış olduğu ifadesi değerlendirilebilmektedir. Teşviklerinin niteliklerinin yatırım kapsamlı amaçları ile kalkınmaya dayalı sorunların giderilebilme ölçüleri, genel kapsamlı yatırım teşviklerinde en çok dikkatleri çeken kavramlardır. Bu nedenle yatırım teşviklerinde analizlerin, bu yönde şekillendirilmesi önem taşımaktadır. Ülkelerin tamamında yatırım teşvikleri, bölgeler arasında gelişme durumları dikkate alınmaksızın değerlendirilmektedir. Bu tutum Türkiye’de, özellikle de kalkınmaya dayalı

eşitsizlikleri gidermeyi sağlama açısından önemli bir uygulama bütünlüğüdür. Diğer yandan dünya genelinde teşviklerden %90'ından fazlasının yerli ya da yabancı yatırımcılar için ihracat teşvik modelinde, %85'inin mali teşvik modelinde, %71'inin finansal teşviklerde, %70'inin de az gelişmiş bölgelerde bölgesel teşviklerdir. Türkiye'de de bu eğilime bağlı değerlendirmelerin yapılması, yine aynı şekilde karşılaştırmanın yapılması ve daha etkin bir teşvik modellemesinin oluşturulmasında önemlidir (Selim, Koçtürk ve Eryiğit, 2014; Yavan, 2012).

4.3.1 Teşviklerin niteliklerinin yatırım kapsamlı değerlendirilmesi

Yatırım kararlarına bağlı teşviklerin etkileri ve etkinlikleri değerlendirildiğinde, firmaların yatırım kararları önemli birer faaliyet süreçlerini şekillendirmektedir. Firmalar, yatırım kararlarını alma sırasında hem teşvik uygulanan bölgedeki mevcut iktisadi kalkınmaya hem de teşviklerin niteliklerine ışık tutabilecektir. Yatırım kararlarının verilmesi sırasında, çeşitli analizlere yönelme ve özellikle de anket uygulamaları önem taşımaktadır. Sektörel ve bölgesel yapıya bağlı yatırımlar, analizler kapsamında belirlenerek teşvik sisteminin etkinliği daha çok belirginleşme gösterebilecektir. Buna göre yatırımların yapılması sırasında, teşvik sisteminin de etkinliği tespit edilebilecektir. Aksi halde yapılan yatırımlar, yerinde ve etkin bir özellikte olmadığında, maliyet etkisi oluşturabilmekte ve ciddi oranda problemler kendisini gösterebilmektedir. Teşviklerin niteliklerini belirleme ölçüsünde, geliştirilen anketler özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmaktadır. Buna göre anketlerde belirli soruların sorulması ve çok önemli ya da önemli gibi ifadeleri saptanarak sonuçların analiz edilmesi sağlanmaktadır. Bu kapsamda anket sorularında dikkate alınan unsurlar, aşağıda maddeler halinde sıralandıkları üzeredir (Kılınç Savrul ve Doğrul, 2013; Eser, 2011);

- Şehirlerarası otobanlara erişim,
- Nitelikli işgücünün varlığı,
- İşgücü maliyetleri,
- Merkezi ve yerel teşvikler,
- İnşaat maliyetleri,

- Kurumsal vergisi oranı,
- Diğer vergisel indirimler,
- Enerji maliyetleri,
- Boş yatırım arazilerinin varlığı,
- Pazarlara yakınlık.

İfade edilenler yatırım kararının alınması sırasında yöneltilen sorular ve elde edilen sonuçlara göre kararların alımlarını göstermektedir. Yatırımlarda geniş bir perspektifte kararların alımlarının sağlanması ve bu kararlara bağlı olarak değerlendirmelerin yapılmasında maddelerden en çok işgücü maliyetleri ile nitelikli işgücünün varlığı üzerinde odaklanılmaktadır. Bu maddelerin mevcut olması, üretim süreçlerinden etkin sonuçların alınmasına yardımcı olacağından, yatırım kararları genel olarak bu bilgilere bağlı değerlendirilmektedir. Buna göre ifade edilebilir ki, Türkiye kapsamında da teşvik sistemlerinde yatırımların yapılması yönünde çalışmaların geliştirilmesi, ilk olarak gerekli analizlerin desteklenmesini gerektirmektedir. Böylece teşviklerin nitelikleri dikkate alınabilecektir (Eser, 2011).

4.3.2 Kalkınmaya dayalı sorunsalın incelenmesi

Ekonomik büyümenin sağlanması ve kalkınma, ülkelerin en temel amaçları arasındadır. Bu amaçlara ulaşmada temel ilke, ülkenin kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması gerekliliğidir. Kaynakların en rasyonel ölçüde değerlendirilmesi, bölgesel düzeyde teşviklerin yapılmasında önemli bir uygulama bütünlüğünü içermektedir. Bölgelerarası kalkınmışlık farklarının azaltılması, “bölge” ve “kalkınma” kavramlarının beraber ele alınmasını gerektirmektedir. Az gelişmiş bölgelerin, gelişmiş bölgelere ulaştırılması amacıyla çalışmaların yapılması, bölgesel kalkınmada politika arayışlarını beraberinde getirmektedir. Kırsal alanlarda asgari yaşam standartlarının geliştirilmesi, ülke içerisinde rekabet düzeyinde artışları sağlamaktadır. Ulusal refahın ülke içerisinde dengeli bir şekilde yayılması, kalkınmanın her bölgede artırılması sonucunda kendisini gösterebilmektedir. Bu nedenle kalkınma amacıyla teşviklerin sunulması ve yatırımların yapılması, etkin bir bölgesel tanımlamayı beraberinde getirmektedir. Bölgesel kalkınma stratejilerinde

teşviklerin iyi ifade edilmesi ve analizleri desteklemesi, kalkınmaya dayalı sorunsallıkları ortadan kaldırma açısından önemlidir (Sevinç, 2011; Özer, 2008; Arslan, 2005).

Kalkınma kavramının ülkeler açısından en önemli niteliği, ülkelerin “uygarlaşma” ya da “modernleşme” ölçülerini ortaya koymasıdır. Ülkenin geliştiğinin en önemli göstergesi, ilerlemenin sağlanması olarak ifade edilen kalkınma ifadesidir. Kalkınma kavramı bu açıdan hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde en çok dikkate alınan kavram özelliğindedir. Ülke genelinde bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla yapılan kalkınma girişimleri, teşvik politikalarının bölgelerarası büyüme ve gelir eşitsizliği farkını azaltma özelliklerini içermelidir. Kalkınmanın teşvik sistemleri içerisinde konumlanması, özellikle de farkların ortadan kaldırılması ve adaletli bir yaklaşımın her bölgeye sunulmasını desteklemektedir. Bu nedenle yatırım teşviklerinin, farklı coğrafyalarda ne tür bir mekânsal farklılaşmaya yol açtığı üzerinde değerlendirmeler yapılarak, teşviklerin kalkınma üzerindeki etkileşimi dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda teşviklerin yatırım kararları, bölgesel ekonomik büyüme performansı üzerinde etkisini artıracak özelliklerde olduğunda, sorunların da giderilmesi sağlanabilmektedir. Yapılan çalışmaların iyi bir farklılaşmaya yol açıp açmadığının belirlenmesi, başlı başına büyük önem taşıyan unsurlar olmaktadır (Yavan, 2011; Başkaya, 2000).

4.4 Türkiye’de Teşviklerin Yeterliliklerinin İncelenmesi

Etkin düzeyde teşvik politikalarının gerçekleştirilebilmesi, hedeflenen miktarda ve nitelikte yatırımların yapılmasına yardımcı olacak kaynakları gerektirmektedir. Bu yönde bir ihtiyaç, hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak boyutta kaynağın olmaması halinde, teşvik politikalarının başarılı olmasını önlemektedir. Diğer bir deyişle hedeflenen ölçülerde yatırımların yapılması, böyle bir durumda etkinlik kazanamamaktadır. Bu durum Türkiye genelinde değerlendirildiğinde, yatırım teşvik sistemlerinde kaynakların yetersiz düzeyde olması, pek çok çalışmanın askıya alınmasına neden olmuştur. Teşvik tedbirlerinin oluşturulması sırasında kaynakların dikkate alınmasının bu açıdan önemi büyüktür. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse, 2006/10921 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Kararı” kapsamında geliştirilen “faiz desteği”

uygulamaları, kaynak yetersizliğinden dolayı hiçbir zaman uygulamalarda yer alamamıştır. Bu şekilde hayata geçemeyen uygulamalar, teşvik sistemlerinin geliştirilmesi sırasında analizlerin özenli bir şekilde yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda çalışma süreçlerinde kimi zaman da elde edilecek avantajlar, yine kaynak kısıtlılığından dolayı minimal düzeye indirilmiştir. Teşviklerde yönlendirme gücünün etkin bir düzeyde olmaması da sorunsallıkların yine ciddi düzeylerde artışlarına ortam hazırlamıştır. Yönlendirme faaliyetlerinin ekonomik anlamlar ile ilişkilendirilmesi, yatırım sürecinde güvensizliklere neden olabilmekte ve çalışmaların da yine aynı şekilde gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Bu durum, firmalar üzerinde olumsuz bir etki bırakmaktadır. Kaynaklarda söz konusu yetersizlikler, yatırımcıların teşvik sistemlerini dikkate almasını ve etkin bir özellikte çalışmalar yapmasını önlemektedir. Uzun soluklu yatırımlar bu nedenle gerçekleştirilememektedir. Türkiye’de de teşvik sistemlerinde işleyişler genelde bu şekilde bir yetersizliği ortaya koymaktadır. Bu durumun önlenmesi açısından kaynakların, bölgelerin, kalkınmanın, sektörlerin ve teşviklerin genel kapsamda değerlendirilerek çalışma süreçlerine tabi tutulması gerekmektedir (Kahriman, 2007; Duran, 2003; Kulhan, 2001).

4.5 Teşviklerin Sektörlere Yönelik İncelenmesi

Yatırım teşviklerine yönelik çalışmalar, sistemler içerisinde değerlendirildiğinde, sektörel desteklerin her geçen gün arttığı ifade edilebilmektedir. Örnek üzerinden belirtmek gerekirse 2012 yılında kullanılan teşvik sistem araçlarında sektörel bazda destekler de dikkate alınmıştır. Sektörel destek uygulamalarının her geçen gün artması, özellikle de bölgesel desteklerin, sektörel öncelikler gözetilerek yapılmasıdır. 2012 yılından önceki desteklerde bu durum dikkate alınmaksızın çalışmalar geliştirilmiştir. Ancak sektörler ve bölgeler ilişkisinin kurulması, 2012 yılı ile beraber etkileşim kazanmıştır. İllerde desteklenecek yatırımların hangi sektörlerle bağlı geliştirileceği yönünde çalışmalar, özellikle de katma değeri yüksek ürünlere ya da sektörlerle eğilim olması kapsamında değerlendirilmektedir. Böylece çalışma süreçlerinde etkin bir performansın gösterilmesi ve teşviklerden gerekli ölçüde verimin alınması sağlanabilmektedir. Buna göre sektörlerin dağılımları dikkate alındığında tarım,

madencilik, enerji, imalat sanayisi ve hizmetler sektörü şeklinde belirtilebilmektedir. Bu sektörlere bağlı uygulamalar, bölgesel olarak değerlendirilmenin yanı sıra, katma değerdeki önemine göre de önemli bir uygulama bütünlüğünü oluşturmaktadır (Kılınç Savrul ve Doğrul, 2013; Acar ve Çağlar, 2012).

4.5.1 Tarım sektörü

Tarım faaliyetleri, her ülkenin vazgeçilmez ekonomi faaliyetleri içerisinde yer almaktadır. Tarımsal düzeyde çalışmalar, insanoğlunun yerleşik hayata geçmesinden bu sürece değin ekonomik yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, tarım sektörlerinin geliştirilmesi özellikli çalışmaların yapılmasının önemi büyüktür. Tarım sektörü, diğer sektörlerden farklı bir konumlamada yer alıp, gelirin elde edilmesinde geçen zaman, doğal koşullarda bağımlılık gibi faktörlere göre değişmektedir. Tarım sektöründe risk etmeni bu nedenle belirgin özelliklerde bulunup, doğal koşullara bağımlılıktan ileri gelmektedir. Arz ve talep esneklerinin düşük olması gibi durumların varlığı da bu sektörün konumlandırılmasına etki eden sorunsallıklar içerisinde. Tarımsal faaliyetlere bağlı çalışmaların sektör konumlamasında yer alması, özellikle de teknolojik gelişmelerin takibinin yapılmasını ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu durumların sağlanması ile beraber, sektörel teşvikler daha etkin bir konumlamaya ulaşmaktadır. Tarım sektörüne ilişkin çalışmaların uzun bir süreci kapsamaması ve etkin bir sürecin gelişmesinin de yine aynı şekilde belirli mertebeye gelmesi gibi hususlar, tarım sektöründe nitelikli adımların atılmasında yardımcıdır. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse sürdürülebilirliğin sağlanması, güvenliğin sağlık ve ekonomik düzlemde oluşturulması gibi nitelikler, tarım sektörlerine bağlı çalışmaları etkileyen durumlar arasındadır. Tarım sektörüne bağlı teşvikler bu açıdan, öncelikli olarak olumsuz süregelen unsurların ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir (Noyan, 2016; Topal, 2013; Cengiz, 2010; Özdemir, 1989).

Tarım sektörlerinin geliştirilmesi Türkiye bazında dikkate alındığında, kamu desteklerinin ön plana tutulduğu uygulama bütünlüklerinden oluştuğu ifade edilebilmektedir. Tarım sektöründe alışlagelmiş uygulamaların dışında çalışmaların yapılması, öncelikli olarak ülke ekonomisinde daha az paya sahip

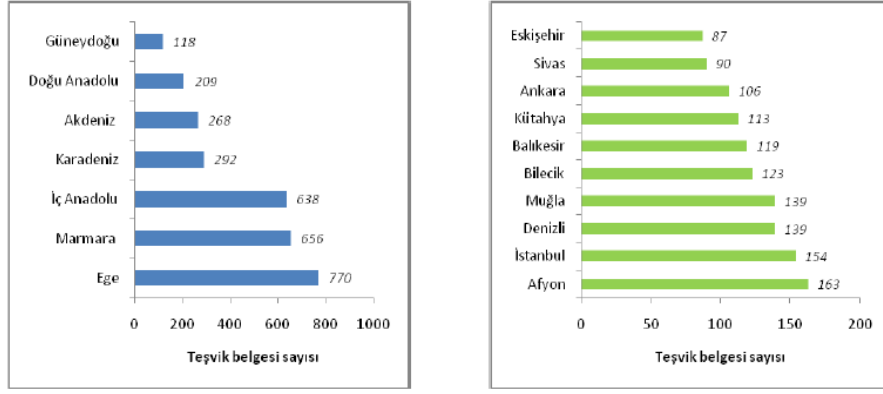
olmasının önüne geçilmesini gerektirmektedir. Teşviklerin daha az düzeyde sunulması, çalışmaların ve yatırımların da daha az oranda dikkate alınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmalardan, verimli sonuçların alınması önlenmekte ve söz konusu kaynaklar etkin bir şekilde değerlendirilememektedir. Tarım sektörünün toplam istihdamdaki payının artırılması gerekliliği, diğer sektörlerle ayrılan yüzölçümü içerisindeki konumu açısından dikkate alınabilmektedir. Buna göre, Türkiye’de 2006 yılında %24,1, 2007 yılında %23,5, 2008 yılında %22,8, 2009 yılında %22,9, 2010 yılında %23,7, 2011 yılında %24,2, 2012 yılında %23,6, 2013 yılında %22,9, 2014 yılında %21,1, 2015 yılında, %20,5, 2016 yılında ise %20,0 oranlarında istihdam olanakları sunulmaktadır. Türkiye’de bu yönde çalışmaların geliştirilmesinde temel mantık, Türkiye’nin tarım faaliyetlerinin diğer ülkelerin coğrafi konumlamasından daha etkin düzeyde olması ile ilişkilidir. Bu durumun dikkate alınarak çalışmaların yapılması gerekliliği, teşvik politikalarında uygulanan sistemlerin, daha çok istihdam yapısını artırma özelliğinde olmalıdır. Aynı zamanda bu durum, katma değeri artırılmış ürün olarak sunulduğunda, ihracat kapsamlı daha çok kazançların elde edilmesine etki göstermektedir. Bu süreçler ışığında tarım sektöründe çalışmaların hızlandırılması, tarımsal istihdamda birlik genelindeki payının etkin çalışmalar bütünlüğü ile desteklenmesi odaklı olmalıdır (Özkan ve Karaköy, 2018). Tarım sektöründe çalışmaların zarar görmesinde en önemli sorunsallık ise, üretim sürecinde meydana gelen herhangi bir istikrarsızlık, ekonominin bütününde istikrarsızlık oluşturmaktadır. Bu durum özellikle de, tarımın ekonomi içerisinde yerinin önemli olduğu ülkelerde değerlendirilmelidir. Bu durumun Türkiye açısından da dikkate alınması ve üretim sürecinde sorunların giderileceği teknolojik özellikli çalışmaların yapılması ve teşvik sistemleri oluşturulmalıdır. Teşvik politikalarında yatırımcıları teşvik edecek özelliklerin ortaya koyulması, bu yöne bağlı bir eğilimi oluşturabilmede gerekmektedir. Aynı zamanda ekonomik kaynakların da yatırımcılara, teşvik sistemlerince yine aynı şekilde sunulması önem arz etmektedir (Eşiyok, 2004).

4.5.2 Madencilik sektörü

Madencilik sektörü, tarih boyunca uygarlıkların şekillenmesinde kaynak oluşturan sektörlerden birisi konumundadır. Özellikle de son zamanlarda kömür

ve demirin önemi yadsınamaz düzeydedir. İçinde bulunulan bu yüzyılda, madencilğin gelişmesi ya da geliştirilmesi söz konusu olmadan, herhangi bir ekonomik kalkınmadan da söz edilememektedir. Bu nedenle ülkelerin kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmesi ve geliştirmesi gerekliliği, madencilik sektörü açısından da önemli bir konumlamada yer almaktadır. Bu durumun en temel göstergesi olarak gelişmiş ülkelerin madencilik sektöründeki gelişme nitelikleri ifade edilebilmektedir. Bu açıdan madencilik sektörü, sanayileşmenin temel girdilerini ortaya koyan sektörler konumlamasındadır. Bu sektöre bağlı çalışmaların da ülkeler bazında dikkate alınması önem arz etmektedir (Avsaroğlu, 2018).

Madencilik sektörü, çıkarma, işleme ve zenginleştirme ile ilgili konuları kapsayan Türk teşvik sistemi içerisinde en az paya sahip olan sektör konumundadır. 1980-2008 dönemleri arasında madencilik sektöründe 3037 adet teşvik belgesi verilmiş ve bu belgeler çerçevesinde cari fiyatlarla 4.455.777.952 TL tutarında sabit yatırımlar ve 188.523 kişilik istihdamlar öngörülmüştür. Bu kapsamda madencilik sektörü, tüm sektörler bazında belge ve istihdam sayısı bakımından %4, yatırım tutarı çerçevesinde ise %2'lik paya sahiptir. Bu durum aynı zamanda 1980 yılından günümüze değin, madencilik sektörüne bağlı teşvikli yatırımların hemen hiç değişme göstermeden işlemesine neden olmuştur. Madencilik sektöründe verilen teşviklerin %62 dolayları çıkarım alanlarında bir yönelim etkisi oluştururken, %16'sı işleme alanında, %18'i hem işleme hem de çıkarma işine ve %3'ü de zenginleştirme dalına giden işlemler sürecinde kendisini göstermiştir. Madencilik sektöründe dağılımların bölgesel boyutları ise Ege, Marmara ve İç Anadolu'da çalışma eğilimlerini kapsamaktadır. Coğrafi bölgesel dağılımda iller ise Afyon, İstanbul, Denizli, Muğla, Bilecik, Balıkesir, Kütahya, Ankara, Sivas ve Eskişehir illerinde önemli çalışma faaliyetlerini çevrelemektedir. İfade edilen unsurlar bağlamında unsurlar ise Şekil 3.1'de gösterildiği üzeredir (Yavan, 2011).

Şekil 4.1: Türkiye’de Madencilik Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımları

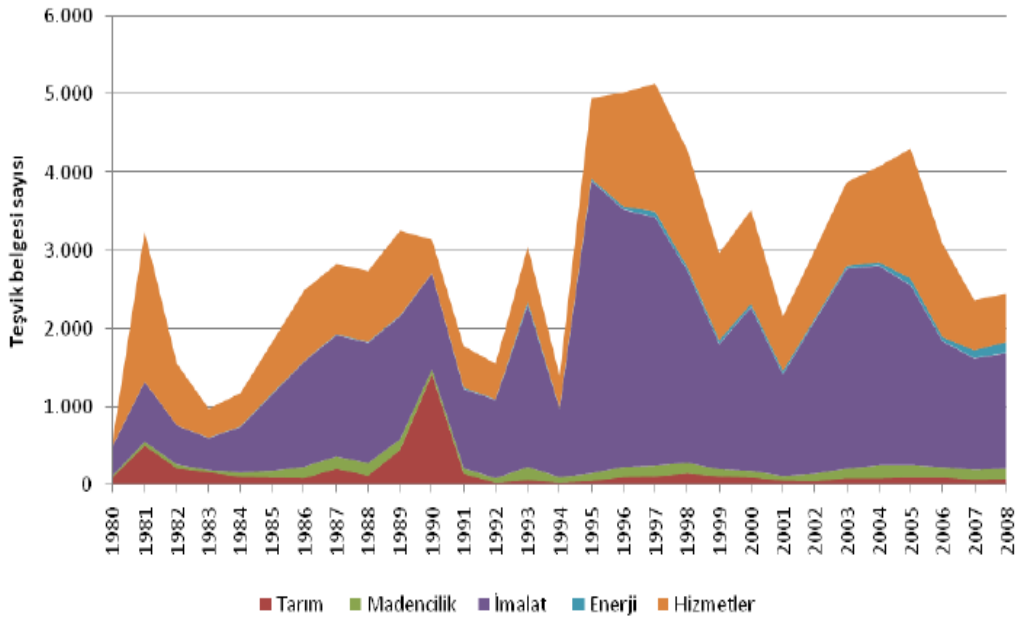
4.5.3 Enerji sektörü

Dünya genelinde şehirleşmenin ve endüstrileşmenin her geçen gün artış göstermesi, enerji ihtiyacında da artışları beraberinde getirmiştir. Enerji gereksinimlerine yönelik boyut değişikliği, günümüzde yenilenebilir ve yenilenemez enerjilerin de dikkate alınarak çalışmaların yapılmasını gerektirmiştir. Ülkelerin enerji bazında değerlendirecekleri çalışmalar, gelişen ve değişen teknolojiler kapsamında çalışmaların gerçekleştirilme düzeylerinin incelenmesini gerektirmektedir. Enerji kaynaklarının her geçen gün biraz daha tükenmesi, geçici düzeyde çözümleri bulmaktan ziyade uzun kapsamlı çözümleyici süreçleri gerekli kılmaktadır. Enerji ihtiyaçlarının sürdürülebilirliğine bağlı çalışmaların yapılması, bu yönde bir etkileşimi önemli bir düzeye ulaştırmaktadır. Bu nedenle enerji sektörüne bağlı çalışmalarda temel gereklilik, kaynakların tükenmesinin dikkate alınmasını ve sistemli çalışma etkinliklerini gerektirmektedir. Aynı zamanda çevre odaklı çalışma süreçlerinin de dikkate alınması, enerji sistemleri içerisinde zararın en az düzeye indirgenmesini ya da zararın tamamıyla ortadan kaldırılmasını desteklemelidir. Teşvik politikalarının da enerji üzerindeki odaklılıkları, günümüzün değişen ve gelişen teknolojik sistemlerinde bu yönde bir eğilimi çevrelemelidir (Yılmaz ve Hotunluoğlu, 2017).

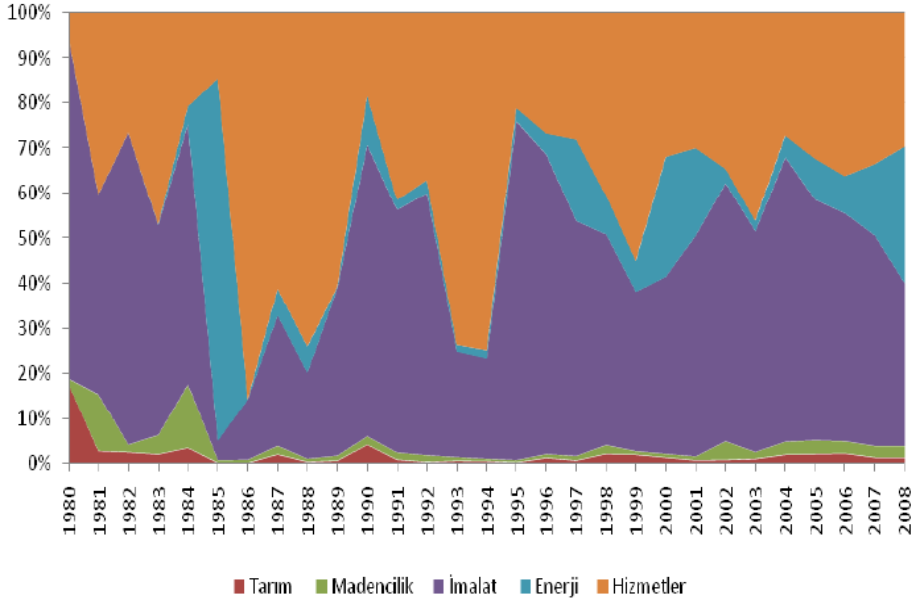
Türk teşvik sistemi içerisinde enerji sektörünün konumlandırılması, Şekil 3.2’de de gösterildiği üzere, madencilik ve tarım sektörlerinde olduğu gibi en az paya sahip olan sektörler grubu içerisinde yer almaktadır. Elektrik üretimleri ile ilgili teşvik sistemleri içerisinde termik ve hidroelektrik santral üretim projelerinin genel

toplam içerisindeki payı %1 olmakla birlikte, bu yönde projelere eğilimlerin son zamanlarda bir artışa ulaştığı da ifade edilebilmektedir. Türkiye’de ekonomik kalkınma ve sanayileşme açısından enerjiye olan gereksinimler, enerjiye bağlanan teşvikli yatırım tutarlarında artışa etki göstermektedir. Bu çerçevede ifade edilebilir ki, 1980 yılında milli gelir içinde enerjinin payı %1 oranında iken, son zamanlarda bu oran %4 dolaylarına ulaşmıştır. Yine Şekil 3.2’de gösterildiği üzere, enerji sektörüne bağlı büyümeler, önemli bir düzeye ulaşmamıştır. Genel olarak sabit bir seyirde devamlılık gösterdiği ifade edilebilmektedir. Bu durumun yanı sıra, enerji sektörüne yapılan yatırımların tutarları ise Şekil 3.3’de gösterildiği üzere, bu sektöre yapılan sermayenin büyük çaplı olmasından dolayı, 1997 yılı ile beraber önemli düzeyde artışların olduğu tespit edilmiştir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinden sonra, bu sektöre yapılan yatırımlar en önemli sırada değerlendirilmektedir. Yine şekil üzerinde, büyük enerji projelerinin devreye girdiği 1985, 1987, 1990, 1997, 2000-2001 ve 2007-2008 yıllarında, enerji teşviklerinin artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Barajların yapımları ve hidroelektrik santraller üretimi, elektrik sektöründe teşviklerin en önemli payını oluşturmaktadır. Bu kapsamda teşvik politikaları üzerinde odaklanma gösterilen husus, özel sektörlerin yatırımlarını artırma ve enerjide etkin projeleri geliştirme özellikleridir. Böylece sektör bazında yapılan çalışmalar önemli bir düzeye ulaşmaktadır (Yavan, 2011).

Şekil 4.2: Türkiye’de Teşviklerin Yatırım Miktarı Bakımından Sektörel Dağılımı

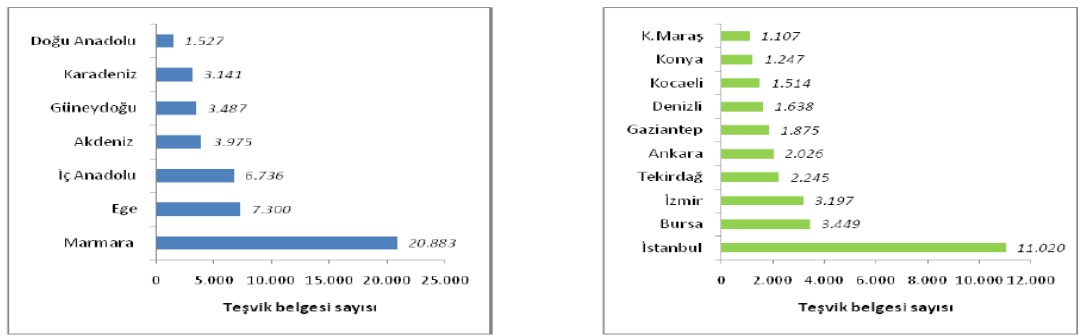

Şekil 4.3: Türkiye’de Teşviklerin Yatırım Teşvik Belgelerinin Yıllar İtibariyle Sektörel Gelişimi

4.5.4 İmalat sanayi sektörü

İmalat sanayisi, ekonomi içerisinde ülkenin gelişmesini ifade eden en temel gösterge konumundadır. Ülkelerin gelişmesine bağlı olarak sektörlerin ekonomi temelinde de payları değişim gösterebilmektedir. Ülkelerde temel gösterge önceki süreçlerde tarıma bağlı iken, ülkelerin gelişmesi ile beraber bu gösterge, yerini imalat sanayi sektörüne bırakmaktadır. İmalat sanayisinin genel durumu, hafif sanayiden ağır sanayiye doğru bir ilerleme süreci olarak değerlendirilmektedir (Polat, 2011). İmalat sanayisi Türkiye’de teşviklere bağlı değerlendirildiğinde, 1980-2008 yılları arasındaki 29 yıllık dönem içerisinde, imalat sanayisini %49-57 oranlarına ulaştırmıştır. Bu gösterge Türkiye kapsamında, teşviklerde en belirgin yatırımların imalat sanayisine ait olduğunu göstermektedir. Bu durumun temel gerekliliği ise, Türkiye’nin gelişmesinde en birincil unsurun imalat sanayisine olan yatırımların gerçekleştirilmesi şeklinde ele alınmasıdır. Bu anlamda yatırım teşviklerinin önemli bir etkinliği bulunmaktadır. İmalat sanayisinde de teşviklerin çoğunluğu, yatırım teşvikli çalışmalardan oluşmakta ve bu değer yalnızca 1968-1979 yılları arasında dikkate alındığında, yatırımların %77 oranında olduğu ifade edilmektedir. Ancak sonraki süreçlerde ve özellikle de planlı dönemler ile beraber, yatırım teşviklerinin imalat sanayisi içerisinde değeri azalış göstermektedir. Bu yönde imalat sanayisinin, sektörlere yönelik teşvik belgelerinin coğrafi dağılımları

dikkate alındığında, Şekil 3.4’de gösterilen grafikler ifade edilebilmektedir. Bu doğrultuda özellikle de Marmara bölgesinde imalat sanayisi uygulamaları önemli bir yer edinmektedir. Daha sonra ise sırasıyla Ege, İç Anadolu, Akdeniz, Güneydoğu, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri gelmektedir. Yine aynı şekilde teşviklerin illere bağlı değerlendirilmesi yapıldığında en çok İstanbul’a teşvik belgesinin verildiği ve daha sonra sırasıyla Bursa, İzmir, Tekirdağ, Ankara, Gaziantep, Denizli, Kocaeli, Konya ve Kahramanmaraş gelmektedir. Teşviklerde doğu illerde teşviklerin az oranda olduğu gözlemlenmektedir (Yavan, 2011).

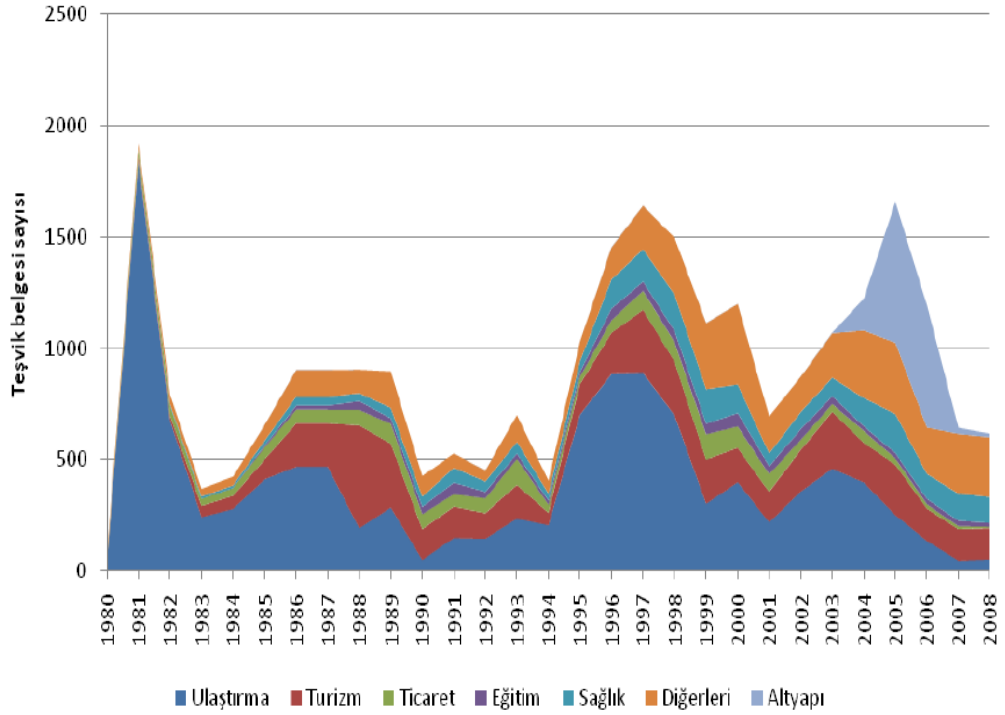
Şekil 4.4: Türkiye’de İmalat Sanayi Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımı

4.5.5 Hizmetler sektörü

Dünya genelinde ekonomiye yön veren sektörlerden birisi olan hizmet sektörü, dünya ülkelerinde tarım ve sanayi sektörlerinden daha çok etkileşim kazanmıştır. Hizmet sektöründe üstünlük, daha fazla kâr getiren hizmetler olmasından dolayı önemli bir yer edinmektedir. Hizmet sektörü, 1950’li yıllar ile beraber gelişmeye başlayan ve günümüzde de önemli bir yer edinen sektörler konumlanmaktadır. Türkiye’de de tüm ülkelerde olduğu gibi hizmetler sektörü, hızlı bir gelişme göstermiştir. Hizmet ticaretinden elde edecekleri yatırımları artırmak amacıyla yatırımların birçoğu sektörlerde bu yönde bir kayma yaşamıştır. Çünkü hizmetler sektörünün gelişme oranı, ülkelerin refah seviyelerinin ve gelişmişlik oranlarının bir göstergesidir (Özsağır ve Akın, 2012).

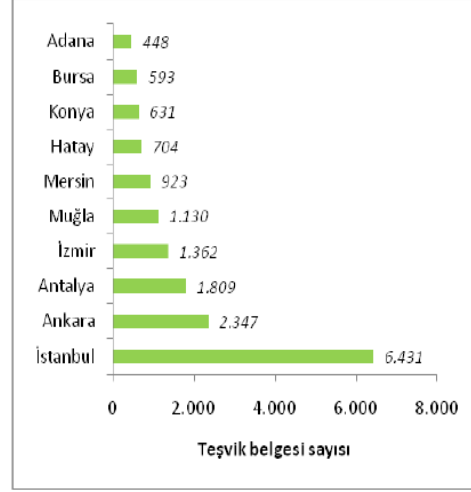
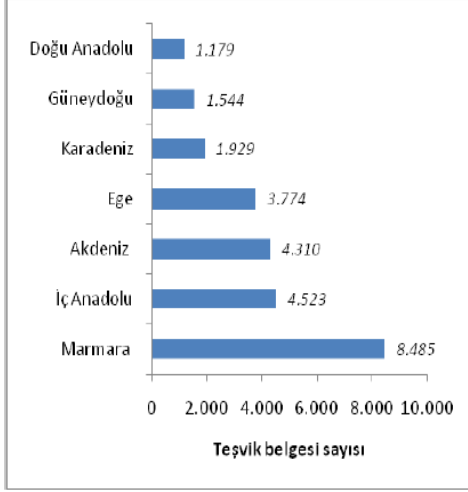
Türkiye’de teşviklerin hizmetler sektöründe gelişme göstermesi, 1980 yılı ile beraber önemli bir potansiyele ulaşmıştır. Şekil 3.2’de de görüldüğü üzere hizmetler sektöründeki pay, diğer sektörlerle oranla oldukça fazla düzeyde bir

kapsamı oluşturmaktadır. Diğer yandan Türkiye’de hizmetler sektörüne verilen pay bazı dönemlerde, yarısından fazlasını oluşturmaktadır. 1980’li yıllar, bu durumun en temel göstergesidir. 1990’lu yıllarda ise payın biraz azaltılması sağlanmıştır. 2000’li yıllarda da bu durum biraz daha inişe geçmiştir. Oransal olarak ifade edildiğinde 1980’li yıllarda toplam yatırım teşviklerinin %38-44’ünü, 1990’lı yıllarda %28-42’sini, 2000’li yıllarda %31-33’ünü kapsamıştır (Yavan, 2011; Sungur, 2004). Hizmet sektörlerinde alt dallara bağlı verilen teşvikler de birbirlerinden farklılıklar içermektedir. Buna göre ulaştırma, turizm, ticaret, eğitim, sağlık, diğerleri ve altyapı olarak sınıflandırılan hizmet gruplarının oransal nitelikleri değişim göstermektedir. Bu oransal değişimler, Şekil 3.5’de değerlendirildiği üzeredir. Şekil üzerinde de ifade edilebileceği üzere, teşvik yatırımları en çok ulaştırma hizmetleri üzerinde yapılmaktadır. Turizm ve sağlık hizmetleri de bu yönde diğer çalışma etkinliklerini oluşturmaktadır. Altyapı odaklı çalışmalar ise, daha çok 2003 yılı ile beraber gelişme gösteren uygulamalar bütünlüğündedir. Ulaştırma hizmetlerinin 1900-1983 yılları arasında yüksek bir çalışma faaliyetini kapsamaması ve 1995’li yıllara kadar az düzeyde teşvik belgelerini kapsamaması, gerekli görülen uygulamalar olması halinde tekrardan dikkate alınan faktörler konumunda yer almasına ortam hazırlamaktadır. Sağlık hizmetlerinde çalışmalar ise özellikle de 1997-1998 yıllarında süregelen faaliyetleri çevrelemektedir. Bundan sonraki süreçlerde de aynı şekilde çalışmalar yapılmaktadır. Eğitim alanında teşvikler ise, yine bu süreçlerde önemli bir düzeye ulaşmıştır. Diğer hizmetler uygulamaları ise, çalışma etkinliklerini her dönemde geliştiren ancak yine 1997-1998 yılları arasında artıran eylemleri yansıtmıştır (Yavan, 2011).

Şekil 4.5: Hizmet Sektöründe Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Alt Dallara Göre Değişimi

Hizmet sektörü çalışmalarında bir diğer durum, bölgesel dağılımların nitelikleridir. Bu durum ulaştırma, eğitim, sağlık ve altyapı çalışmaları açısından önemlidir. Buna göre Şekil 3.6'da da değerlendirildiği üzere, Türkiye'de hizmet sektörleri dağılımlarının teşvik belgeleri doğrultusunda nitelikleri, en çok Marmara Bölgesi'nde ve İstanbul ilinde faaliyetleri kapsamaktadır. Coğrafi bölgelere göre sıralamaların en çoktan aza doğru ifadesi yapıldığında ise İç Anadolu, Akdeniz, Ege, Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri gelmektedir. İllere yönelik sıralamalarından yine aynı şekilde çoktan aza doğru nitelendirilmesi sağlandığında ise Ankara, Antalya, İzmir, Muğla, Mersin, Hatay, Konya, Bursa ve Adana belirtilebilmektedir. Bu yönde teşviklerin genel çalışma etkinliklerinde doğu illere çok denk düşülmemektedir. Bu durum, gelişmişlik farklarını azaltmayı önleyen temel unsurlar arasındadır. Çalışma süreçlerinde özellikle de doğu illerde çalışmaların yapılması gerekliliği, kalkınmışlık farklarını azaltma açısından önemlidir. Teşviklerin gelişmeyi sağlayıcı düzlemde oluşturulması, Türkiye'nin gelişmişliğini artırma açısından önemlidir. Bu durumun özellikle de hizmetler sektörü kapsamında dikkate alınması gerekmektedir (Yavan, 2011).

Şekil 4.6: Türkiye’de Hizmet Sektörüne Verilen Teşvik Belgelerinin Coğrafi Dağılımı

4.6 Yatırım Teşviklerinde Genel Düzenlemeler

Yatırım teşvik politikalarına yönelik düzenlemeler, ülkenin kalkınmışlık düzeyini artırma hedefinde en önemli sistemlerden birisi olarak kendisini göstermiştir. Türkiye’nin istihdam yapısının artırılması ve gelir dağılımına yönelik eşitsizliklerin sonlandırılması, yatırım odaklı dengesizliklerin önlenmesi gibi hususlar, yatırım teşvik sistemine ilişkin düzenlemeleri önemli bir boyuta ulaştırmıştır. Bu çerçevede yapılan düzenlemelerde temel hedef nokta ise, vergisel teşvik sisteminden başlayan ve günümüze kadar çalışmaların devam eden boyutunu ortaya koyma ile ilişkilidir. Yatırım teşviklerinde genel düzenlemelerin yapılmasında temel hedef, belirli stratejilerin etkinliklerini farklılaştırma odaklıdır. Örnek üzerinden bu durum incelendiğinde, “yatırım indirimi” üzerine yatırım teşvikleri düzenlemeleri, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında çok daha fazla düzeyde değişime uğramıştır. Bu duruma yönelik geliştirilen düzenlemeler ise, yeni ekonomik ihtiyaçların oluşması ve uygulamada meydana gelen aksaklıklardan kaynaklıdır. Bu açıdan bakıldığında yatırım teşvikleri sistemlerine göre değişikliklerin olması, ekonomi ile uygulamalar arasında bağlantının tam bir şekilde ortaya koyulabilmesinden kaynaklıdır (KPMG, 2013).

Yatırım teşvik sistemlerine yönelik düzenlemeler, temelde belirli gruplar altında toplanabilmektedir. Buna göre söz konusu düzenlemeler ve genel çerçeveleri,

aşağıda maddeler halinde sıralandıkları şekillerde belirtilebilmektedir (PwC Türkiye, 2018);

- Sabit yatırım tutarına ve asgari kapasiteye bağlı olarak eski düzenleme içerisinde, yatırımların finansal kiralama sistemlerine bağlı yapılması durumu, toplamda asgari düzeyin ikiyüzbin Türk lirası olacağı ifade edilmiştir. Yeni düzenlemede ise, bölgelere bağlı olarak tutarın belirlenmesi ve belirli değerlerde olması hususu üzerinde durulmuştur.
- Yatırım süresi ve tamamlama vizesinde eski düzenlemede, sabit yatırımdaki değişime göre şekillendirilmiştir. Yatırımın istenilen sürede gerçekleştirilme ölçüsü, ek sürenin hangi koşullara göre verileceği üzerinedir. Yeni düzenleme ile beraber, bu durumların yanı sıra ek süre verilmiş olan sabit yatırımlarda, Türk Lirası ve üzerindeki stratejik yatırımlara bağlı olarak teşvik belgesindeki mevcut süre ile ilişkili olarak artırımlar geliştirilebilmektedir.
- Eski ve yeni düzenlemelerden bir diğeri ise, tanımlara yöneliktir. Bu tanımlar içerisinde ise nitelikli personel tanımlaması ile yatırım dönemi ifadelerinde belirli değişiklikler yapılmıştır. Nitelikli personel tanımında yer alan istihdamın yatırımın işletme döneminde şeklindeki ifade, istihdamın yatırım ile gerçekleştirileceği ifadesine dönüştürülmüştür. Yine aynı şekilde yatırım dönemi kavramına yönelik ifadeye temel düzenleme, eski sistemde destek kararı tarihinden başlanması üzerine belirtilmiştir. Ancak yeni düzenleme, destek kararından belirtilen yatırıma başlama tarihinden olmak üzere şeklinde değiştirilmiştir.
- Düzenlemelerden birisi ise, diğer hükümler olarak dikkate alındığında, madde 12 kapsamındadır. Eski sistemde temel ifade, bu desteğin uygulanmasına, tamamlama vizesini takip eden aydan başlaması şeklinde iken, yeni düzenlemede bu ifade kaldırılmıştır.

4.6.1 Yatırım teşviklerinde izlenecek yollar

Yatırım teşviklerinde düzenlemeler ile beraber, temelde izlenecek yollar da yasal alt yapıya yönelik dayanaklarından yani elektronik başvuru sistemlerinden başlamaktadır. Bu sistemler değişime uğrayarak gelişmeye devam etmektedir. Bunun detaylandırılması kadar, temel süreçlerden birisi de, yasal çerçevenin önemli unsurlarını irdelemeyi vermektedir. Bu irdeleme amaca uygunluğu ve

kapsamıdır. Bu yönde yatırım teşviklerinde izlenecek yolların çerçevesi de çizilmektedir. Söz konusu bu tür irdelemeler ise, aşağıda maddeler halinde sıralandıkları şekillerde belirtilebilmektedir (KPMG, 2013);

- Üretimleri ve istihdamları artırma üzerine odaklanmaktadır.
- Uluslararası düzeyde yatırımların doğrudan artırılmasını sağlama üzerine çalışmaları hedeflemektedir.
- Uluslararası çerçevede rekabet yapısını artırma ve araştırma-geliştirme içeriklerini iyileştirici, bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile beraber, stratejik yatırımların özendirilmesini sağlama hedeflenmektedir.
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması sağlanmaktadır.
- Kalkınma planları ile yıllık programlarda öngörülen hedefler düzleminde tasarruflarda katma değer açısından yüksek yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmaktadır.
- Çevreyi koruma çalışmalarının da temel alınarak yatırımların özellikle de kümelenme sistemine dayalı olarak şekillendirilmesi sağlanmaktadır.

4.6.2 Teşvik alım örnekleri üzerinden değerlendirme

Yatırım teşviklerinin alınması, seçicilik özelliği ile diğer desteklerden ayrılmaktadır. Yatırımların yapılarına, yerlerine ve endüstrilerine göre bu desteklerin nitelikleri de değişkenlik göstermektedir. Diğer yandan teşvik almak, hazineden doğrudan para almak anlamına da gelmemektedir. Ekonomik kalkınmada canlandırıcı nitelikler, vergi teşviklerinin önemini geliştiren önemli unsurlardandır. Diğer yandan KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) kredileri ile az gelişmiş bölgelerdeki yarım kalmış olan yatırımlara ilişkin krediler dışında, teşvik tedbirleri aslen vergisel özelliklerdedir. Teşviklerin verilmesi bu çerçevede, belirli kriterler temel alınarak, farklı uygulamaları ve kapsamaları içermektedir (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010).

Devlet teşviklerine geniş bir kapsamda bakıldığında, oldukça kapsamlı bir yapıyı taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu yönde bir gruplandırma yapıldığında, teşvik sağlamada ilk olarak belirli grupların oluşturulduğundan söz edilebilmektedir. Bu gruplar ve sağlanan teşvikler ise, aşağıda maddeler halinde sıralandıkları şekillerde belirtilebilmektedir (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014);

- Ar-Ge inovasyon teşvikleri; KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu), Avrupa Birliği fonları, TTGV (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı), Teknoloji geliştirme bölgeleri ve 5746 Ar-Ge şeklindedir.
- Girişimcilik teşvikleri; KOSGEB, İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) ve Avrupa Birliği fonlarıdır.
- Çevre koruma teşvikleri; TTGV, DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı) yardımları ve Avrupa Birliği fonlarıdır.
- Tarım ve hayvancılık teşvikleri; Avrupa Birliği fonları ve kırsal kalkınma çalışmalarıdır.
- Kültür ve turizm teşvikleri; Kültür ve turizm ile Avrupa Birliği fonlarıdır.
- Hayat boyu öğrenme ve gençlik programları; Avrupa Birliği fonlarıdır.
- İhracat teşvikleri; Serbest bölge ve DTM yardımlarıdır.
- Hazine yatırım teşvikleri; Hazine müsteşarlığıdır.
- İşsizlik ödeneği ve istihdam teşviki; İŞKUR, Avrupa Birliği fonları ve Sosyal Güvenlik Kurumu sigorta primidir.
- KOBİ desteği teşviki; KOSGEB, OSB ve TTGV'dir.
- Genel destek uygulamaları (birincil tarım dışında); kalkınma ajanlarıdır.

KOSGEB kapsamında sağlanan teşvikler, 3624 sayılı kanun çerçevesinde, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinde payın ve etkinliğin artırılması, rekabet güçlerinin ve düzeylerinin artırılması, ekonomik gelişmelerle paralel bir çalışma bütünlüğünün şekillenmesi ölçüsü, sanayi sektör işletmelerine gerekli kolaylıkları sağlama üzerinedir. KOSGEB destekleri yönetmeliğince çalışmalar, hizmet sektörlerini destekleme ve bu desteğe yönelik uygun altyapıyı temin etme süreçlerini vermektir. Yönetmelik bağlamında sağlanan desteklerde temel zemin, uygulamaya bağlı yasal alt yapının kavuşturulacağı süreçlerin geliştirilmesi üzerinedir. KOSGEB içerisine dâhil edilen sektörler ise alanlara yönelik farklılaşma taşımaktadır. Örneğin turizm sektörü, KOSGEB kapsamına sonradan alınmıştır. Geri ödemeli ve ödemesiz desteklere yönelik bu sektör kapsamında değerlendirilmiş ve olanaklar sunulmuştur. Buna göre oteller ve moteller, gençlik hostelleri ve dağ barınakları, kamp yerleri ve diğer kısa süreli

konaklama yerleri, kamp yerleri, lokantalar, pastaneler gibi yerler, seyahat acenteleri ve tur işletmeleri gibi durumları kapsamaktadır. Bu durumda KOSGEB faaliyetleri, sektörler bazında çeşitli destekleri ortaya koyan profilleri göstermektedir (Teşvik Çalışma Grubu, 2009). KOSGEB desteklerinde bu tür çalışmaların yanı sıra, gelişen ve değişen teknoloji de dikkate alınmaktadır. Bu yönde 2019 yılı destek profili olarak özellikle de işletmelere Teknoyatırım Destek Programı'nı sunacaklarını ve aynı zamanda, işbirliği destek uygulamaları kapsamında KOBİ'lerin, büyük işletmelerle işbirliğini yapmaları halinde bu tür desteklerin büyük işletmelere sunulacağı ifade edilmiştir (KOSGEB, 2019).

Teşviklerin TÜBİTAK tarafından sağlanan yönlerine bakıldığında ise, bu çerçevede teşvik sistemlerinin Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Kanun bağlamında geliştirildiğinden söz edilebilmektedir. Teşvikten ve insandan yeterli düzeyde yararlanma eğilimleri, personel maliyetine dâhil edilmeyen, sadece çalışma süreçleri ile ilişkili olarak gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. TÜBİTAK'a beyanda bulunmada yine aynı bu şekilde bir, çalışma özelliklerini kapsamalıdır. Ancak bu durumda teşvik ödülleri de çalışmaları gerçekleştiren kişilere sunulabilmesi yönüyle önemlidir (TÜBİTAK, 2012).

5. BAĞIMSIZ DENETİM KAPSAMINDA MUHASEBE STANDARTLARI İNCELEMESİ

5.1 Bağımsız Denetimde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Etkisi

Muhasebe ve bağımsız muhasebe denetimlerine bağılı olarak son zamanlarda ciddi bir değişme ve gelişme yaşanmıştır. Ülkelerde hesap verme yükümlülüklerine bağılı olarak muhasebe bilgilerinin raporlandığı finansal tabloların oluşturulması, önemli bir unsur olarak şekillendirilmiştir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın geliştirilmesi ise, 2005 yılından sonra uygulamaya alınan çalışmaları kapsamaktadır. Bu tablolar üzerinden belirlenen ölçütler, Uluslararası Denetim Standartları'na yönelik olarak bağımsız denetim standartları doğrultusunda uygulamaları çevrelemiştir (Gücenme Gençoğlu ve diğ., 2014).

Finansal raporlama sisteminde herhangi bir problem yaşamadan, ihtiyaç duyulan bilgilerin kullanılması hususu temel alındığında, yüksek düzeyde finansal bilgiler, muhasebe bilgi sistemlerinde yerini alması gereken bir unsur olarak görünmektedir. Finansal tablo kullanıcıları, söz konusu hazırlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile beraber, finansal raporlamaya ilişkin kalitenin artırılması üzerine değerlendirmelere yönelmektedir. Diğer bir ifadeyle Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın uygulanması sonucunda, finansal raporlama kalitesinde artışlar oluşmasına rağmen, uyumlu bir finansal raporlamanın hazırlanmaması ise, ciddi düzeyde problemler oluşturması açısından dikkate değerdir. Bu yönde temel ifade ise, bu standardın genel etkinliklerinin tek başına yeterli olmayacağı üzerinedir. Bağımsız denetim sürecinde, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın temel etkinlikleri, finansal tablolardan kaynaklı meydana gelebilecek hataları indirgeme ve önemli yanlışlıkları bulundurma olasılıklarına dayalı olarak bilgileri geliştirmede

yeterli ve etkin çalışmaları yapmaya odaklanmayı gerektirmektedir (Yanık ve Karataş, 2017).

Bağımsız denetçiler tarafından Uluslararası Finansal Raporlama Standartları doğrultusunda belirlenen temel unsurlardan birisi olarak, rehberlikte problemleri oluşturduğundan söz edilebilmektedir. Finansal bilgiye ihtiyacın uygun bir şekilde hazırlanması önemli iken, uygulama sürecinde çok sayıda ülkenin bu yönde bir gerekliliği taşımasından dolayı, çalışmalarda ciddi problemler gelişmiştir. Bu durumlardan kaynaklı olarak yasal değişikliklerde gerekliliklerin sonucuna, yürütücü kurumlar arası uyumsuzlukların olmasından, standartlarda mevcut değerlendirme ölçütlerinde anlaşılabilirlik ya da uygulamalar sürecinde zorluklardan, bilgi eksikliklerinin hem uygulama sürecine yönelik hem de standartlara yönelik olmasından gibi farklı ölçülerde hususlardan söz edilebilmektedir. Bu nedenle Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na yönelik bağımsız denetçilerin genel zorlukları, farklı şekillerde belirtilebilmektedir (Çankaya ve Dinç, 2012).

5.2 Denetim Sürecinde Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) Etkisi

Türkiye Finansal Raporlama Standartları, işletmenin bir ya da daha fazla işletmeyi kontrol etmesi durumu olarak nitelendirildiğinde, bu kontrolün gerçekleştirilmesi sırasındaki tabloların hazırlanmasını ve sunumlarının oluşturulmasını belirtmektedir. Finansal raporlama ilkelerini belirten bu standartlar ile beraber, ortaklıkları kontrol eden bir işletmenin etkinliğinde, finansal tablo hazırlanmasını zorunlu bir sürece yöneltmektedir. İşletmelere kolaylık sunması temelinden bakıldığında bu husus, kontrol ilkesinin ne düzeyde etkin olduğunu ortaya koymada önemli bir niteliktir. Standartların hazırlanmasında zorunluluk taşıyıcı temel etmen, bağlı ortaklıklar ile ana ortaklıkların finansal tabloya olan gerekliliklerini ortaya koyması temelinden irdelenmektedir. Konsolidasyon dayanıklılığını simgeleyen bu hususlar, standartlar sonucunda, kontrol ilkesinin uygulanabilirliğini ve muhasebeleştirme hükümlerini uygulama yetkinliklerini geliştirmektedir (Savaşkan, 2015).

Bağımsız denetçiler, muhasebe standartlarında en önemli taraflardan birisidir. Bağımsız denetçilerin standartları uygulama ve özellikle de uyumda etki eden profillerini ortaya koyma eğilimleri, mevcut alışkanlıklardan çıkabilme ya da

sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim, dış çevre ve standartların anlaşılabilirliği ölçüsünde değerlendirilebilmektedir. Bu ifade edilen unsurlardan özellikle de standartların anlaşılabilirliği ile uygulama başarısı arasındaki ilişki nitelendirildiğinde, genelde pozitif yönlü bir değerlendirmeden bahsedilebilmektedir. Standartların doğru ve net bir şekilde anlaşılması halinde, uygulamaya yönelik başarılar da artışlar söz konusu olmaktadır. Anlam bütünlükleri ve dil birliklerinin olması, bu açıdan bakıldığında en önemli unsurlar arasında gözlemlenmektedir (Çankaya ve Dinç, 2012).

5.3 Denetim Sürecinde Bağımsız Denetim Standardı (BDS) Etkisi

Bağımsız denetim olgusu, denetim örgütü ile denetlenen birimdeki standartlara uygunluğu belirleme üzerine geliştirilen faaliyetlerdir. Finansal tablolar, uygunluk ve performans kriterleri gibi çeşitli düzeylerde yapılan çalışmaların genel boyutları, finansal tablolar ile diğer finansal bilgilerdeki temel niteliklerin, yeterli olduğunu da gösterme odaklıdır. Ayrıca finansal yönde uygunluklar, performans kriterlerince de dikkate alınan hususları kapsamaktadır. Bağımsız denetimlerin muhasebe denetlemelerinde belirli özellikleri taşıması gerektiği üzerinden durum irdelemesi yapıldığında, denetlenen bilgiler ile önceden belirlenmiş olan ölçütleri karşılaştırma, denetçi olma durumuna bağlı olarak çalışmalarını objektif bir düzeyde yapma, mesleki bilgi ve tecrübelerine bağlı şekilde yeterli düzeyde denetçiyi dikkate alma, iktisadi dönemde belirli bir dönemi kapsama gibi unsurları kapsamaktadır. Bu çerçevede denetleme sürecinde söz konusu faaliyetler, standartlara uygun şekilde yapılmasını ve sektöre yönelik belirli unsurlara dikkat etmesini gerektirmektedir (Demirtaş Aydoğan, 2017).

Bağımsız denetim uygulamaları temelde, Bağımsız Denetim Standartları'na bağlı olarak finansal tablolardan kaynaklı yanlışlık riskini en az düzeye indirgeyebilme ölçüsünde analitik incelemelere tabi tutulmaktadır. Analitik incelemelerin olması gerekliliği, çalışma süreçlerinde daha profesyonel sonuçların alınmasına yardımcıdır. Özellikle de yüksek hacimli işlerde tekniklerin geliştirilmesi ve kullanılması, mali tablolardan kaynaklı yanlışları indirgemede önemlidir. Bu durum genel kapsamda değerlendirildiğinde, bağımsız denetçinin yapmış olduğu denetim çalışmaları, denetim faaliyetlerinde

rehberlik yapabilme ve denetimlerde etkinlikleri artırabilme düzeyinde önem taşımaktadır (Sağlar ve Akçalı, 2018).

5.4 Bağımsız Denetimde Uzman Görüşü

Denetimlerin mutlaka bir uzman tarafından gerçekleştirilmesi gerekliliğine yönelik ifade, hem Bağımsız Denetim Standardı kapsamında ifade edilmiş hem de denetlemenin yetkin şekilde ortaya koyulması ölçüsünde belirtilmiştir. Uzman görüşünün temelde bir sonucu olarak yapılan çalışmalar, doğru ve güvenilir bir niteliğin bildirilmiş olmasını gerektirir. Uzman görüşü bu açıdan bakıldığında, çalışma süreçlerinde profesyonel bir yönelimin geliştirilmesi açısından etkin bir husus olarak dikkate alınmaktadır (Ünal, 2007).

Bağımsız denetçilerin karşılaşılabileceği risklerin en az düzeye indirgenmesi, temelde standartlara uygun bir değerlendirmenin yapılmasını gerektirmektedir. Çeşitli tekniklerin de kullanılması gerekliliğine yönelik ifade, fiziki incelemeleri yapma, gözlemleri yapma, yeniden hesaplamaları, soruşturmaları, belge incelemelerini gerçekleştirme gibi farklı nitelikleri çevrelemektedir. Bu değerlendirmelerin bağımsız denetçiler tarafından gerçekleştirilmesi, Bağımsız Denetim Standardı kapsamında özellikle de uzman çalışanların kullanılmasına yönelik hususları içermektedir. Diğer bir ifadeyle denetlemeye ilişkin standart içerisinde ortaya koyulan ifade, Uzman Çalışanların Kullanılması Standardı doğrultusunda faaliyetleri gerçekleştirme özelliğini ortaya koymaktadır (Kamu Gözetimi Kurumu, 2013).

5.4.1 Denetim Yapılacak Sektör Açısından Değerlendirmelerin Yapılması

Denetimlerin son zamanlarda irdelenmesi ve bu yönde değerlendirmelerin yapılması, özellikle de kamu sektöründe başarısızlıkların artmasından ve bağımsız denetim şirketlerinin büyük firma iflaslarını önceden haber edememesinden dolayı önemli bir boyuta ulaşmıştır. Bağımsız denetçilerin genel olarak sektörel kurumda hem iç hem de dış denetlemelerin en etkin şekilde olması gerekliliği, uzmanların genel görüşlerini dikkate alma ya da uzmanların bu yönde bilgilendirici süreçleri geliştirmesini gerektirmektedir. Diğer yandan hem özel hem de kamu sektörlerinde denetimlerden yeterli ölçüde bir faydanın elde edilmemesi hususu, sorunların temeline inmeyi gerekli

kılmaktadır. Sektörlerde yaşanan denetim başarısızlıkları etkenleri ise, aşağıda maddeler halinde sıralandıkları şekillerde belirtilebilmektedir (Kayrak, 2015);

- Denetçi bağımsızlıklarına yönelik sorunlar,
- Çıkar çatışmaları,
- Denetçiler ile denetlenen kurumlar arasındaki yolsuzluk ilişkileri,
- Denetimlerin standartlara aykırı şekilde planlanması ve özellikle de muhasebeye yönelik planlamalardan uzak bir yapıda uygulamaların ve raporlamaların geliştirilmesi,
- Kalite kontrol süreçlerinin denetim sürecinde etkinleşmemesi,
- Deneyimsizlikler,
- Denetimde beklenti boşlukları,
- Mesleki yetersizlikler,
- Gerekli ölçüde mesleki özenin ve şüphenin gösterilememesi.

Bağımsız Denetim Standardı kapsamında, uzmana yönelik genel ifadeler belirtilmiştir. Buna göre uzmanın yeterliliği, kabiliyeti ve tarafsızlığı olması yönelimi önemli bir durum olarak gösterilmiştir. Uzmanın nitelikleri ayrıca, bir meslek kuruluşu ya da sektör derneğine üyeliğini gerektirmektedir. Sektör derneği olarak ifade edilen unsur, etik standartları uygulayıcı ve diğer üyelik hükümlerine tabi olarak uzmanlıklarını geliştirici çalışmalar yapmayı belirtmektedir. Uzmanların bilgilerini artırması ve lisans veren bir kuruluş tarafından öngörülen hükümlere tabi olması da önemlidir (Kamu Gözetimi Kurumu, 2013).

6. YATIRIM TEŞVİKLERİNİN DENETİMİNİN SAĞLANMASI VE BAĞIMSIZ KURULUŞ DENETLEMELERİNİN ÖNEMİ

6.1 Denetlemenin Kavramsal Çerçevesi

Denetim işlevsellikleri, çok eski tarihlerden günümüze kadar ulaşan bir sistem bütünlüğünü ortaya koymaktadır. İnsanların toplum halinde yaşamaları, denetimi vazgeçilmez bir unsur olarak göstermektedir. Sanayi devrimi ile beraber iktisadi ölçülerde yaşamın gelişmesi, bu yaşam içerisinde belirli bir otoritenin geliştirilmesini gerektirmektedir. Denetleme işlevsellikleri de bu açıdan, belirli ölçülerde işlem süreçlerinin gerçekleştiğini gösteren bir akıştır. Denetleme ile beraber, uygunlukların belirlenebilmekte ve aksi halde bir durumun olması sonucunda gerekli olan faaliyet bütünlükleri geliştirilmektedir. Bu nedenle denetlemelerin eksiksiz ve sürekli bir şekilde yapılmasının önemi büyüktür. Diğer yandan denetleme olmadan, örgütlerin kendi kendilerine tam görev yaptıklarını ifade etmek zordur. Bu nedenle denetleme, bir ihtiyacın göstergesidir. Denetlemenin önemi aynı zamanda, nitel ve nicel büyümenin ülke genelinde etkinliğini yansıttığından kaynaklanmaktadır. İşlem faaliyetlerinin ve işlemlerinin, önceden belirlenen amaçlara ve kurallara uygun doğrultuda işleyişini yansıtan denetleme, örgütlerin geliştirici doğrultuda çalışmalarını belirlemeye yardımcıdır. Denetimin amaçları bu nedenle, denetimin ne için gerekli olduğu ile ilişkilidir. Denetimin, faaliyet gösteren niteliklere göre şekillendirilmesi, bu nedenle denetimin özelliklerini veren ölçümlerdir. Bu nedenle denetimin gerçekleştirilmesi için gereklilik arz eden etkenlerin değerlendirilmesi ve bu yönde denetlemelerin yapılması gerekmektedir (Polat, 2013; Kebeli, 2012).

6.1.1 Yatırım teşviklerinde denetlemenin önemi

Liberal ekonomik sistem içerisinde, gelişmelerin ve değişmelerin sürekliliği, işlem süreçlerinin takibinin farklı şekillerde yapılmasını gerektirmektedir. Üretim faaliyetlerinin doğrudan etkilenmesi ya da kontrol edilmekten ziyade

düzenleyici ve denetleyici ölçüde yaklaşımların geliştirilmesi önemlidir. Denetleme bu ölçüde, devlet müdahalelerinin etkinliklerini azaltma olanaklarını ortadan kaldırma ve bazı ekonomik plan ve programlar çerçevesinde devamlılığını sağlamaya yardımcı olmaktadır. Liberal ekonomik sistemde devletin müdahalesi çok kabul edilen bir görüş olmasa da, denetlemelerin işlem süreçlerini takibi önemlidir. Bu durumun en önemli gereklilikleri ise, üretim imkânlarında gelişme gösteren kıtlıklar, sermaye piyasasında yetersizlikler, teknoloji ve inovasyon çalışmalarında yetersizliklerdir. Bu nedenle devletin belirli alanlara müdahalesi ve bu amaçla da yeni politikalar geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Günümüz sürecinde politikaların en önemlilerinden birisi ise, şüphesiz ekonomik çerçevede uygulanan teşviklerdir (Dilek, 2016; Atamer, 2015).

Teşviklerde ve özellikle de yatırım teşviklerinde denetlemeler, yatırımları destekleyici uygulamaların takibi ile ilişkilidir. Teşviklerin geliştirilmesinde temel eğilim, bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırma, teknoloji transferini sağlama, istihdam olanaklarını geliştirme, ithalat mallarının ülke içerisinde üretilmesini sağlama, katma değeri yüksek ürünleri üretme gibi etkinlikleri geliştirme amacındadır. Bu tür çalışmaların teşvikler ile sunulmak istenmesinde temel etkenler ise, bölgesel dengesizlikleri azaltma, kalkınmanın tüm bölgelerde olmasını sağlama, az gelişmiş bölgelerde istihdam olanaklarını ve bölgenin iktisadi gücünü artırma durumları ile ilişkilidir. Ancak bu akışın sistemli bir bütünlükte yürümesi, her daim denk düşülen bir unsur olmamaktadır. Teşviklerin amacına uygun doğrultuda çalışmaları kapsamı, denetleme ile beraber takibin yapılmasını gerektirmektedir. Gerekli denetlemeler ile beraber, teşviklerin amaçlarına uygun şekilde yapılıp yapılmadığı tespit edilebilmektedir. Bu açıdan denetlemeler, teşviklerde vazgeçilmez unsurlar arasındadır (Recepoğlu ve Değer, 2016; Karakurt, 2010).

6.1.2 Teşvik çerçevesine uygun niteliklerin belirlenmesi

Teşvik politikalarının belirlenen ölçülerde devamlılık gösterdiğini teyit etme, teşviklerin takibinin yapılması ve sonuçlarının izlenmesi ile belirlenebilmektedir. Genel durumları ölçüsünde başarılı sonuçların alındığı düşüncesi hâkim olsa bile bu durumun gerekliliği önem arz etmektedir. Ancak

günümüzde sistemli bir akışın oluşturulmasının değeri değişmektedir. Buna göre devlet kaynaklarının yeterli olduğu dönemlerde teşvik uygulamalarına bağlı prim şeklinde hibe destekleri ve çeşitli kredi uygulamaları yapılmıştır. Ancak bu durum günümüzde kaynakların azalmasından dolayı, daha etkin düzeyde kullanımını gerektirmiştir. Bu ölçüde teşvik sistemleri, uygun niteliklerin ortaya koyulduğu ve çalışmaların da bu nitelikler ölçüsünde devamlılık gösterdiğini teyit etme odaklıdır. Bu sayede söz konusu olanakların yeterli düzeyde olduğu ya da kullanımların yeterli bir etkinlikte şekillendirildiği belirlenebilmektedir. Diğer yandan denetlemeler, yatırım teşvik sistemleri ölçüsünde dikkate alındığında, bölgesel uygunluğun belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde kaynaklar ile bölgesel çalışmalar arasında sorunlar oluşabilmekte ve teşviklerin yeterli oranda kullanılamaması söz konusu olmaktadır. Teşvik sisteminde geliştirilen eleştirilerin takibinin yapılması ve uygun nitelikleri değerlendirme ölçüleri bu açıdan önemlidir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Köksal, 2009).

6.1.3 Denetim sonuçlarına bağlı gerekli önlemlerin alınması

Teşvik denetimlerinin yapılması ve elde edilen denetim sonuçların bağlı önlemlerin alınması, teşvik politikalarının etkinliklerini artırma açısından önemlidir. Yatırım teşviklerinde de bu durumun önemi, yönetsel, bölgesel, teknolojik ve sistematik uyumluluk arasındaki ilişkinin kurulması açısından gerekmektedir. Ancak teşviklerde denetimin sağlanması çeşitli güçlükleri taşımaktadır. Bu açıdan denetlemelerin tam bir etkileşimle takip edilmesi ve sonuçlarının da yine aynı şekilde tespit edilebilmesi açısından, gerekli düzeyde istatistiksel veri tabanının oluşturulması gerekmektedir. Aksi halde denetimsel işlevselliklerden başarılı sonuçlar alınamamaktadır. Bu nedenle denetimlere bağlı değerlendirmeler, öncelikli olarak denetsel sürecinin takibinin iyi yapılması ile ilişkilidir. Denetleme sürecinde, gerekli önlemlere bağlı ilişkilerin yatırım teşviklerinde kapsamlı şekilde çalışmalarını desteklemesi de bu işlevselliktedir. Buna göre denetim sonuçlarına bağlı önlemlerin gruplandırılması ve serbest bölgelere, teknoloji geliştirme bölgelerine, ihracat teşvik önlemlerine, Ar-Ge çalışmalarına göre, vergi indirimlerine bağlı nitelendirilmesi sağlanabilmektedir. İfade edilen unsurlar, bir örneklem üzerindedir. Bu durum teşviklerin genel kapsamlarına göre değişme

gösterebilmektedir. Bu nedenle denetim sonuçlarına göre tedbir alıcı önlemler, teşvik sistemlerinin genel etkinliğine göre belirlenmelidir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Dürüs, 2005).

6.2 Yatırım Teşvikleri Denetim Stratejilerinin İncelenmesi

Yatırım teşviklerinin etkinlikleri, ülkelerin genel konumlandırma stratejilerine bağlı olarak kaynaklar ile yapılan çalışmalar arasındaki uyumluluklarını gerektirmektedir. Uygulanan teşvik politikalarının etkinlik derecesinin saptanması, bu konu ile ilişkili yeni düzenlemelere gidilmesini gerektirebilmektedir. Bu nedenle denetim stratejilerinin, söz konusu çalışmalar ile bütünleşmesini sağlayacak etkinliklerin geliştirilmesi önemlidir. Denetim sürecinde bu bütünleşme, geliştirilen politikalar ile denetim kapsamlarının çerçevesidir. Buna göre söz konusu denetim politikalarının, yapılan çalışmalar ile uyumluluk taşıması, denetleme stratejilerinin öncelikli olarak bu yönde olmasını gerektirmektedir. Yatırım teşviklerinin etkin olabilmesinde ülkelerin kalkınma planları, stratejilerinin uluslararası gelişmeleri desteklemesi ve takibinin de bu kapsamda yapılması ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle yatırım teşviklerinde, denetime bağlı stratejiler de hem ülkenin kendi konumlamasına hem de uluslararası düzeyde uygunluklarına bağlı oluşturulmalıdır. Türkiye’de de yatırım teşvikleri, politikalar ve kapsamları açısından bu yönde şekillendirilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Karakurt, 2010).

6.2.1 Yatırım teşviklerinde denetim politikalarına genel bakış

Yatırım teşviklerinde politikaların gelişimi, belirli açılardan oluşmaktadır. Yatırım teşviklerinin geliştirilmesinde temel eğilim, bölgeler arası ekonomik ve sosyal farklılıkları azaltma girişimleridir. Bu nedenle de bölgesel programların oluşturulması üzerinde yoğunlaşma gösterilmektedir. Yatırım teşviklerinin geliştirici özellikleri, politikalarda bu tür durumların dikkate alınması odaklıdır. Buna göre genel kapsamda değerlendirme yapıldığında, denetim politikalarının genel irdeleyici özellikleri, yatırım teşviklerinin uyumluluğu taşıyabilecek özellikleri ile ilgilidir. Diğer yandan yapılan teşviklerin, politikalar ile bağdaştırıcı niteliklerde olması da önemlidir (Eser, 2011; Dürüs, 2005).

Yatırım teşvik politikaları, Türkiye kapsamında incelendiğinde, mevcut yatırım teşvikleri içerisinde diğerlerine oranla en eski teşvik uygulamaları, genel yatırım teşvik politikalarıdır. Teşvik sistemi içerisinde etkinliğinin önemli bir potansiyelde olması, denetleme sürecinde yatırım teşvik politikalarının etkinliğini sağlayabilmeyi gerekli kılmaktadır. Bu açıdan denetleme işlemlerine bağlı değerlendirmeler, yatırım teşvik politikalarında özellikle de devlet desteklerinin daha kapsamlı ve anlaşılır düzlemde olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Denetleme süreçlerinde işlemlerin aynı zamanda, söz konusu politikalar ile uygun doğrultuda çalışmaların yapıldığını da belirlemeyi gerektirmektedir. Bu ölçümlenelerde denetim politikaları, hem gerçekleştirilen çalışmaların uygunluklarını ölçümleme hem de bu uygunlukların özelliklerini yansıtabilme açısından önemlidir. Diğer yandan denetleme politikalarının, yatırım teşviklerinin söz konusu politikaları ile uyumlu bir şekilde hareket etmesi gerekliliği, öncelikli olarak yatırım teşvik politikalarının genel kapsamını şekillendirmektedir (Dürüs, 2005).

6.2.2 Yatırım teşviklerinde denetim kapsamının çerçevesi

Devletlerin teşvik sistemleri içerisinde konumlaması, doğrudan üretim faktörlerinde yer almaktan ziyade, düzenleyici ve denetleyici sistemler içerisinde yer almasıdır. Türkiye'nin yeni piyasa yapısı bu yönde bir etkileşim ortaya koymaktadır. Devletin genel pozisyonunun yatırım teşvik politikaları sistemince dikkate alınmasında farklı durumlar söz konusudur. Bu farklılıklar, yatırım teşviklerinde denetim faaliyetlerinin kapsamına işlemektedir. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse, devletin sağladığı teşviklerden nakit teşvikler, yatırımlara yönelik doğrudan bir parasal katkısıdır. Diğer bir deyişle nakit teşviklerde söz konusu risk, devlete ait risktir. Bu nedenle nakit teşviklerin yatırım amacıyla sunulmasında gerekli bilgilendirmelerin yapılması kadar, izleme ve denetleme işlemlerinin de sürekli yapılmasının önemi büyüktür. Nakit teşviklerinde geliştirilen politikalar ise, önkoşulların sağlanması amacıyla geliştirilmektedir. Bu nedenle yatırım teşviklerinde politikalar ve denetleme kapsamı, teşviklerin uygulanma mekanizmalarını içeren uygulamalardır. Denetimin tam anlamıyla yapılması gerekliliği, politikaların işleyişini tespit etme çerçevesidir (Eser, 2011).

6.3 Yatırım Teşviklerinde Denetim Açısından Önemli Unsurlar

Denetimler genelde, teşvik sistemlerinde eleştirel noktayı oluşturmaktadır. Buna göre denetimlerin yetkin bir şekilde yapılmaması, ancak teşviklerin gerçekleştirilme durumları, önemli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Özellikle de yatırım teşvikleri denetimlerinde bu durum belirgin bir şekilde etkisini gösterebilmektedir. Bu yönde ülkelerin genel potansiyelleri, yatırım teşviklerinin ne yönde yapılması gerektiğini ortaya koyan faaliyetler bütünlüğünü oluşturmaktadır. Denetimde dikkat edilmesi gereken unsurlar, öncelikli olarak söz konusu politikalara bağlı yapılan çalışmaların yeterlilikleridir. Örnek üzerinden ifade edildiğinde, bölgesel olarak geliştirilen yatırım teşviklerinin, daha çok gelişmemiş yöreler üzerinde yapılması odaklı teşvikleri çevrelemektedir. Bu yatırımların gelişmiş yörelere kayma oranlarının takip edilmesinin önemi bu nedenle büyüktür. Teşvik sistemlerinde eleştirilerin özellikle de bu yönde oluşturulması, denetleme süreçlerinde etkin bir sistemin oluşturulmadığını göstermektedir. Denetimlerin yatırım teşvikleri kapsamında dikkat edilmesi gereken unsurları, bu açıdan geliştirilmelidir. Denetlemelerin etkinliklerinin artırılması amacıyla yerindelik denetim anlayışının ve bağımsız kuruluşlarca denetim etkinliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece denetim faaliyetlerinde, geniş bir etkinlik kapsamı oluşturulabilmektedir (Tatar Candan ve Yurdadoğ, 2017; Güven, 2007).

6.3.1 Yerindelik denetim anlayışının önemi

Yerindelik denetim anlayışı, demokratik açıdan hesap verebilirliğin artırıldığı bir denetim fonksiyonudur. Toplumun aktif olarak yönetsel faaliyetlere katılımları, yapılan çalışmalarda hesap verilebilirliğin olmasını gerektirmektedir. İnteraktif bir yönetim anlayışının oluşturulması, yerindelik denetim anlayışının geliştirilmesine etki eden uygulamalar bütünlüğüdür. Hesap verilebilirlik anlayışının, yerinde denetim uygulaması ile geliştirilmesi, öncelikli olarak karardan doğrudan ya da dolaylı düzlemde etkilenebilecek olan kişileri dikkate almada yardımcıdır. Yönetsel faaliyetlerin genel bağlamda bir toplumsal desteği çevrelemesi, demokratik hesap verilebilirlik uygulamalarının, halk katında meşruiyetini sağlamada da önemlidir. Yönetsel faaliyetlerin toplumsal desteğe kavuşmuş bütünlüğü, tüm faaliyetlerde yalnızca hukuka ya da

politikalara uygunluk niteliği sınırlandırmasında değildir. Aynı zamanda vatandaşların yararını tam anlamıyla sağlayacak çalışmaları yapma ile de ilişkilidir. Hesap verilebilirliğin artırıldığı yerindelik denetim fonksiyonu, denetim ile beraber toplanan verilerin doğruluğunu teyit etmede önem taşımaktadır. Denetime bağlı söz konusu faaliyetin ne oranda yerine getirilmiş olduğu belirlenebilmektedir. Bu açıdan yerinde denetim, doğru bilgilendirmelerin yapılabilmesi açısından önemlidir. Yerindelik denetim anlayışının en önemli uygulamalarından birisi olarak ise, yatırım teşvikleri çalışmalarıdır. Söz konusu teşviklerin etkin bir sistemde ilerleme gösterdiğini teyit etmede bu durumun önemi büyüktür. Böylece kapsamlı bir çalışma bütünlüğü oluşturulabilmektedir (Tutar ve Altınöz, 2017; Doğan, 2015).

6.3.2 Denetim stratejilerinde bağımsız kuruluşların önemi

Bağımsız denetim uygulamalarına yönelik çalışmalar, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler açısından da önemlidir. Türkiye genelinde bağımsız kuruluşların gelişmesinde en önemli unsurlardan birisi, ekonomik piyasalarda çeşitli faaliyetler gösteren banka ve diğer mali kuruluşlarına yönelik isteklerdir. Bu nedenle bağımsız kuruluşların denetleme işlemlerini yerine getirmesi amacıyla, çeşitli kurumlar geliştirilmiştir. Denetim stratejileri içerisinde bağımsız kuruluşların önemi, denetlemenin etkinliğini artırmada önemli bir yer tutmaktadır. Bağımsız denetim şirketlerince gerçekleştirilen bu denetlemeler, özellikle de yatırım odaklı çalışmalarda önem taşımaktadır. Buna göre gerekli ölçülerde denetlemelerin yapılarak uygunlukların belirlenmesi, bu denetleme özelliklerine göre farklı bir faaliyet özelliğinin oluşturulmasını sağlamaktadır. Örneğin yatırımlarda gerekli ifadelerin uygunluklarının tespit edilmesi, bağımsız kuruluşların iyi ölçüde çalışmaları desteklemesini ortaya koymaktadır. Bu şekilde yatırım yapılacak bölgeye özgü bilgi ve belgelerin doğruluğunun belirlenmesi sağlanabilecektir. Buna göre gerekli tecrübeleri kapsayan bağımsız denetçilerin varlığı, daha etkin çalışmaların yapılmasında yardımcıdır. Bağımsız denetçilerin önemi, genel amaçlarına göre kabul edilen bir fonksiyondur (Erçiçek, 2016).

6.4 Yatırım Teşviklerinde Bağımsız Kuruluşların Denetimde Niteliksel Olarak Etkisi

Bağımsız denetim uygulamalarının önemi, yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu önemin en belirgin özelliği ise, yatırım teşviklerince benimsenen uygulamalar bütünlüğüdür. Bağımsız kuruluşların önemini artırma amacıyla 1 Ocak 2014 tarihinde alınan kararlar, daha etkin bağımsız kuruluşları desteklemek açısından önemlidir. Bu tarihte alınan kararlar doğrultusunda, denetlenecek şirket ya da denetleyen şirket, eğer %20 oranında ortak bir paya sahipse bağımsız bir denetici olarak kabul edilmemektedir. Buna göre denetleme görevinin bağımsız kavramına bağlı şekillendirilmesi, denetlenecek birimin içerisinde yer almayan kişi ya da kurumlarca yapılmaktadır. Diğer yandan, elde edeceği paya yönelik denetleme kriteri de verilmiştir. Denetleme ve danışmanlık faaliyetlerini gerçekleştiren kişinin bu işten elde edeceği oran da önemlidir. Bu kapsamda dikkate alındığın bağımsız kuruluşlarınca denetleme çalışmaları, etkin bir denetimi destekleyecek ölçüdedir. Bu denetlemenin yatırım teşviklerinde genel etkinlikleri ise, yatırım kesinliğini belirleme ve dolandırıcılığı önleme temellidir (Demirtaş Aydoğan, 2017; Erçiçek, 2016).

6.4.1 Teşvik doğrultusunda yatırım kesinliğinin belirlenmesi

Yatırımcılar, kreditorler gibi finansal tablo kullanıcılarının tamamı, yapacakları yatırımlarda kesinlikle güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Yatırımcıların güvenlerinin, bilgilere yönelik tam ve yerinde olması sonucunda, işletmeye fon akışları sağlanabilmekte ve işletmelerin devamlılıkları söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle güvenli bilginin elde edilebileceği denetleme kuruluşlarının olmasının önemi büyüktür. Bu denetleme kuruluşlarından bağımsız deneticiler ise, gerekli çalışmaları yerinde denetim işlemleri ile uygulayarak uygun kararları yöneltmektedir. Bu kapsamda yatırımlarda etkin bir fon akışı elde edebilmektedirler. Bağımsız kuruluşların gerçekleştirmiş olduğu çalışmaların en önemli özelliği, söz konusu ifade edilen unsurlar ile yapılacak çalışmadan elde edilecek kâr ya da memnuniyet ilişkisidir. Bu yönde belirtilen bilgilerin güvenilirliğine bağlı olarak çalışmaların yapılması sağlanmakta ve yeterli oranda verim alınabilmektedir (Cengiz, Dinç ve Güngör, 2017).

Bağımsız denetimlerde kalite, söz konusu araştırmalar sonucunda elde edilen performanstır. Teşvik politikalarına bağlı gerçekleştirilebilecek çalışmalar, denetçinin kararına bağlı faaliyetlerin uygulanmasını sağlayabilmektedir. Bu durum, teşviklerin özelliklerinin doğruluğunu teyit etme ve özellikle de finansal performansı artırma açısından önemlidir. Denetimin yalnızca yatırımcılar üzerinde konumlanan koruyucu özelliğini azaltma ve yatırıma bağlı güven oluşturma çalışmaları, denetleme faaliyetlerinde etkin çalışmaların yapılmasına yardımcıdır. Bu durum teşviklerin amaçlarına, kapsamlarına ve verilif aşamalarına göre etkisini gösteren uygulamalardır. Yapılan teşviklerin tamamında güven duygusunun oluşturulabilmesi, söz konusu teşviklerin etkinlikleridir. Teşviklerin yatırım çerçevesinde kesinliğini ortaya koyma çalışmaları, bu durumun önemli bir uygulamada olmasına yardımcıdır. Bu nedenle bağımsız deneticilerin olması, yatırıma karar verme etkinliğini de değiştirmektedir (Cengiz, Din ve Güngör, 2017; Topal, 2006).

6.4.2 Yatırıma yönelik dolandırıcılık unsurlarının nlenmesi

Dolandırıcılığın yatırımlara yönelik etkinliği, finansal tablolara bağlı gösterimlerde problemlerin kendisini ortaya koymasıdır. Hileli bir yaklaşım etkinliği, dolandırıcılığın temelini oluşturmaktadır. Hilenin oluşturulması yalnızca bir menfaat ile ilişkili durumla sınırlı kalmayıp belirli bir yükümlülükten kaçmaya bağlı da geliştirilebilmektedir. Buna göre varlıkların kötüye kullanımları ya da söz konusu faaliyetlerde hileli faaliyetlerin benimsenmesi uygulamaları, çalışma süreçlerinde sorunlara neden olmaktadır. Yatırıma yönelik dolandırıcılık faaliyetleri ise, ülke genelinde ekonomiyi mali zarara uğratan uygulama bütünlüklerini çevrelemektedir. Dolandırıcılık Türkiye’de olduğu gibi İngiltere gibi gelişmiş çok sayıda ülkede de, denk düşülen bir durumdur. Bu nedenle özellikle de kamu kurumlarında rastlanılan riskleri azaltma eğilimli çalışmalar yapılmaktadır. Bu faaliyetler özellikle de yatırım teşvikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, ülkelerin gelişmesine etki gösterecek uygulamaların yapılması önemlidir. Bağımsız denetçilerin varlıkları da bu yönde önemli bir etkinlik kazandırabilmektedir. Ülkelerin söz konusu teşviklerinin yeterli ve etkin düzeyde olduğu değerlendirmesi de, yapılan çalışmaların faaliyetlerini geliştirme amacında önemli bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle söz konusu çalışmalarda, yatırıma yönelik dolandırıcılıkları önüne

geçilmesinde bağımsız denetçilerden yeterli oranda yararlanılması önemlidir. Söz konusu faaliyetlerde yapılan nakit yardımlarının, ülke genelinde kazanç oluşturacak faaliyetlerini desteklemesi açısından önem taşımaktadır (Fido, 2016; Oğuz, 2015).

7. BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPOR İNCELEMESİ: X KURUMSAL GAYRİMENKUL DEĞERLEME VE DANIŞMANLIK A.Ş. YÖNETİM KURULU ÖRNEĞİ

7.1 Araştırmada Bağımsız Denetçi Raporuna Yönelik Genel Kapsam

X Kurumsal Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık Anonim Şirketi kapsamında 1 Ocak ila 31 Aralık 2017 tarihleri arası, hesap dönemine ilişkin finansal tablolar ile bağımsız denetçi raporları incelenmiştir.

7.2 Görüşün İncelenmesi

X Kurumsal Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık A.Ş.'nin (şirket) 31 Aralık 2017 tarihli finansal durum tablosu ile aynı tarihte sona eren hesap dönemine ait; kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu, özkaynak değişim tablosu ve nakit akış tablosu ile önemli muhasebe politikalarının özeti de dâhil finansal tablolarını denetlemiş bulunuyoruz.

Görüşümüze göre ilişikteki finansal tablolar, şirketin 31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla finansal durumunu ve aynı tarihte sona eren hesap dönemine ait finansal performansını ve nakit akışlarını, Türkiye Muhasebe Standartları'na uygun olarak tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunmaktadır.

7.3 Görüşün Dayanağı

Yaptığımız bağımsız denetim, Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayımlanan Bağımsız Denetim Standartları'na ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Türkiye Denetim Standartları'nın bir parçası olan Bağımsız Denetim Standartları'na ve ek olarak uzman görüşü alınması (bds 620) (BDS'lere) uygun olarak yürütülmüştür. Bu standartlar kapsamındaki sorumluluklar, z raporumuzun Bağımsız Denetçinin Finansal Tabloların Bağımsız Denetimi'ne ilişkin sorumluluklar bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. KGK tarafından yayımlanan Bağımsız

Denetçiler için Etik Kurallar (Etik Kurallar) ile finansal tabloların bağımsız denetimiyle ilgili mevzuatta yer alan etik hükümlere uygun olarak şirketten bağımsız olduğu beyan edilmektedir. Etik kurallar ve mevzuat kapsamındaki etiğe ilişkin diğer sorumluluklar da tarafca yerine getirilmiştir. Bağımsız denetim sırasında elde edilen bağımsız denetim kanıtlarının, görüşün oluşturulması için yeterli ve uygun bir dayanak oluşturduğuna inanılmaktadır.

7.4 Kilit Denetim Konuları

Kilit denetim konuları, mesleki muhakememize göre cari döneme ait finansal tabloların bağımsız denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Kilit denetim konuları, bir bütün olarak finansal tabloların bağımsız denetimi çerçevesinde ve finansal tablolara ilişkin görüşün oluşturulmasında ele alınmış olup, bu konular hakkında ayrı bir görüş bildirilmemektedir. Bu yönde genel hususlar ise, Çizelge 6.1’de sunulduğu üzeredir.

Çizelge 7.1: Kilit Denetim Konusunun Denetim Sürecinde İrdelenmesi

Kilit Denetim Konusu	Denetimde bu konu nasıl ele alındı
1) Yatırım amaçlı gayrimenkullerin finansal tablolardaki gösterimi ve açısından önemli bilgiler 31 Aralık 2017 tarihi itibarı ile finansal tablolarda 3.980.040 TL tutar ile şirketin toplam varlıklarının yaklaşık %47’lik kısmının yatırım amaçları gayrimenkullerden oluşması nedeniyle, yatırım amaçlı gayrimenkuller kilit denetim konusu olarak seçilmiştir. (Muhasebe politikası için “Dipnot 2 Önemli Muhasebe Politikalarının Özeti” ve yatırım amaçlı gayrimenkullerin detayları için Dipnot 7-b’ye bakınız.)	2) Denetim çalışmalarımız kapsamında aşağıdaki prosedürler gerçekleştirilmiştir: Yatırım amaçları gayrimenkullere ilişkin tüm tapular temin edilmiş ve mevcudiyetleri tespit edilmiştir.

7.5 Yönetim ve Üst Yönetimden Sorumlu Olanların Finansal Tablolara İlişkin Sorumlulukları

Şirket yönetimi; finansal tabloların TMS'lere uygun olarak hazırlanmasından, gerçeğe uygun bir biçimde sunumundan ve hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık içermeyecek şekilde hazırlanması için gerekli gördüğü iç kontrolden sorumludur.

Finansal tabloları hazırlarken yönetim; şirketin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetinin değerlendirilmesinden, gerektiğinde süreklilikle ilgili hususları açıklamaktan ve şirketi tasfiye etme ya da ticari faaliyeti sona erdirmeye niyeti ya da mecburiyeti bulunmadığı sürece işletmenin sürekliliği esasını kullanmaktan sorumludur.

Üst yönetimden sorumlu olanlar, Şirket'in finansal raporlama sürecinin gözetiminden sorumludur.

7.6 Bağımsız Denetçinin Finansal Tabloların Bağımsız Denetimine İlişkin Sorumlulukları

Bir bağımsız denetimde, bağımsız denetçilerin sorumlulukları şunlardır:

- Amaç, bir bütün olarak finansal tabloların hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık içerip içermediğine ilişkin makul güvence elde etme ve görüşünü içeren bir bağımsız denetçi raporu düzenlemektir. Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayımlanan Bağımsız Denetim Standartları'na uygun olarak yürütülen bir bağımsız denetim sonucunda verilen makul güvence; yüksek bir güvence seviyesidir ancak, var olan önemli bir yanlışlığın her zaman tespit edileceğini garanti etmez. Yanlışlıklar hata veya hile kaynaklı olabilir. Yanlışlıkların, tek başına veya toplu olarak, finansal tablo kullanıcılarının bu tablolara istinaden alacakları ekonomik kararları etkilemesi makul ölçüde bekleniyorsa bu yanlışlıklar önemli olarak kabul edilir.
- Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayımlanan Bağımsız Denetim Standartları'na uygun olarak yürütülen bir bağımsız denetimin gereği olarak, bağımsız denetim boyunca mesleki muhakeme kullanılmakta

ve mesleki şüphecilik sürdürülmektedir. Bağımsız denetim tarafınca ayrıca:

- Finansal tablolardaki hata veya hile kaynaklı “önemli yanlışlık” riskleri belirlenmekte ve değerlendirilmekte; bu risklere karşılık veren denetim prosedürleri tasarlanmakta ve uygulanmakta ve görüşlere dayanak teşkil edecek yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilmektedir (Hile; muvazaa, sahtekârlık, kasıtlı ihmal, gerçeğe aykırı beyan veya iç kontrol ihlali fiillerini içerebildiğinden, hile kaynaklı önemli bir yanlışlığı tespit edememe riski, hata kaynaklı önemli bir yanlışlığı tespit edememe riskinden yüksektir).
- Şirketin iç kontrolünün etkinliğine ilişkin bir görüş bildirmek amacıyla değil ama duruma uygun denetim prosedürlerini tasarlamak amacıyla denetimle ilgili iç kontrol değerlendirilmektedir.
- Yönetim tarafından kullanılan muhasebe politikalarının uygunluğu ile yapılan muhasebe tahminlerinin ve ilgili açıklamaların makul olup olmadığı değerlendirilmektedir.
- Elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, şirketin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı hakkında ve yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğu hakkında sonuca varılmaktadır. Önemli bir belirsizliğin mevcut olduğu sonucuna varılması halinde raporda, finansal tablolardaki ilgili açıklamalara dikkat çekme ya da bu açıklamaların yetersiz olması durumunda olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi gerekir. Varılan sonuçlar, bağımsız denetçi raporu tarihine kadar elde edilen denetim kanıtlarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, gelecekteki olay veya şartlar şirketin sürekliliğini sona erdirebilir.
- Finansal tabloların, açıklamalar dâhil olmak üzere genel sunumu, yapısı ve içeriği ile bu tabloların, temelini oluşturan işlem ve olayları gerçeğe uygun sunumu sağlayacak şekilde yansıtıp yansıtmadığı değerlendirilmektedir.
- Finansal tablolar hakkında görüş vermek amacıyla, şirket içerisindeki işletmelere veya faaliyet bölümlerine ilişkin finansal bilgiler hakkında yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilmektedir. Şirket denetiminin yönlendirilmesinden, gözetiminden ve yürütülmesinden denetçi sorumludur. Verilen denetim görüşünden ise tek başına denetçi sorumludur.

- Diğer hususların yanı sıra, denetim sırasında tespit ettiğimiz önemli iç kontrol eksiklikleri dâhil olmak üzere, bağımsız denetimin planlanan kapsamı ve zamanlaması ile önemli denetim bulgularını üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilmektedir.
- Bağımsızlığa ilişkin etik hükümlere uygunluk sağlandığı üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilmektedir. Ayrıca bağımsızlık üzerinde etkisi olduğu düşünülebilecek tüm ilişkiler ve diğer hususlar ile ilgili önemli bir durum varsa, üst yönetimden sorumlu olanlara iletilmektedir.
- Üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, cari döneme ait finansal tabloların bağımsız denetiminde en çok önem arz eden konuları yani kilit denetim konuları belirlenmektedir. Mevzuatın konunun kamuya açıklanmasına izin vermediği durumlarda veya konuyu kamuya açıklamanın doğuracağı olumsuz sonuçların, kamuya açıklamanın doğuracağı kamu yararını açacağına makul şekilde beklendiği istisnai durumlarda, ilgili hususun bağımsız denetçi raporunda bildirilmemesine karar verilmiştir.

7.7 Mevzuattan Kaynaklanan Diğer Yükümlülüklerle İlişkin Rapor

Türk Ticaret Kanunu'nun 402'nci maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca; Şirketin 1 Ocak - 31 Aralık 2017 hesap döneminde defter tutma düzeninin, finansal tablolarının, Türk Ticaret Kanunu ile şirket esas sözleşmesinin finansal raporlamaya ilişkin hükümlerine uygun olmadığına dair önemli bir hususa rastlanmamıştır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 402'nci maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca Yönetim Kurulu tarafımıza denetim kapsamında istenen açıklamaları yapmış ve talep edilen belgeleri vermiştir.

7.8 Muhasebe ve Tablo İncelemelerinin Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında 31 Aralık 2017 tarihinde sonlandırılan finansal durum tablosu incelemeleri Çizelge 6.2 ve 6.3'de, kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu gösterimi Çizelge 6.4'de, 2017 ve 2016 hesap dönemlerine bağlı özkaynak değişim tablosu Çizelge 6.5'de, nakit akış tablosu Çizelge 6.6'da,

finansal tablolara ilişkin açıklayıcı notlar ise, Çizelge 6.7’de gösterildiği üzeredir.

Çizelge 7.2: 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Finansal Durum Tablosu

(Tutarlar aksi belirtilmedikçe Türk Lirası (“TL”) olarak ifade edilmiştir)

Cari Dönem Bağımsız	Denetimden Geçmiş 31 Aralık 2017	Geçmiş Dönem Bağımsız Denetimden Geçmiş 31 Aralık 2016	
	Dipnot		
Nakit ve nakit benzerleri	3	52.675	115.261
Ticari alacaklar			
İlişkili olmayan taraflardan ticari alacaklar	5	538.979	517.965
Diğer alacaklar			
İlişkili olmayan taraflardan diğer alacaklar	9	129.720	385.673
İlişkili taraflardan diğer alacaklar	9.23	2.637.613	1.258.96
Cari dönem vergi varlığı	6	1.551	1.257
Peşin ödenmiş giderler	11	16.362	19.060
Diğer dönen varlıklar	10	1.978	695
Dönen Varlıklar		3.378.878	2.298.707
Yatırım amaçlı gayrimenkuller	7	3.980.040	3.980.040
Maddi duran varlıklar	7	862.816	1.039.963
Maddi olmayan duran varlıklar	8	9.329	10.733
Ertelenmiş vergi varlığı	21		11.241

Çizelge 7.2: (Devamı) 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Finansal Durum Tablosu

Duran Varlıklar		4.852.185	5.041.977
		8.231.063	7.340.684
Kısa vadeli borçlanmalar	4	330.561	588.270
Diğer finansal borçlar	4	19.180	10.308
Ticari borçlar			
İlişkili olmayan taraflara ticari borçlar	5	884.421	842.412
İlişkili taraflara ticari borçlar	23	15.00	
Diğer borçlar			
İlişkili olmayan taraflara diğer borçlar	9	78.807	22.643
Çalışanlara sağlanan faydalara ilişkin karşılıklar		15.776	22.647
Çalışanlara sağlanan faydalar kapsamında borçlar		40.958	92.019
Ertelenmiş gelirler		57.839	54.725
Borç karşılıkları	12		
Dönem karı vergi yükümlülüğü	21	67.269	142.472
Diğer kısa vadeli yükümlülükler	10	5.672	3.671
Kısa Vadeli Yükümlülükler		1.515.483	1.779.167
Ticari borçlar			
Diğer taraflara ticari borçlar	5	28.335	

Çizelge 7.2: (Devamı) 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Finansal Durum Tablosu

Uzun vadeli karşılıklar			
Çalışanlara sağlanan faydalara ilişkin	12	25.633	63.404
Uzun vadeli karşılıklar			
Ertelenmiş vergi yükümlülüğü	21	7.570	
Uzun Vadeli Yükümlülükler		61.538	63.404
Ödenmiş sermaye	14	230.000	230.000
Yasal yedekler		109.126	109.126
Özel fonlar		208.765	19.263
Kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak			
Birikmiş diğer kapsamlı gelirler veya giderler			
Tanımlanmış fayda planları yeniden Ölçüm kazançları/kayıpları		(22.621)	(33.540)
Geçmiş yıllar karları		5.173.264	4.578.688
Net dönem karı/zararı		955.508	594.576
Özkaynaklar		6.654.042	5.498.113
Toplam Kaynaklar		8.231.063	7.340.684

İlişikte sunulan muhasebe politikaları ve dipnotlar bu finansal tabloların tamamlayıcı parçalarıdır.

Çizelge 7.3: 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Kâr veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

(Tutarlar aksi belirtilmedikçe Türk Lirası ("TL") olarak ifade edilmiştir)

	Cari Dönem Bağımsız Denetimden Geçmiş		Geçmiş Dönem Bağımsız Denetimden Geçmiş 1 Ocak-
	Dipnot 31 Aralık 2017		31 Aralık 2016
Hasılat	15	5.520.538	6.105.658
Satışların maliyeti (-)	15	(3.164.269)	(3.847.873)
Brüt Kar		2.356.269	2.257.785
Genel yönetim giderleri	16	(1.189.739)	(1.313.462)
Pazarlama, satış ve dağıtım giderleri (-)	17	(75.900)	(16.200)
Esas faaliyetlerden diğer gelirler	18	246.055	315.535
Esas faaliyetlerde n diğer giderler (-)	18	(111.896)	(493.783)
Esas Faaliyet Karı		1.224.789	749.875
Finansman Gelir / Gideri Öncesi Faaliyet Karı		1.287.754	794.577
Finansman giderleri (-)	19	(69.028)	(5-1.357)
Vergi Öncesi Kar		1.218.	743.220
Dönem vergi gideri (-)	21	(247.136)	(142.472)
Ertelenmiş vergi geliri / (gideri)	21	(16.082)	(6.172)
Dönem Net Karı		955.508	594.576

Çizelge 7.3: (Devamı) 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Kâr veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

Diğer Kapsamlı gelir / (gider)	10.919	(33.983)
Kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacaklar		
Çalışanlara sağlanan faydalar kapsamında hesaplanan aktüeryal kayıplar		
Ertelenmiş vergi etkisi		
Diğer kapsamlı gelir vergi sonrası	10.919	(33.983)
Toplam Kapsamlı Gelir	966.427	560.594
Pay başına kazanç {TL}	22	9.555
		5.946

Çizelge 7.4: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Özkaynak Değişim Tablosu

(Tutarlar aksi belirtilmedikçe Türk Lirası ("TL") olarak ifade edilmiştir)

	Ödenmiş sermaye	Emeklilik planlarından kazanç/kayıp fonu	Özel fonlar	Kısıtlanmış Yedekler	Geçmiş yıllar karları	Net dönem karı/ (zararı)	Özkaynaklar toplamı
1 Ocak 2016	230.000	443		109.126	3.081.431	1.497.257	4.918.256
Transferler					1.497.257	(1.497.257)	
Toplam kapsamlı gelir (gider)				19.263			
Diğer kapsamlı gelir (gider)			(33.983)			594.576	560.594
31 Aralık 2016	230.000	(33.540)	19.263	109.126	4.578.688	594.576	5.498.113
1 Ocak 2017	230.000	(33.540)	19.263	109.126	4.578.688	594.576	5.498.113
Transferler					594.576	594.576	
Toplam kapsamlı gelir (gider)			189.502				189.502
Diğer kapsamlı gelir (gider)		10.919				955.508	966.427
31 Aralık 2017	230.000	(22.621)	208.765	109.126	5.173.264	955.508	6.654.042

Sunulan muhasebe politikaları ve dipnotlar bu finansal tabloların tamamlayıcı parçalarıdır.

Çizelge 7.5: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Nakit Akış Tablosu

(Tutarlar aksi belirtilmedikçe Türk Lirası ("TL") olarak ifade edilmiştir)

		Cari Dönem Bağımsız Denetimden Geçmiş	Geçmiş Dönem Bağımsız Denetimden Geçmiş
	Dipnot	2017	2016
A. İşletme Faaliyetlerden Nakit Akışları			
Dönem net karı		1.145.010	613.839
Dönem net kan/zararı mutabakatı ile ilgili düzeltilmeler	7,8,17	57.375	24.563
Amortisman ve itfa gideri ile ilgili düzeltilmeler			
Kıdem tazminatı karşılığı ile ilgili düzeltilmeler	12		(51.614)
Kullanılmayan izin karşılığı ile ilgili düzeltilmeler	12	6.871	(16.491)
Faiz geliri/(gideri) ile ilgili düzeltilmeler	5	3.676	16.781
Aktüeryal kazanç/(kayıp) ile ilgili düzeltilmeler	12	10.919	(33.983)

Çizelge 7.5: (Devamı) 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Nakit Akış Tablosu

Dava gider karşılıkları ile ilgili düzeltmeler	12	98.908	(13.298)
Diğer İşletme sermayesinde gerçekleşen değişimler		1.322.759	539.797
Varlık hesaplarındaki değişim		(1.208.115)	(954.190)
Yükümlülük hesaplarındaki değişim		(109.004)	178.343
İşletme faaliyetlerinden elde edilen net nakit		5.640	(236.050)
B. Yatırım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Nakit Akışları		180.609	(166.662)
Maddi ve maddi olmayan duran varlıkların alımından kaynaklanan nakit çıkışları Yatırım amaçlı gayrimenkul alımları		(127,847)	(202.662)
Maddi duran varlık satış geliri		308.456	36.000
C. Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları		(248.836)	380.611
Ödenen faizler	(69.028)	(51.357)	

Çizelge 7.5: (Devamı) 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Nakit Akış Tablosu

Banka kredilerindeki değişim	(242.774)	387.265
Faiz gelirleri	62.966	44.703
Yabancı Para Çevirim Farklarının Etkisinden Önce Nakit Ve Nakit Benzerlerindeki Net Artış/ (Azalış) (A+B+C)	(62.587)	(22.101)
D. Yabancı Para Çevirim Farklarının Nakit Ve Nakit Benzerleri Üzerindeki Etkisi Nakit Ve Nakit Benzerlerindeki Net Artış/ (Azalış) (A+B+C+D)	(62.587)	(22.101)
E. Dönem Başı Nakit Ve Nakit Benzerleri	3	115.261
Dönem Sonu Nakit Ve Nakit Benzerleri (A+B+C+D+E)	3	52.675
		137.362
		115.261

İlişikte sunulan muhasebe politikaları ve dipnotlar bu finansal tabloların tamamlayıcı parçalarıdır.

Not 1- Şirketin Organizasyonu Ve Faaliyet Konusu

X Kurumsal Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık A.Ş. (Şirket) 1 I Şubat 2008'de kurulmuş olup Ehlıbeyt Mahallesi Ceyhun Atıf Kansu Caddesi Demir sokak no15 Esat Ankara adresinde faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin çeşitli illerinde ve yurt dışında her türden gayrimenkul ve bunlara bağlı haklar için değerlendirme hizmetleri vermektedir. Şirket 11.02.2008 tarihinde tescil edilmiştir. Değerleme hizmetleriyle ilgili olarak 04.07.201 1 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan ve 30.05.2008 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu'ndan yetki almıştır. Şirket ortaklık yapısı SPK tarafından yetki verilmiş, deneyimli ortaklardan oluşmaktadır.

Şirketin sermaye yapısı aşağıdaki gibidir,

Çizelge 7.6: 31 Aralık 2017 ve 2016 Hesap Dönemlerine Ait Finansal Tablolara İlişkin Açıklayıcı Notlar

(Tutarlar aksi belirtilmedikçe Türk Lirası ("TL") olarak ifade edilmiştir)

	2017		2016	
	Pay oranı (%)	Pay tutarı (TL)	Pay oranı (%)	Pay tutarı (TL)
A Demir	%49	112.700	%49	112.700
C Erkan	%14	32.200	%14	32.200
M Ketz	%14	32.200	%14	32.200
C Çulhaoğlu	%13	29.900	%13	29.900
A Özçelik	%10	23.000	%10	23.000
Toplam	%100	230.000	%100	230.000

Sermayeye herhangi bir imtiyaz tanınmamıştır.

31 Aralık 2017 tarihi itibarıyla çalışan sayısı 18'dir (31 Aralık 2016: 26 kişi).

8. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Teşvik sistemleri ve politikaları, ülkelerin kalkınmasına yardımcı olan uygulamalar bütünlüğünü çevrelemektedir. Buna göre oluşturulacak teşviklerin genel kapsamı, çalışmaların ve faaliyet alanlarının hangi yönlerde şekillenebileceğinin bilinmesini gerektirmektedir. Söz konusu teşviklere yönelik yatırımların ise etkinlikleri önem arz etmektedir. Buna göre teşviklerin sunulmasında gerekli analizlerin ve bu doğrultuda da çalışmaların yapılması önemlidir. Gerekli doğrultuda teşvik sistemlerini kapsayıcı ölçüde yatırımlara destek olunması gerekmektedir. Diğer yandan bu durum, bazı teşvik uygulamalarında daha önemli bir yere ulaşmaktadır. Örnek üzerinden ifade etmek gerekirse, nakdi teşviklerde devletin doğrudan bir para akışını sağlaması, söz konusu yatırımın özelliklerini bilmeyi gerektirmektedir. Diğer yandan yatırımcıların da teşviklerden elde edeceği fon akışlarının özellikleri ve nitelikleri, önemli birer unsurlar olabilmektedir.

Teşvikler genel olarak ülkelere önemli düzeyde katkılar sunmaktadır. Bunlar arasında cari açığın azaltılması, istihdamın artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi unsurlar, bu durumlar arasında önemli birer uygulamalardır. Bu gibi faaliyetlere yönelik teşvik yardımlarının alınması amacıyla söz konusu yatırımların geliştirilmesi ise önem taşımaktadır. Bu durumun söz konusu yatırımlara yönelik değerlendirildiğinde, sektörlere bağlı çalışma etkinlikleri verilebilmektedir. Teşviklerin sektörler içerisindeki dağılımları konumlandırıldığında tarım, madencilik, imalat, hizmetler ve diğer sektörler şeklinde yatırım faaliyetlerinden söz edilebilmektedir. Bu yatırımların özellikle de hizmetler sektörü içerisinde yapıldığı en çok dikkatleri çeken unsurdur. Hizmetler sektörünün dünyanın genelinde gelişme gösteren bir sektör konumunda yer alması, çalışmaların da bu yönde yapılmasına ortam hazırlamıştır. Diğer yandan hizmetler sektörünün özellikle de ülkelerin gelişmişlikleri ile doğru orantılı bir uygulamada olması, ülkelerin bu yönde geliştiriciliklerinin olmasına ortam hazırlamıştır. Ancak Türkiye'nin tarım

kaynaklarının iyi bir düzeyde olduğu değerlendirildiğinde, bu yönde de teşviklerin artırılması gerekliliği ifade edilebilmektedir. Çalışma etkinliklerinin bu çerçevede şekillendirilmesi, yatırımların kapsamını ve özelliklerini artırmayı sağlamaktadır. Bu nedenle kaynakların daha etkin düzeyde kullanımlarını sağlayacak çalışmaların yapılmasının önemi büyüktür.

Teşviklerin uygulama sürecinde genel değerlendirmelerin yapılması önem taşımaktadır. Buna göre teşviklerin uygunluğunun belirlenmesi, hem firmalar hem de devlet odağında önemlidir. Bu yönde yapılan çalışmalarda, yatırımların yeterliliklerinin teyit edilmesi gerekmektedir. Buna göre teşvik politikaları ile denetim politikaları arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır. Denetsel süreçte gerçekleştirilen çalışmalar, devletin söz konusu çalışma süreçlerini irdelemesi ile ilişkilidir. Teşviklerin yatırıma sağlayacağı yararların denetlenmesi ve uygunluğunun belirlenmesi, söz konusu teşviklerden hem ülke genelinde hem de yatırımcı odağında önemli bir profili ortaya koymaktadır. Ancak bu denetlemelerin ilk süreçlerde gerçekleştirilmesi, diğer bir deyişle yatırım yapılmadan önce gerçekleştirilmesi, söz konusu teşvik yatırımının etkinliğini tespit etmeyi gerektirmektedir. Diğer yandan hazırlanan teşvik politikalarına uygun şekilde çalışmaların yapıldığı kontrolü de önemlidir. rnek üzerinden değerlendirildiğinde, yatırım teşviklerinin daha çok az gelişmiş bölgelerde yapılması gerekliliği ölçütüne uygun çalışmaların geliştirilmesi söz konusu iken, gelişmiş bölgelerde daha çok çalışmaların yapılması, sorunsallık oluşturmaktadır. Bu duruma bağlı örneklem ise, teşviklerin sektörel bazda bölgesel dağılımlar içerisinde özellikle de Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlaşmasından ifade edilebilmektedir. Bu lt, çalışmaların yanlış yöne bir kayma oluştuğunu göstermektedir. Söz konusu denetlemelerin yapılması ve bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması odaklı çalışmalar, bu açıdan önemlidir. Bu durumun çalışma öncesinde ya da sırasında sürekli takibinin değerlendirilmesi amacıyla çeşitli denetleme politikaları oluşturulmalı ve yasal çerçevede şekillendirilmelidir. Böylece yatırım teşviklerinden yeterli ölçüde yararlanılabilmektedir. lkeye sunulabilecek katkılar da bu yönde artırılabilir. Bu ölçüde denetleme sistemlerinde, gerçekleştirilen araştırma kapsamında da görüldüğü üzere yerinde yönetim ve bağımsız kuruluşlarca denetim uygulamaları önemlidir. Yerinde yönetim anlayışı, söz konusu teşvike

bağlı değerlendirmelerin yapılmasına ve demokratik ölçüde denetlemelerin yapılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu nedenle yerinde denetim uygulamaları, söz konusu faaliyetlere toplumun da katılmasını sağlamaktadır. Hesap verilebilirlik olgusu, bu yönde kendisini göstermekte ve etkinliğini artırmaktadır. Yerinde yönetim etkinliklerinin, bağımsız kuruluşlarca denetlemede de fazlaca olması, denetlemelerin hem farklı bir kurumun yardımları ile takip etme hem de daha profesyonel bir düzlemde yapılan denetlemelerden dolayı önemlidir. Bu ölçüler ise özellikle de dolandırıcılığın önüne geçme ve yatırımcılara gerekli güveni verme ile ilişkilidir. Bu nedenle yatırım teşviklerinde söz konusu çalışmaların yapılması ve denetleme sürecinde bağımsız deneticiler ile beraber çalışmaları takip etme durumları önemli birer faaliyetlerdir.

Araştırmanın uygulama bölümünde ise, bir şirketin bağımsız denetleme sürecine bağlı olarak değerlendirmeleri ve finansal tablolar ile bağımsız denetim tablolarına yönelik hususlar irdelenmiştir. Buna göre denetleme sürecinde özellikle de son bir yıla yönelik irdemelerin yapılmasına ek olarak, daha önceki seneye göre kârın elde edilme ve özkaynakların kullanımları ile nakit akış bilgileri oluşturulmaktadır. Uzman tarafından hem tablolara yönelik hususlar hem şirketin genel durumuna hem de bağımsız denetçiler olma yükümlülüklerine göre, söz konusu değerlendirmelerin temel mekanizmaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca şirketin organizasyon ve faaliyet konusuna bağlı olarak genel raporlama sistemi geliştirilmiştir. Uzmanların denetleme süreçlerinde dikkat etmeleri gereken konular üzerinde durulduğunda, uzmanın temel görüşü, denetçi profilinde finansal tabloların bağımsız denetim üzerindeki sorumluluklarına yönelik çalışmaları ortaya koymaları gerekliliğinde belirtilmiştir. Tarafsız bir gözlem yapma gerekliliğini belirtmenin yanı sıra, hilelerin ya da buna benzer yanlışlıkların olması halinde alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur. Diğer yandan üst yöneticilere sürekli olarak bilgileri güncel şekilde verme ve usulsüzlük olması ya da kötü bir durumun olabileceği gibi hususların da değerlendirilerek ifade edilmesi gerekmektedir. Uzman denetçi görüşleri, araştırma kapsamında bu tür irdemelerin yapıldığı süreçleri belirtmektedir. Şirketin genel durumuna yönelik ifadeler ise uzman tarafından, Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na uygun yetkinlikte

olduğu şeklinde belirtilmiştir. Genel bağlamda finansal kaynakların ise, şirketin istekleri doğrultusu temel alınarak mevcut ilerleyişlerin genel akışlarına göre halk ile paylaşma ya da paylaşmama özelliklerinden bahsetmektedir. Buna göre şirketin gerekli gördüğü değerlendirmeler, önemli bir yer tutmaktadır.

Bağımsız denetim kuruluşları, Bağımsız Denetim Standardı kapsamında çalışmaları yapmaktadır. Bu çalışmalar ise Uzman Çalışmalarının Kullanılması Hakkındaki Tebliğ çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Buna göre, denetçiye belirli sorumluluklar yüklenmiştir. Denetçinin, denetim görüşüne bağlı sorumlulukları, denetçinin amaçları, genel tanımlamaları, uzman ihtiyacına yönelik belirteçler, uzmanların yeterlilikleri, kabiliyeti ve tarafsızlıkları, uzmanın alanının şirketin genel özellikleri ile uyumlu olması, çalışma yeterliliklerinin olması ve bağımsız denetim süreçlerinde en iyi şekilde çalışmaları ortaya koyması gibi özelliklerden bahsetmektedir. Araştırma kapsamında uzmanın genel çalışma profili ile, elde edilen bilgilerin genel özellikleri aynı doğrultuda belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Acar, O. ve Çağlar, E.** (2012). “Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayını.
- Acinöroğlu, S.** (2016). “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 147-169.
- Akan, Y. ve Arslan, İ.** (2008). “Türkiye’de Sektörle Yatırım Teşvik Belgeleri İle İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980-2006)”, Çalışma ve Toplum, Cilt: 1, ss. 107-119.
- Akdeve, E. ve Karagöl, E.T.** (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 37, ss. 329-350.
- Akın, E.** (2018). “Teşvik Dünyasında Kısa Bir Ufuk Turu”, Ankara: KPMG.
- Akyol, M.** (2016). “Bölgesel Kalkınma ve Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ekonomik Etkilerinin Analizi”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 49-61.
- Altay, A. ve Karabulut, Ş.** (2018). “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, ss. 189-202.
- Ardınc, O. ve Yılmaz, P.** (2002). “Para Banka Uluslararası İktisat ve Türkiye Ekonomisi”, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, K.** (2005). “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 7.
- Aşıkoğlu, R.** (1995). “Yatırım ve Proje Değerlendirme”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ataç, B.** (2002). “Maliye Politikası-Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sonuçları”, 6. Baskı., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Atamer, M.** (2015). “Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Yatırımlar Üzerine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ATO.** (2000). “Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları”, Ankara: ATO Yayınları.
- Avsaroğlu, N.** (2018). “Madencilik Sektörü, İstihdam ve İşsizlik”, MTA Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aykın, H.** (2006). “Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 160, ss. 1-5.
- Başkaya, F.** (2000). “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü”, İstanbul: İmge Kitapevi.
- Baştürk, K.** (2012). “Vergi Teşvik Politikası ve Türkiye’de AR-GE Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Cengiz, Ç.** (2010). “Avrupa Birliği Tarım Politikalarında Reformlar ve Sonuçları”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Censiz, S., Din, Y. ve Güngör, S.** (2017). “Bağımsız Denetim Kalitesinin Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama”, Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 19, ss. 171-197.
- ankaya, F. ve Din, E.** (2012). “Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Başarısını Etkileyen Faktörler: Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, ss. 81-102.
- atal, M.F.** (2010). “Devlet Teşvikleri ve Erzurum’da Tarihsel Bir Uygulama Örneği”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, ss. 289-296.
- etindamar, D.** (2014). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Sosyal Yatırımın Teşvik Edilmesi”, İktisat ve Toplum, Sayı: 49, ss. 6-16.
- iloğlu, İ.** (1997). “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, Hazine Dergisi, Sayı: 8, ss. 1-15.
- iloğlu, İ.** (2000). “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”, Hazine Dergisi, Sayı: 13, ss. 29-49.
- Demircan, A.S.** (2007). “Sabranes Oxley (2002) Yasası ve Bağımsız Denetime Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Demirtaş Aydoğan, S.** (2017). “Türkiye’de Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Sayı: 16, ss. 771-785.
- Dilek, S.** (2016). “Oyun Teorisi Eşliğinde Sanayi Ekonomisi”, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Doğan, K.C.** (2015). “Yönetimin Bir Fonksiyonu Olarak Denetim ve Kamu Yönetimindeki Yeri”, Ombudsman Akademik Dergisi, Sayı: 3, ss. 107-141.
- Duran, B.** (2010). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Korumaya Yönelik Teşvikler, Yardımlar ve Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi Örnekleri”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Duran, M.** (1998). “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998)”, Ankara: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomi Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Duran, M.** (2003). “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, Ankara: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomi Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Dürüs, İ.** (2005). “Türkiye’de Vergi Teşvik Önlemleri, Mahiyeti ve Etkinliği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elmas, G.** (2001). “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye”, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Erçiçek, M.** (2016). “Türkiye’de Denetimin Gelişimi ve Yeni Gelişmeler Işığında Denetimin Dönen Varlıklara Etkisi ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Ersan, A.** (2013). “Yatırımlarda Devlet Yardımları Teşvik / Destek Rehber Serisi 2”, İstanbul Ticaret Odası, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Altınoluk Yayın.
- Eser, E.** (2011). “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler”, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.
- Eşiyok, B.A.** (2004). “Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri, Yapısı ve Gelişme Dinamikleri (1923-2004)”, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası.
- Fido, E.M.** (2016). “Finansal Tablolarda Hile Denetimi ve Hileyi Önlemeye Yönelik Denetim Teknikleri: Türkiye ve AB Uygulamalarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gedik, T., Akyüz, K.C. ve Akyüz, İ.** (2005). “Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi (İç Kârlılık Oranı ve Net Bugünkü Değer Yöntemlerinin İncelenmesi)”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 7, ss. 51-61.
- Gediz Oral, B. ve Uğur, A.** (2013). “Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yatırımları: 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 21, ss. 140-168.
- Gücenme Gençoğlu, Ü., Poroy Arsoy, A., Ertan, Y. ve Bora, T.** (2014). “TMS/TFRS’ye Dönüştürülen Finansal Tabloların Denetim Modelinin Özellikleri”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss. 1-26.
- Gül Kır, S. ve Yavuz, A.** (2015). “Eğitim Öğretimi Teşvik Etmeye Yönelik Vergi Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulaması”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 109-121.
- Gülmez, M. ve Noyan Yalman, İ.** (2010). “Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, ss. 235-257.
- Güven, A.** (2007). “Türkiye’de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayrıştırma Analizi”, Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, ss. 20-38.
- Hekimler, A.** (2008). “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de İşgücü Piyasası Politikaları ve İşsizlik Halinde Sağlanan Yardımlar”, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri, ss. 1-23.
- Ildırrar, M.** (2004). “Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri”, Ankara: Nobel Yayınları.
- Işık, N. ve Kılınc, E.C.** (2009). “OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, ss. 147-173.
- İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği.** (2017). “2017 Destekler ve Yeni Fırsatlar”, İstanbul: BMB.
- Kahraman, M.** (2011). “Hukuk Devletine Katkıları Bakımından Kamu Denetçiliği”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16, ss. 355-373.
- Kahrıman, H.** (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti, Vergisel Teşvikler ve Teşviklerin Etkinliği”, YASED Uluslararası Yatırımcılar Derneği, Haziran, ss. 59-113.
- Kalem, A.** (2015). “Türkiye’deki Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımlarına Etkisinin İncelenmesi”, Uzmanlık Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma

- Bakanlığı Yatırım Programlama, İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kamu Gözetimi Kurumu.** (2013). “Bağımsız Denetim Standardı 620 Uzman Çalışmalarının Kullanılması”, Ankara.
- Karakurt, A.** (2010). “Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 65, Sayı: 2, ss. 143-164.
- Karlık, R.** (1996). “Uluslararası Ekonomi”, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kebeli, A.** (2012). “Kamu İç Denetiminde Kurumsal Performans Denetimi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdare Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, A.** (2015). “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ve Çorum İlinde Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kılınç Savrul, B. ve Doğru, B.** (2013). “TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 1-20.
- KOSGEB.** (2019). “KOSGEB Destekleri (Yeni Destekler)”, İstanbul.
- Köksal, M.** (2009). “Genel Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi ve Bazı Öneriler”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 2, ss. 105-147.
- KPMG.** (2013). “Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi”, İstanbul.
- Kulhan, E.** (2001). “Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Kalkınma Öncelikli Yörelere Sağlanan Diğer Destekler”, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı-Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Leblebici, F.** (2002). “Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergeleri Mukayesesi”, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Morgil, O.** (2000). “Avrupa Birliğinde Sanayi Politikası ve KOBİ’ler”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1.
- Noyan, E.** (2016). “Türkiye’deki Tarımsal Faaliyetlere Uygulanan Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Oğuz, O.** (2015). “Bağımsız Denetimde Kalite Kontrol Standardının Uygulama Aşamaları”, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oktayer, N.** (2003). “Dünden Bugüne Teşvik Sistemimiz”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 129, ss. 187-190.
- Okutmuş, E., Uyar, S. ve Gövce, M.** (2015). “Sağlık Turizminde Devlet Teşviklerinin TMS 20 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 63-82.
- Onay, A.** (2016). “Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 3, ss. 31-45.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.** (2014). “Türkiye’de Sağlanan Teşvik ve Destekler”, Samsun.
- Öğüt, M.U. ve Barbaros, R.F.** (2003). “Regional Development Inequalities in Turkey: An Assesment on the Distribution of Investment Incentives”, ODTÜ Ekonomi Kongresi-VII.
- Öz, E. ve Buyrukoğlu, S.** (2017). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisinin Ampirik

- Analizi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, ss. 322-336.
- Özer, Y.E.** (2008). “Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, Review of Social, Economies & Business Studies, Cilt: 9, Sayı: 10, ss. 389-408.
- Özçelik, H., Şenol, H. ve Aktürk, A.** (2014). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağımsız Denetim Alanındaki Güncel Gelişmelere Bakış Açılı ve Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan, ss. 55-72.
- Özdaş, Y.** (2009). “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özdemir, Z.** (1989). “Türk Tarımında Destekleme Uygulamaları ve Sonuçları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 47, Sayı: 1, ss. 4261-4279.
- Özkan, G. ve Karaköy, F.** (2018). “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Tarımsal Desteklerin Değerlendirilmesi”, İktisadi, İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, ss. 139-157.
- Özsağır, A. ve Akın, A.** (2012). “Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 41, ss. 311-331.
- Polat, H.** (2011). “Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 24-39.
- Polat, P.** (2013). “Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler”, Denetim, Sayı: 12, ss. 56-62.
- PwC Türkiye.** (2018). “Yatırım Teşvik Mevzuatında Değişiklikler”, Vergi Bülteni, Sayı: 67, ss. 1-7.
- Rakıcı, C. ve Aydoğdu, C.** (2017). “2000 Yılı Sonrasın Türkiye’de Vergi Performansının Değerlendirilmesi”, Sosyoekonomi, Cilt: 25, Sayı: 33, ss. 221-239.
- Recepoğlu, M. ve Değer, M.K.** (2016). “Türkiye’de Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Düzey 2 Bölgeleri Üzerine Panel Veri Analizleri (2004-2011)”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, ss. 6-21.
- Sağlar, J. ve Akçalı, G.** (2018). “Analitik İnceleme Prosedürlerinin Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi”, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 76-88.
- Saraç, O.** (2005). “İhracatta Devlet Yardımları”, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Saraçoğlu, F. ve Gümüş, Ö.** (2017). “İstihdama Yönelik Vergi Teşviklerinin Değerlendirilmesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi, 20-22 Nisan, İstanbul, ss. 1350-1361.
- Sarıöz, Y.** (2006). “Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Savaşkan, D.E.** (2015). “Konsolide Finansal Tablolar Standardının (TFRS 10) İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Selim, S., Koçtürk, O.M. ve Eryiğit, P.** (2014). “Türkiye’de Yatırım Teşvikleri ve Sabit Yatırımların İstihdam Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 4, ss. 661-673.

- Serdengeçti, T.** (2000). “Teşviklerin Genel Bir Değerlendirmesi”, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Sevinç, H.** (2011). “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 35-54.
- Sevinç, H., Emsen, Ö.S. ve Bozkurt, E.** (2016). “Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Belirleyicilerine Yönelik Bir Analiz: Türkiye Örneği”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 525-556.
- Sivrekli Demircan, E.** (2003). “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, ss. 97-116.
- Sungur, N.** (2004). “Türkiye’de 1979-2002 Döneminde Yatırım Teşvikleri ve Sektörel Öncelikler”, İktisat Dergisi, Sayı: 452, ss. 44-48.
- Şanlıoğlu, Ö. ve Özcan, E.Ö.** (2017). “Türkiye’de Uygulanan Turizm Teşvik Politikaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 97-117.
- Şaylan, G.** (2003). “Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi”, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tatar, G.** (2011). “Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları ve Çukurova Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tatar Candan, G. ve Yurdadoğ, V.** (2017). “Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, ss. 154-177.
- Tecer, M.** (1996). “Türkiye’de Teşvik Uygulamaları ve Avrupa Birliği”, Amme İdare Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 107-134.
- Tekin, A.** (2006). “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, ss. 301-316.
- Teşvik Çalışma Grubu.** (2009). “Türkiye’de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvik ve Destekler”, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Toker, B.** (2007). “Türkiye’de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 14, Sayı: 2, ss. 81-92.
- Topal, M.H.** (2006). “Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçeve Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topal, M.H.** (2016). “Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kuramsal Bir Yaklaşım”, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 35-51.
- Topal, R.Ş.** (2013). “Tarım Sektörünün Toplum Karşı Sorumlulukları”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 1-31.
- Tutar, H. ve Altınöz, M.** (2017). “Hesap Verilebilirlik Bağlamında İç Denetim ve Sorun Alanları: Eleştirel Bir Analiz”, Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, ss. 225-248.
- TÜBİTAK.** (2012). “TÜBİTAK Yenilikler (2012-2014)”, Ankara.
- Türk, İ.** (1974). “Cumhuriyet Döneminde Teşvik Tedbirleri ve Geleceği”, Ankara: SBF Yayınları.
- Türkkan, E.** (2001). “Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı”, Ankara: Kitabevi Yayınları.

- TÜSİAD.** (2012). “Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları”, İstanbul: Sis Matbaacılık.
- Ulusan, H.** (2008). “Türk Muhasebe Hukuku Çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Raporlanması ve Muhasebeleştirilmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, ss. 415-433.
- Ünal, C.** (2007). “Türkiye’de Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarının Vergi Denetimi Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ünsaldı, M.** (2006). “Devlet Teşvikleri ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları Üzerine Etkileri”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, ss. 122-125.
- Yanık, S. ve Karataş, M.** (2017). “Denetim Raporlarının Geleceği: Yeni Düzenlemeler ve Ülke Uygulamaları”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss. 1-26.
- Yavan, N.** (2011). “Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği”, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları.
- Yavan, N.** (2012). “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz”, Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 9-37.
- Yavuz, A.** (2010). “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, ss. 83-101.
- Yayar, R. ve Demir, Y.** (2012). “Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 39, ss. 119-146.
- Yazıcı, N.** (2015). “Türkiye’de Teşvik Uygulamaları”, İstihdamda 3i Dergisi, ss. 4-5.
- Yılmaz, O. ve Hotunluoğlu, H.** (2017). “Yenilenebilir Enerjiye Yönelik Teşvikler ve Türkiye”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, ss. 74-97.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı: Candan Demir

Doğum Yeri: Ardahan Hanak

Doğum Yılı : 1984

Medeni Hali: Evli

E-mail: candan@demirmusavirlik.com

Meslek: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir 10 YILW

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans (2016-2019) İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finans Yönetimi Anabilim Dalı, Muhasebe ve Denetimi Programı

Lisans: (2001-2005) Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü

Lise: (1998-2001): Ümraniye Lisesi

